

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Нові орієнтири початкової школи

Навчально-методичний посібник

Черкаси-2012

ББК 74.202

Г 20

Гаряча С.А., Добровольська Л.Н. Нові орієнтири початкової школи: Навчально-методичний посібник. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, 2012. – 140 с.

УКЛАДАЧІ:

Гаряча С. А., кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;

Добровольська Л.Н., методист лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Т.К. Андриющенко, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

В.М. Мединська, методист міського методичного кабінету установ освіти Черкаської міської ради.

Посібник містить теоретико-методичні та практичні матеріали, які допоможуть вчителям початкових класів впроваджувати новий державний стандарт початкової школи та організувати навчально-виховний процес з першокласниками.

Для вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня.

Рекомендовано до друку вченою радою ЧОІПОПП
Протокол №2 від 30.05.2012 р.

ЗМІСТ

1.	Вступ.....	4
2.	Компетентнісний підхід у навчально-виховному процесі початкової школи.....	6
3.	Особливості психологічного супроводу першокласника у контексті реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти.....	9
4.	Впровадження гуманістичних принципів у навчально-виховний процес початкової школи.....	38
5.	Адаптаційний період як умова успішної адаптації дитини до школи.....	51
6.	Особливості викладання предметів за компетентнісним підходом..	59
7.	Особливості вивчення предмета «Природознавство» у 1 класі.....	71
8.	Секрети цікавого навчання.....	78
9.	Особливості оцінювання рівня навчальних досягнень першокласників.....	84
10.	Особливості навчання письма ліворуких дітей.....	100
11.	Організація розвивального ігрового середовища та зони відпочинку для першокласників.....	108
12.	Сюжетно-рольові ігри як засіб соціалізації першокласників.....	116
13.	Організація святкового першого дня для першокласників.....	132
14.	Поради батькам. Готуємося до школи.....	133

ВСТУП

2012 рік є провісником великих змін, які чекають українську школу, і є особливим для початкової школи. Адже, саме з 1 вересня у початковій школі розпочнеться поступове впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти та нових навчальних програм для початкової школи.

Як зазначають у МОНмолодьспорту України, у процесі розробки нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти було ретельно вивчено зарубіжний досвід та враховано кращі традиції вітчизняної освіти.

Впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти принципово змінює погляд на результативну складову освіти, адже зазначений нормативний документ побудований на **особистісно зорієнтованому і компетентнісному** підході до навчально-виховного процесу та **забезпечує наступність змісту дошкільної та початкової загальної освіти**.

Основна суть запропонованих змін у новій освітній парадигмі полягає у тому, насамперед, що початкова школа має стати справжнім міцним фундаментом подальшого розвитку особистості кожного учня.

Перевагами затвердженого документу є розробка єдиного змісту стандарту для усіх мов навчання, використання здоров'язбережувальних технологій та екологічна спрямованість освіти.

Отже, з першого вересня першокласники України розпочнуть навчання за новими програмами і підручниками. Змін чимало і, по суті, – це початок серйозних перетворень в українській освіті.

Стандартом передбачено, що з 1 вересня 2012 року в загальноосвітніх навчальних закладах України **іноземна мова** є обов'язковою для вивчення з 1-ого класу. МОНмолодьспорту України внесено відповідні зміни до навчальних планів (1 год. іноземної мови на тиждень) та навчальних програм, видано підручники з іноземної мови (англійська, німецька, французька, іспанська) для 1-ого класу.

Новим Держстандартом також передбачено впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкових класів. Одним із завдань освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. З цією метою з 2 класу до інваріантної складової Базового навчального плану включено предмет **«Сходинки до інформатики»**, що буде викладатися у 2-4 класах.

Пріоритет при виборі фаху вчителів, які будуть викладати курс «Сходинки до інформатики», надається вчителям початкових класів. Адже, як говорить директор Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНмолодьспорту О.Єресько, «набагато простіше підготувати вчителів початкових класів до викладання основ комп'ютерної грамотності, аніж учителів інформатики навчати специфіки роботи з молодшими школярами».

Є ще одна відмінність нового Держстандарту початкової загальної освіти. У розділі освітня галузь «**Здоров'я і фізична культура**» базовим навчальним планом передбачено 4 години на тиждень. Нова програма має свої особливості – **поновлено тестування учнів** за видами (швидкість, витривалість, гнучкість, сила, спритність, швидко-силові якості), що були відмінені в 2008 році в зв'язку з трагічними випадками на уроках фізкультури, а також на даний час відмінені заліки з даного предмета та проведення Державного тестування учнів з видів спорту. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів з фізичної культури буде здійснюватися вербально.

Посилено природничу складову стандарту, зокрема введено нову освітню галузь «**Природознавство**», та Базовим навчальним планом передбачено на вивчення предмета по 2 тижневі години у 1-4 класах.

Отже, нова редакція Державного стандарту початкової загальної освіти зорієнтована на соціалізацію особистості молодшого школяра.

Зміст стандарту максимально розвантажений, логічно вибудований, доступний для авторів навчальних програм (педагогічних працівників, учителів початкових класів, методистів, наукових працівників).

Що можна сказати про нові навчальні плани? До позитивних характеристик нового документу належить те, що в ньому збережено диференціацію за мовами вивчення предметів. Тобто передбачено окремі варіанти навчальних планів для початкових шкіл з українською мовою навчання, шкіл з навчання мовами національної меншини, спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу (всього 7 варіантів).

Розроблення навчального плану, який є важливим складником модернізації змісту освіти, потребує аналізу відповідності набору предметів цілям та меті початкової освіти. У новій редакції Державного стандарту метою початкової освіти визначено розвиток пізнавальних здібностей школярів.

У нових Типових навчальних планах на варіативну складову відведено лише по 2 години у 1- 4 класах, що менше порівняно не лише 2005 р., і навіть 2003 р.

У нормативних документах, які стосуються початкової школи зазначено: повноцінність початкової загальної освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і **варіативної складової**, що в обов'язковому порядку фінансуються з відповідних бюджетів.

У **початковий період навчання дитини у першому класі** важливе значення має **успішність адаптаційного періоду**, який пропонується провести протягом двох перших тижнів навчання. Створення сприятливого середовища для адаптації дитини до систематичного шкільного навчання забезпечуватиме їй подальший розвиток, успішне навчання та виховання.

Навчально-виховний процес у початковій школі **повинні забезпечувати дипломовані спеціалісти початкової школи**, які обізнані з психолого-педагогічними та віковими особливостями учнів, володіють і використовують у

практичній роботі сучасні педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології.

Коментуючи затвердження стандарту, заступник міністра освіти Борис Жебровський зокрема зазначив: «Вперше за всю історію незалежності України вітчизняні школи, а саме, початкова освіта, отримали можливість відповідати кращим європейським традиціям, бути конкурентоспроможними у повному сенсі цього слова та піднятися на якісно новий рівень підготовки школярів».

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Зміна ідей світових технологій значно швидша ніж зміна суспільства, тому перед освітою постає важливе завдання: готувати інноваційну людину, яка спроможна нестандартно мислити, творити і діяти. Здатність людини до змін і до творення дасть можливість конкурувати в європейському просторі.

І лише педагог, який може мислити креативно і прогресивно, прогнозувати результати своєї діяльності й моделювати навчально-виховний процес на основі досягнень сучасної педагогічної науки, є гарантом нової якості освіти.

Нова філософія освіти відповідає гуманістичній спрямованості, ґрунтується на унікальності кожної особистості, і має за мету забезпечення найоптимальнішої адаптації кожного в умовах інтенсивної, незалежної інтелектуальної діяльності.

Тому головна стратегія педагогічної діяльності у початковій школі передбачає:

- спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості;
- утвердження загальнолюдських цінностей;
- розкриття потенційних можливостей та здібностей дитини.

Визначальною рисою сучасної освіти є наступний факт: не самі знання є основною метою освіти, а учень, що визнає цінність знань, його інтелектуальний і духовний розвиток.

Новий Державний стандарт початкової загальної освіти побудований на особистісно зорієнтованому і компетентісному підході до навчально-виховного процесу, забезпечує наступність змісту дошкільної та початкової загальної освіти та зорієнтований на соціалізацію особистості молодшого школяра.

У вищезгаданому документі вперше було визначено термінологічне поле:

- **компетентність** – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізуватися на практиці;
- **компетенція** – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини;

- **компетентнісний підхід** – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова, міжпредметна, і предметна;
- **ключова компетентність** – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;
- **ключова компетенція** – об'єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс першого рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері;
- **міжпредметна компетентність** – здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей;
- **предметна компетентність** – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням.

Академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук О.Я.Савченко компетентнісний підхід до навчання сформулювала у вигляді стислої формули: «звичний результат навчання «я знаю» змінюється на «я знаю, як це застосовувати, я це розумію».

З огляду на це, провідною проблемою постає створення загальноприйнятої методики формування ключових компетентностей і визначення адекватних засобів їх реалізації. Компетентнісний підхід потребує внесення змін у навчальний процес, оскільки формування компетентностей передбачає створення певних навчальних ситуацій, які дають змогу вчителю моделювати й контролювати навчально-пізнавальну діяльність учня.

У державному стандарті визначено шість ключових компетентностей, які потрібно сформулювати в учнів початкових класів, зокрема:

- вміння вчитися;
- загальнокультурна;
- громадянська;
- здоров'язбережувальна;
- компетентності з ІКТ;
- соціальна.

Вміння вчитися:

- організація учнем свого робочого місця;
- орієнтація у часі та збереження його;
- планування своїх дій;
- доведення роботи до кінця.

Загальнокультурна компетентність:

- духовно-моральні основи життя людини;
- особливості національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно-дозвіллевій сфері;

- культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ;
- роль науки та релігії в житті, засвоєння наукової картини світу.

Громадянська компетентність:

- усвідомлення своєї належності до різних елементів природного, етносоціального й соціально-культурного середовищ;
- знання своїх прав і обов'язків;
- здатність екологічно мислити;
- бережливе ставлення до природи, до людей, до самого себе.

Здоров'язбережувальна компетентність:

- уявлення і поняття про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку;
- усвідомлення здоров'я як вищої життєвої цінності;
- взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- удосконалення фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я;
- дбайливе ставлення до свого здоров'я: здорове харчування, режим дня, гігієнічний догляд за тілом, загартовування.

Компетентності з ІКТ:

- здатність учня орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти і оперувати інформацією;
- вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел, користуватися різноманітною довідковою літературою.

Соціальна компетентність:

- проектування стратегії свого життя з урахуванням інтересів та потреб різних соціальних груп, індивідумів, відповідно до соціальних норм та правил, наявних в українському суспільстві;
- продуктивна співпраця з різними партнерами в групі та команді, використання різних ролей і функцій у колективі, виявлення ініціативи, підтримка та керування власними взаєминами з іншими;
- конструктивне розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, вміння брати на себе відповідальність за наслідки вчинків.

Вчителям початкових класів слід пам'ятати, що базовою компетентністю є вміння вчитися. Учень вміє вчитися, якщо він визначає сам або приймає мету, яку ставить вчитель, відповідно до неї планує і виконує необхідні дії, контролює та оцінює свої результати. Навчальна діяльність визріває в надрах ігрової і лише поступово стає провідною. При цьому важливим стає не тільки дати дитині необхідний багаж знань, умінь і навичок, але й навчити використовувати їх у різних життєвих чи навчальних ситуаціях. Олександра Яківна підкреслила, що компетентісна освіта стосується також «творчої сфери (я створюю, я змінюю, я знаходжу, я доповнюю), і емоційно-ціннісної (я прагну до, я хочу досягти, я дуже ціную, я схвалюю, я відчуваю, що це мені потрібно)». При такому підході в учнів формується активна позиція дослідника, творця, особистості, здатної швидко і оптимально діяти відповідно поставлених

завдань. Школярі починають усвідомлювати, що старанно вчитися потрібно не для того, щоб отримати високу оцінку, задовільнити батьків тощо, а для того, щоб мати можливість у майбутньому реалізувати свої бажання, стати успішними, а, отже, щасливими людьми.

Реалізація компетентісного підходу вимагає від учителя нових підходів до організації навчально-виховного процесу, зокрема оптимального вибору ефективних прийомів, форм і методів навчання та виховання молодших школярів. Педагог у своїй діяльності має мотивувати дітей на досягнення індивідуальних результатів, залучати учнів до визначення мети роботи, діалогу, ігрових ситуацій, драматизації й імпровізації, парної та групової роботи, рефлексивних суджень (як ти думаєш, що ти думаєш, твоє враження, що ти робиш) тощо. При цьому зменшується роль вчителя у контролюючій діяльності, перевага надається позитивному змістовому оцінюванню та систематичному заохоченню дітей до самоконтролю та самооцінювання. Варто зазначити, що важливим аспектом діяльності вчителя на сучасному етапі є вміння планувати не окремий урок, а цілісну систему, оскільки компетентності учнів формуються не на окремому уроці, а протягом тривалого часу. Сучасний педагог має добре володіти педагогічною діагностикою, орієнтуючись не тільки на навчальні досягнення учнів, а й на його індивідуальні особливості, обдарування.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти.
2. І. Красуцька. Новий державний стандарт початкової школи: від задуму до реалізації» // Педагогічна газета. – 2012.- №1 (210)

***О.В.Волошенко,**
завідувач кафедри педагогіки та психології
Черкаського обласного інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПЕРШОКЛАСНИКА У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Державний стандарт початкової загальної освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентісного підходів. Саме тому забезпечення психологічного супроводу першокласника є важливою складовою як педагогічного процесу у початковій школі, так і реалізації цілей і завдань, передбачених державним стандартом.

Під психологічним супроводом педагогічного процесу ми будемо розуміти комплекс заходів, які спрямовано на забезпечення такого протікання педагогічного процесу, коли цілі і завдання співпадають із потребами і потенційними можливостями учасників, а умови відповідають їх

індивідуальним та психофізіологічним особливостям. Результатом психологічного супроводу педагогічного процесу є створення клімату захищеності і комфорту, толерантні взаємини між усіма учасниками педагогічного процесу, зростання особистісної сили «Я» кожного учасника, оптимальна адаптація до умов педагогічного процесу, актуалізація і реалізація потенційних можливостей та творче ставлення до власної життєдіяльності.

Психологічний супровід педагогічного процесу зумовлюють:

- рівень психолого-педагогічної освіти та професіоналізму тих, хто причетний до моделювання, організації і протікання педагогічного процесу;
- мотивація педагогів щодо необхідності здійснення психологічного супроводу;
- рівень і якість діагностики потреб, індивідуальних та психофізіологічних особливостей учасників педагогічного процесу;
- умови, в яких відбувається педагогічний процес (освітнє, предметне, соціальне, культурне середовище);
- особливості організації сумісної різнобічної діяльності учасників педагогічного процесу.

Сутність психологічного супроводу педагогічного процесу у початковій школі полягає у створенні оптимально-позитивної, комфортної і безпечної взаємодії між учасниками педагогічного процесу на основі:

- особистісно-орієнтованого підходу до розвитку пізнавального інтересу учнів;
- необхідної і достатньої вмотивованості учнів до навчальної діяльності;
- системи оцінювання, спрямованої на зосередженні, виявленні і підкресленні всього кращого, що є у кожного учня у порівнянні з його власними попередніми досягненнями (у динаміці розвитку);
- психологічно-грамотної підтримки і допомоги у разі невдач і ситуацій неуспіху учнів початкових класів;
- системи стимулювання та заохочення до процесу навчальної діяльності, спрямованої як на клас, так і на кожного учня окремо із урахуванням його індивідуальних особливостей.

Психологічний супровід учня початкової школи – це комплекс заходів, які спрямовано на адаптацію, актуалізацію та реалізацію молодшим школярем своїх потенційних можливостей. Метою психологічного супроводу дитини є створення клімату захищеності і комфорту у школі і сім'ї, формування безоцінного ставлення між учасниками педагогічного процесу та сприяння зростанню сили «Я» особистості учня.

Сутністю психологічного супроводу першокласника є створення і забезпечення умов оптимально безпечно і комфортного адаптаційного входження першокласника у взаємодію із об'єктами та суб'єктами соціального та освітнього середовища, що його оточує на основі спільної для всіх учнів та

індивідуальної для кожного умотивованості до процесу навчальної діяльності. Саме тому однією із найважливіших задач педагогів і батьків першокласників є створення для кожного учня оточуючого середовища сповненого любов'ю, довірою, повагою до власної гідності, взаємоповагою, прийняттям і розумінням.

Основними показниками ефективного психологічного супроводу першокласника є те, що дитині: комфортно, безпечно, корисно і цікаво. Таким чином, ефективність педагогічного процесу у початковій школі визначається не лише одержаними учнем і вчителем результатами, а й якісними характеристиками протікання освітніх процесів і їх впливом на розвиток, виховання, навчання та формування комплексу особистісних якостей, які визначені державним стандартом.

Психологічний супровід дитини до шкільного навчання зумовлюють: ставлення батьків до процесу пізнання, рівень їх обізнаності, освіти; ставлення дорослих до навчання дітей, їх мотивація організації цього процесу; особистість учителя, який здійснює підготовку дитини до школи, його професіоналізм, спрямованість на цей вид діяльності; умови, в яких відбувається підготовка дитини до школи (предметне, соціальне середовище), особливості організації сумісної різнобічної діяльності дітей, взаємодія вчителя із дітьми та їх батьками, а також спілкування дітей між собою.

Опитування практичних психологів закладів освіти та спостереження за діяльністю навчальних закладів області дає підстави визначити коло проблем, які пов'язані із необхідністю здійснення психологічного супроводу молодшого школяра. До цих проблем можна віднести такі:

- підготовка дитини до школи;
- побудова взаємовідносин між дитиною і вчителем;
- адаптація дитини до шкільного навчання, особливу увагу необхідно звернути на дітей, які не потрапляють у коло активної уваги вчителя;
- взаємовідповідність психофізіологічних та індивідуальних особливостей дитини і вчителя;
- збереження пізнавального інтересу під час навчання у початкових класах;
- допомога дитині у завершенні розв'язання внутрішніх конфліктів дошкільного дитинства та конфлікту між працелюбністю та почуттям неповноцінності;
- актуальні проблеми психології виховання;
- психологічна підтримка молодшого школяра у шкільному колективі, у сім'ї.

Тому розглянемо окремі аспекти перелічених вище проблем. Дуже часто батьки, вихователі дошкільних навчальних закладів, вчителі початкових класів ставлять запитання: *«Як підготувати дитину до школи?»*. Однозначної відповіді на це запитання, на жаль, поки що не існує. Залежно від того, якою ми хочемо бачити дитину у початковій школі, її підготовку до школи можна спрямовувати у певних напрямках.

- Якщо нам «вкрай» необхідні успіхи у навчанні (високий рівень навчальних досягнень), варто застосовувати різноманітні розвивальні технології, навчити дитину рахувати, читати і писати ще до школи. Звичайно, така дитина із перших днів навчання ймовірно потрапить до категорії найбільш здібних дітей. Проте, якщо не буде дотримано принципу наступності, навчання для дитини вже через декілька тижнів стане не цікавим. Така дитина інколи стверджує, що вона і так все знає. Отже, поступово у неї згасає пізнавальний інтерес і пізнавальна активність. Якщо ж принцип наступності дотримано, і педагогічний процес будується на розвивальних технологіях, можливо, все буде добре. При цьому варто врахувати рівень фізичної і психофізіологічної готовності дитини до такої інтенсивної навчальної діяльності, щоб не нашкодити здоров'ю дитини.

- Якщо ми прагнемо розвинути й зберегти пізнавальний інтерес та пізнавальну активність дитини, бажано пам'ятати про принцип природовідповідності. Так, вальдорфські педагоги, порівнюючи дитину із морквинкою, стверджують: «Коли у моркви з'являється листя, ми не вириваємо її із ґрунту, а чекаємо, доки вона дозріє. Так само має дозріти дитина для того, щоб включитись у навчальну діяльність». Отже, якщо ми хочемо зберегти не лише пізнавальний інтерес і пізнавальну активність дитини, а й її здоров'я, доцільно врахувати те, наскільки її психіка готова до навчальної діяльності.

- Якщо ми прагнемо реалізувати особистісно зорієнтований підхід, розробити індивідуальну програму розвитку молодшого школяра, доцільно дослідити й визначити рівень психологічної готовності дитини до шкільного навчання у повному обсязі, тобто діагностувати:

- інтелектуальну готовність (розвинуті у дошкільному віці форми мислення – наочно-образне, наочно-схематичне та інші; творчу уяву, пам'ять, увагу, наявність основних уявлень про природні та соціальні явища);
- вольову готовність (сформованість відповідного рівня довільності, спроможність доводити справу до кінця, самостійність);
- мотиваційну готовність (бажання ходити до школи, набувати нові знання, бажання зайняти нову соціальну позицію – стати учнем);
- готовність до спілкування (сформованість у дитини відношення до вчителя як до дорослого, що має особливі соціальні функції, розвиток необхідних форм спілкування з однолітками, досвід конструктивного спілкування);
- рівень оволодіння дитиною ігровою діяльністю;
- здатність до самовираження.

Ми вважаємо, що своєчасна діагностика готовності дитини до навчання у школі дозволяє не лише визначити ступінь готовності дитини до шкільного навчання, а й покращити процес адаптації дитини до школи, запобігати втомлюваності й захворюваності молодших школярів, надмірній нервово-психічній напрузі під час виконання шкільних завдань і спрямувати увагу вихователів, вчителів і батьків на необхідність проведення додаткової

розвиваючої та корекційної роботи із дітьми, які мають низький рівень готовності до навчання у школі.

Рекомендації щодо підвищення рівня підготовленості дитини до школи

1. Допомогти дитині повірити у свої сили, переконуючи, що вона може досягнути успіху у будь-якому виді діяльності, якщо виявить працелюбність. Уникати впливу, що веде до формування заниженої самооцінки (оцінювати не саму дитину, а її дії, результати діяльності, поведінку).

2. Навчити дитину долати страхи до навчання, школи, вчителя, однолітків. Тому всі заняття з дитиною необхідно проводити в ігровій формі, не підвищуючи голос до крику у разі неспроможності дитиною виконати відразу ж те чи інше завдання у повному обсязі.

3. Потрібно частіше хвалити і підбадьорювати дитину. Пам'ятаймо вислів Гомера про те, що Боги і діти живуть там, де їх хвалять. До цього вислову можна додати «дитині буде комфортно там, де вірять у її успіхи».

4. Батькам і вчителям при підготовці дитини до школи не потрібно «тренувати» дитину виконувати завдання, які імовірно їй доведеться виконувати при вступі до школи. Особливо, якщо дитину прагнуть віддати до закладу нового типу. Таке «тренування» дасть лише видимість успіху, а під час зіткнення із новими завданнями іншого типу дитина зазнає невдачі, яка може бути розцінена нею як особистісна поразка. У майбутньому не спроможність дитини виконувати завдання високого рівня складності буде зумовлювати формування низької самооцінки та почуття неповноцінності.

5. З метою підвищення рівня розвитку мислення і мовлення важливо навчити дитину брати участь у колективних рольових іграх. Кожна роль у таких іграх потребує певного розвитку психічних пізнавальних процесів (зокрема: активного мовленнєвого спілкування із іншими учасниками гри, різноманітних операцій мислення (аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення, систематизації тощо).

6. Обов'язковою умовою формування готовності дитини до школи є не тільки розповідання дорослими казок дитині у період від 3 до 5 років, а й слухання дитячих версій «Колобка», «Ріпки» тощо. Зазначимо, що від 3 до 5 років природною функцією та потребою дитини є «усвідомлення та відпрацювання у грі глибинних смислів життя». Певною мірою цьому сприяє використання казок, пісень, змістовних віршів, які пробуджують і формують у дитини високі гуманістичні прагнення (ідеали дружби, любові, взаємодопомоги тощо). Отже, доцільно переглянути наявність гуманізму у художніх, літературних творах, які ми використовуємо під час взаємодії із дітьми дошкільного віку.

7. Дорослим бажано обговорювати із дитиною прочитану книжку або переглянутий фільм. Майте також терпіння для того, щоб вислухати схвильовану розповідь вашої дитини про побачене і пережите на вулиці, про сварку з другом тощо. Ставте дитині запитання, на які вона спроможна відповісти, і прагніть одержати на них повну, чітку і змістовну відповідь. Дорослі мають враховувати особливості дитини і запитувати «Що? Де? Як? Коли?» ніж «Чому? і Навіщо?».

8. Дитину необхідно навчити не лише уважно слухати, а й висловлювати свої міркування і думки. У дошкільному і молодшому шкільному віці у дитини інтенсивно формується образне мислення. Важливе значення для його розвитку мають заняття з малювання, ліплення, аплікації, конструювання. Спробуйте разом із дитиною складати загадки, використовуючи явища і предмети із оточуючої дійсності: («І в мене є, і в тебе є, і в кицьки є, і в ліжка є») (тінь) «Хто шапочку має, та ніколи її не знімає?» (Цвях, гриб, канцелярсько кнопка); «У мене в кімнаті висить маленьке «сонце», захочу – вімкну, а захочу – вимкну!» (Лампочка); «Мала трудівниця по квітах літала, дітям ласощі збирала» (Бджола і мед)) тощо. Всі ці загадки та багато інших складали для психолога й вчителів діти 6-7 років.

9. Психологами встановлено, що розвиток моторики руки у дитини дошкільного віку має тісний зв'язок із розвитком психічних пізнавальних процесів. Тому, при недостатньому рівні розвитку дрібних м'язів та моторики руки дуже корисними є такі вправи: нанизування гудзиків, роздягання та одягання ляльки, складання «мозаїки», ліплення, малювання тощо.

Ми вважаємо, що у процесі підготовки дитини до школи певної уваги заслуговує концепція Еріха Еріксона про вирішення людиною внутрішньо особистісних конфліктів, які для кожного вікового періоду мають своє змістове наповнення. Проаналізуємо, які внутрішні конфлікти бажано вирішити дитині до того, як вона прийде до школи. Так, до 1 року дитина має розв'язати *конфлікт між довірою і недовірою до навколишнього світу*. Якщо дитина була бажаною, вагітність жінки супроводжувалася позитивними емоціями, після народження дитину часто тримали на руках, спілкування було приємним, швидше за все у такої дитини буде вдало розв'язано конфлікт, що завершиться формуванням базової довіри до людей і навколишнього світу. Якщо ж дитина була не бажаною, жінка рідко відчувало позитивні емоційні стани під час вагітності, дитиною не було кому займатись до одного року, швидше за все, у такої дитини буде сформовано базову недовіру до навколишнього світу і людей. Зрозуміло, маючи недовіру до навколишнього світу, значно важче його пізнавати, взаємодіяти із людьми тощо. Певною мірою вирішенню конфлікту між довірою і недовірою до навколишнього світу сприяє те, як часто дитина отримує приємні ласкаві дотики й знаходиться на тілі у дорослих. На думку американських психологів, дитина до одного року має постійно контактувати із дорослими на тілесному рівні. За таких умов вона почуває себе комфортніше, впевненіше, психологічно захищеною тощо.

Від 1 року до 3 дитина має розв'язати *конфлікт між автономністю (незалежністю, самостійністю) і почуттями сорому і сумнівами*. У цей час, на думку Еріксона, у дитини не бажано взагалі викликати почуття сорому. В його основі лежить негативне ставлення до себе і установка дитині про те, що вона погана. Дитина не може бути поганою, вона спроможна зробити не дуже гарні вчинки, які не схвалюють дорослі, але це не означає що і сама дитина є поганою. У чому проявляються особливості даного конфлікту? Дитина може потрапляти у складні для неї ситуації, які потребують проявів активності, самостійності тощо. Проявляючи незалежність дитина чує фразу «Ай-я-яй, як тобі не соромно?» Вона відчуває себе поганою, а далі з'являються сумніви як же робити? Чи чекати поки дорослі самі скажуть як робити? В решті решт у дитини формується психологічна залежність від дорослих. Потрапляючи до школи, дитина із не вирішеним конфліктом між автономністю (незалежністю, самостійністю) і почуттями сорому часто буде пояснювати свої дії діями інших «А мама не поклала зошит... А тато не перевірив домашнє завдання... А вчителька не нагадала...» тощо.

Розглянемо типові механізми формування психологічної залежності дитини. Дитині у віці 2 роки дорослі дають цукерку, чекають поки вона її з'їсть, а потім кажуть: «Як тобі не соромно, ти ж не лишила братику, мамі, дідусю тощо.» Наступного разу, коли дитині запропонують взяти цукерку, у неї з'являться сумніви: брати чи ні? Якщо взяти, скільки з'їсти і кому лишати? Вона може взагалі відмовитись від пропозиції або буде чекати поки дорослі самі скажуть брати чи ні, лишати кому-небудь чи ні. Тобто самостійно діяти, після пережитого почуття сорому дитині буде вже важче. Інша ситуація дитині 1,5 роки вона напісяла у штани і зняла тому, що вони мокрі. Дорослі, побачивши дитину без штанів, часто вигукують «Ай-я-яй, як тобі не соромно!» Дитині не зрозуміло чому їй має бути соромно. Вона про себе подбала, зняла мокрі штани, не пріє, не охолоджується, не смердить тощо. Але чому ж має бути соромно? Можливо, через те, що гола – отже сумніви щодо свого тіла... Як правило, «таку турботу дитини про себе» дорослі не визнають, а, викликаючи у дитини сором, формують у неї негативне ставлення до себе і майбутню залежність від оточуючих людей. Замість того, щоб розмежувати у діяльності дитини позитивне і негативне, дорослі об'єднують, або мають на увазі лише негативне. Бажано, що дитина чітко зрозуміла, що вона зробила гарно, а що погано. Погано, що напісяла не у горщик, а у штани. Добре що зняла мокрі штани, але бажано було б знайти сухі тощо. Отже у цей період у дитини взагалі не потрібно викликати почуття сорому, якщо ми хочемо виховати самостійну і незалежну дитину. Особливу увагу на цей конфлікт бажано звернути вихователям дошкільних закладів, які працюють у ясельних групах із дітьми раннього віку.

Наступний конфлікт, який бажано розв'язати до школи у період від 3 до 5 років, *конфлікт між ініціативністю та почуттям провини*. Як відомо, діти цього віку, прагнуть проявити ініціативу. Проте дорослі не завжди цю ініціативу витримують, схвалюють і заохочують. Це призводить до того, що

дитина перестає бути ініціативною, а дорослі дивуються: «Чому дитина не хоче проявляти ініціативу?» Коріння відомого всім виловлювання «ініціатива наказуєма» формується саме у цей віковий період. Приведемо приклади. «Давай, мамо, я помию посуд!» – каже дитина. Починає мити і розбиває чашку. Мама сердиться і говорить «Ти ще малий мити посуд!» або «Відійди, і не підходь до посуду!». У дитини з'являється почуття провини, в основі якого лежить негативне ставлення до себе. «Яка я погана, що не вмю мити посуд!» – таку установку отримує дитина. Проходить час, а батьки дивуються: «Чому ти не миєш після себе посуд?». Отже, краще нічого робити не буду, ніж зроблю погано... Такі ж приклади можна приводити у великій кількості: Краще б ти зовсім не мила посуд, ніж ось такі брудні тарілки мені перемивати», «Не треба полоти грядку, бо ти сплюєш перець...», «не треба забивати цвяхи, бо ще малий...» тощо.

Батьки мають врахувати, що у дитини ще не сформовані практичні навички щодо виконання певних видів діяльності. Вони мають набратися терпіння, врахувати, що дитина потребує допомоги або у вигляді більш чітких інструкцій як виконати той чи інший вид діяльності, або у заохоченні, або у емоційній підтримці тощо. У період із 3 до 5 років не варто викликати у дитини почуття провини, більш природнім буде почуття жалю: «Шкода, що тобі не вдалося сьогодні гарно забити цвях, але наступного разу ти вже зможеш зробити це краще», «Жаль, що лишилось кілька брудних тарілок, але наступного разу додай миючий засіб і посуд буде сяяти». Саме так ми допоможемо дитині вирішити внутрішні конфлікти, зазначені вище.

Дуже добре, якщо внутрішньо особистісний конфлікт своєчасно розв'язується. Проте, якщо якийсь конфлікт лишився нерозв'язаним, у наступні вікові періоди людині доведеться або почувати дискомфорт через не вдало вирішені конфлікти, або розв'язувати не лише конфлікт, властивий людині у певному віковому періоді, а й попередні конфлікти. Отже, якщо до школи прийшла підготовлена дитина із довірою до навколишнього світу і оточуючих людей, самостійна і автономна, ініціативна – чудово! Якщо ж щось ще не вирішено або розв'язано не вдало – допоможіть дитині не накопичувати особистісні проблеми і сформувати ті риси характеру, які допоможуть дитині комфортно почувати себе у процесі життєдіяльності.

Отже, процес підготовки дитини до школи має передбачати:

- формування певних знань, умінь, навичок, які відповідають віковими та індивідуальним можливостям дитини;
- розвиток пізнавальних інтересів і мотивації до навчання (бажання вчитися);
- готовність до зміни соціальної позиції;
- фізичний та психофізіологічний розвиток дитини, що забезпечує можливість навчання у школі;
- формування тих рис характеру, які забезпечать успішну життєдіяльність учня початкової школи;
- розвиток емоційної грамотності дитини

- формування уміння самовиражатися у різних сферах життєдіяльності тощо.

Адаптація першокласника до школи

Вступ до школи, зміна режиму життя, звикання до нового колективу і його вимог дуже часто є сильними стресовими факторами, що викликають у дитини стан психологічної небезпеки. У цьому стані у дитини блокуються психічні пізнавальні процеси (насамперед, увага, пам'ять, мислення). Отже, створення відчуття захищеності і безпеки – основна задача дорослих, причетних до освіти учня першого класу. Дитині необхідно увійти у звичний оновлений ритм життєдіяльності. Дослідження медиків і педагогів свідчать, що труднощі, пов'язані із адаптацією до школи і шкільного навчання, нового колективу, нових форм взаємодії відчувають усі діти. Складність адаптації дитини до навчання у школі зумовлена структурними компонентами адаптивного середовища та їх багатогранністю. Учні першого класу необхідно одночасно адаптуватися до нової діяльності (предметно-діяльнісна адаптація), до соціально-психологічного мікроклімату у класі і до домінуючих у ньому ціннісних орієнтацій, міжособистісних стосунків, настроїв, системи ролей, до особливостей взаємодії із учителем (учителями музики, англійської мови, фізичної культури), до знаходження у шкільному колективі (особистісна адаптація). Основними критеріями того, що дитина адаптувалася до школи є наявність гармонії та взаємовідповідності між її організмом та освітнім середовищем у якому вона знаходиться, адекватні поведінка і взаємодія із іншими людьми..

Адаптація дитини до школи може мати такі ступені: 1) легкий, при якому стан напруги організму учня може викликати зміни поведінкових реакцій, погіршення сну та апетиту, зниження маси тіла (ці явища, як правило, зникають у кінці першої чверті); 2) середній, при якому несприятливі зміни в організмі зберігаються усе перше півріччя, і 3) важкий, коли настає помітне погіршення здоров'я, особливо під кінець навчального року. Ступінь адаптації залежить від багатьох факторів: соціально-психологічного мікроклімату у дитячому колективі, взаємовідносин із вчителем, санітарно-гігієнічних умов навчання, режиму роботи у класі і у групі подовженого дня, обсягів навчального навантаження, ставлення батьків до успішності дитини. Ці фактори можуть зумовлюватися станом здоров'я дитини, рівнем її готовності до школи, умовами дошкільного життя та індивідуальними особливостями дитини.

Ускладнення адаптаційного періоду часто стають причиною не адекватної поведінки. Наслідком дезадаптації дитини до школи може стати стійка відроза до школи, вчителів і навчання, відсутність пізнавальної активності, підвищений рівень конфліктності та агресивності.

Дітям із недостатнім рівнем підготовленості до школи («незрілі» діти) значно важче адаптуватися до шкільного життя.

Поведінкові труднощі у дитини можуть бути наслідком не лише її внутрішнього дискомфорту, але і стосунків із іншими людьми. Клас, шкільні товариші, діти, які оточують дитину, впливають на формування її поведінки. За особливостями поведінки учня в класі визначають декілька груп дітей, які потребують особливої уваги, психологічного супроводження і допомоги у адаптаційний до школи період.

До першої групи відносять дітей, особливості поведінки яких зумовлені неспівпаданням їх власної самооцінки із оцінками інших людей – вчителів та дітей. Це веде до надмірного емоційного напруження.

Дома дитина залишається успішною, здібною, улюбленою, а у школі вона така, як усі: середня, звичайна, а іноді й гірша за інших дітей. Деякі діти переживають це надзвичайно тяжко. Така дитина може стати вередливою, залежною від учителя, буде намагатися привертати увагу до себе, очікувати, щоб її похвалили і у випадку невдачі, тривожитися, сумувати і переживати. Інколи така дитина починає скаржитися на вчителя батькам, щоб заручитися їх підтримкою. І, якщо батьки не підтримують дитину, процес адаптації дитини до школи лише ускладнюється. Отже, така дитина потребує, насамперед, емоційної підтримки і підсилення віри у свої сили. Дорослим необхідно акцентувати увагу дитини на її позитивних досягненнях. Крім того, необхідно допомогти дитині сформувати адекватне ставлення до вчителя і взаємодії із ним. **Для формування у дитини адекватної самооцінки бажано:**

- Залучати дитину до таких видів діяльності, які вона може виконувати самостійно. При цьому не прагніть вирішувати за неї всі проблеми, але і не перевантажуйте її тим, що їй непосильно. Нехай дитина виконує доступні їй завдання й одержує задоволення від зробленого.

- Не перехвалюйте дитину, але і не забувайте заохочувати її, коли вона на це заслуговує.

- Заохочуйте дитячу самостійність, автономність та ініціативу. Нехай вона проявить активність у деяких починаннях, але також покажіть, що інші можуть бути в чомусь кращі за неї.

- Підкреслюйте позитивні якості інших людей і зазначайте, що успіх досягається у процесі наполегливої праці. Спонукайте дитину до працелюбності, підсилюйте віру дитини у свої сили. Переконайте дитину в тому, що вона також може досягти того, що роблять інші за рахунок працелюбності.

- Формуйте у дитини адекватне ставлення до успіхів і невдач. Оцінюйте свої можливості, результати діяльності у присутності дитини. Наголошуйте на реальних факторах, які сприяли успіху або зумовили невдачі.

- Не порівнюйте одну дитину із іншими дітьми. Доцільно порівнювати минулі результати дитини із тими, які з'явилися тепер (порівнювати якою дитина була вчора, є сьогодні чи, можливо, буде завтра).

Другу групу складають діти, у яких недостатній рівень підготовки до школи. Вчитель вимагає однакових результатів від усіх дітей. Виникає напруга через те, що діти, які не досягли шкільної зрілості, або не мають певного рівня

підготовки (наприклад, поки ще не вміють читати, гарно ліпити чи малювати) не можуть самостійно подолати деякі шкільні труднощі. Таким дітям необхідне розуміння дорослих. З кожним днем їхня доля погіршується, дискомфорт і напруга зростає. Така дитина дуже часто знаходиться у стресовому стані, особливо, під час виконання тих видів діяльності, якими їй не вдалося оволодіти на достатньому рівні. Як свідчать дослідження науковців у стресовому стані відбувається викид кортизону. Внаслідок цього відбуваються певні фізіологічні реакції: імунна система частково відключається, кров'яний тиск підвищується, великий серцевий м'яз скорочується, дихання стає більш поверхневим. Отже, якщо у дитини постійно підвищується рівень кортизону, знищуються клітини мозку, які пов'язані із довготривалою пам'яттю, погіршується і короткочасна пам'ять. Навчальний стрес веде до погіршення зору, послабленні імунної системи, робить здоров'я дитини більш вразливим. [20] Ззовні це може проявлятися по-різному: неуважність, нездатність засвоювати елементарні знання та уміння, намагання займатися сторонніми справами. У таких дітей, як правило, знижуються темпи розвитку уваги, пам'яті, мислення, сприйняття, мовлення.

До третьої групи належать діти, поведінка яких зумовлюється ситуацією: коли цілі і зміст роботи співпадають з їх бажаннями, вона виконується добре; коли цілі і зміст неприємні, небажані – погано. «Ситуативні» діти і поведуть себе відповідно: то раптово відмовляються від чергування по класу, то неслухняні, то вперті, то не бажають нічого робити. Якщо від них жорстко вимагати виконання обов'язків, настає емоційний спад – втомленість, безсилля, роздратованість, впертість, конфліктність. Тут має місце природній процес підйомів і спадів, який учителі не бажають помічати. У деяких випадках «ситуативних» дітей поспішають визначати як дітей з девіантною поведінкою, і якщо це відбувається, то корекція йде їм не на користь.

Четверту групу складають діти, які випадають із сумісної діяльності. Їх визначає небажання і невміння налагодити стосунки з однокласниками. Виникає протистояння «Я-вони». Дитина хоче бути у центрі уваги, а коли це не вдається, відмовляється від усього. «Невизнаний лідер» створює багато проблем своєю не передбачуваною поведінкою: вона може проявляти свою невдоволеність фізичними діями – кидатися камінням, бити вікна, псувати майно. Ізольовані, не прийняті колективом діти стають жорстокими і впадають у деструктивну поведінку. Від неї можна чекати чого завгодно. Інколи, такі діти виявляють надмірну агресію, при цьому звинувачуючи інших у агресії і не помічаючи, що саме вони і провокують агресивні дії інших людей по відношенню до себе.

«Невизнаного лідера» можна визначити за такими ознаками: неконтактність, нездатність з ким-небудь потоваришувати; занадто завищена (або, навпаки, занижена) самооцінка; постійна невдоволеність, поганий настрій; конфліктність, схильність до деструктивної поведінки.

До п'ятої групи можуть бути віднесені діти зі складностями адаптації. Їх легко помітити: дитина або із задоволенням іде до школи, або ставиться до неї

нейтрально як до неминучого місця перебування, або вороже і не виявляє ніякого бажання відвідувати її. Така дитина може втекти або гостро конфліктувати з учителями і дітьми. Причини відмови дитини відвідувати школу найчастіше полягають саме у тому, що не склалися стосунки із вчителем або іншими дітьми.

Вчимося взаємодіяти

Природовідповідність педагогічної взаємодії є найважливішим принципом гуманізації та індивідуалізації освіти. Таким чином, успішне навчання учнів дуже часто зумовлюється або їх успішною адаптацією до школи та умов навчальної діяльності, або умінням педагога адаптувати свої вимоги і умови навчання до індивідуально-типологічних особливостей учнів. Учні із слабкими та інертними нейродинамічними особливостями досить часто потрапляють до групи «слабких» учнів не через свою неспроможність гарно навчатись, а через нерозуміння вчителем їх індивідуальних особливостей, обмеженість вчителя у часі на уроці або звичайну відсутність терпіння... Умовою адекватної професійної поведінки вчителя є педагогічна спостережливість, методична гнучкість та варіативність побудови взаємодії із учнями.

Дуже часто дорослі будують свої взаємовідносини із дитиною, виходячи із власних еталонів «ідеальної дитини», «ідеального учня», підсвідомо проектуючи на них власні образи дитинства, власне бачення навчального процесу, вимог до себе тощо. Те, що дорослим не вдалося реалізувати у дитинстві, у школі часто стає основою для власного сценарію виховного та навчального процесу. При цьому дорослі рідко ставлять собі запитання, запропоноване у свій час К.Н. Вентцелем. Чому дитина має бути втіленням ідеалу вихователя, який, скориставшись недостатнім рівнем розвитку дитячої свідомості та самосвідомості спрямовує духовне життя дитини по тому руслу, до якого дорослий, якби йому дали знову можливість обирати це русло, ставився б негативно. Отже дуже часто взаємодія між вчителем і учнем будується таким чином, «щоб дитина все більше і більше ставала втіленням того ідеалу, який вихователь створив для себе». Щоб ті особистісні якості та індивідуальні особливості дитини, які вихователь вважає кращими і значущими розвивалися, а ті, які для дорослого є негативними або не прийнятними гальмувалися і пригнічувалися. [15]

Дуже часто вчитель обирає для себе авторитарно-імперативний стиль спілкування із дітьми і тримає дистанцію у відносинах. Крім соціальної дистанції інколи з'являється ще й фізична дистанція. Фізичну дистанцію зумовлюють: просторове положення вчителя над учнями, атрибутика ролі вчителя (більш високий учительський стіл, вищий і зручніший стілець, указка, журнал, дошка та інші). Все це підсвідомо може використовуватися вчителем як бар'єр під час взаємодії із учнями.

Для найбільш комфортної взаємодії із учнями початкових класів бажано, щоб вчитель знаходився не вгорі, а поруч із дитиною, приєднувався до постави

дитини на фізичному рівні. Створення умов, у яких підтримуються позитивні емоції дитини позитивно впливає не лише на перебіг педагогічного процесу, а й на становлення і розвиток учня початкової школи. Зацікавленість, захопленість, упевненість у своїх силах, задоволення – все це є стимулом у навчальній діяльності. Отже, справжньому вчителеві не достатньо бути хорошим методистом. Йому потрібно бути гарним психологом, який відчує зміни настрою дитини, зрозуміє і вивчить її психофізіологічні та індивідуальні особливості, знайде обґрунтування механізмів виникнення симпатії та антипатії між учнем молодших класів і людьми, які його оточують.

Бувають випадки, коли вчителю не вистачає психологічних знань, щоб виявити толерантність до переконань, рис характеру або поведінкових проявів дитини. Із різних причин такий учитель не спроможний сприйняти, прийняти і зрозуміти дитину такою, якою вона є... це, як правило, призводить до активного втручання педагога в особистісні структури дитини. Давайте згадаємо будь-який випадок, коли вас щось дратувало у поведінці або діях дітей. Тепер поставте собі запитання: «Чи дозволяєте ви собі у житті робити те, що вас дратує у своєму найближчому оточенні?» Ось приклад спілкування із вчителем початкових класів, яка має двох власних дітей. У спілкуванні із психологом вона зауважила, що її дуже дратує і засмучує коли її власні діти починають битися. На запитання психолога: «Ви самі часто проявляєте агресію?», вона відповіла: «А навіщо її проявляти?». Отже, не дозволяючи собі проявляти агресивну поведінку, вчитель, звичайно не дозволяє її проявляти і власним дітям.

Так, якщо вчитель прагне побачити в учнях ті риси характеру, які для нього є найбільш цінні та значущі, і хоче, щоб усі діти були «однаково хорошими», швидше за все він лишиться із невиправданими очікуванням... Із різних міркувань деякі діти підлаштовуються під вимоги вчителя, інші, завдяки навіюванням вчителя, до певного часу будуть такими, якими їх хотів би бачити вчитель... Але через певний час те, що ми плекали у дитині може зникнути, якщо нами було проігноровано принцип природовідповідності, були знехтувані індивідуальні особливості дитини. Бажано, щоб вихователь пам'ятав про те, що «...неможливо жваву і завзяту дитину змусити стати зосередженою і тихою; недовірлива і замкнена дитина, мало імовірно, одразу стане товариською і відвертою; самозакохана й зухвала не стане смирною і покірливою».[16, с. 112]

К. Роджерс вважав, що головними завданнями вчителя є полегшення, стимулювання процесу навчання учня та допомога у повноцінному самоздійсненні. Вчитель має бути фасилітатором для дитини. Отже, побудова гуманних відносин у системі «вчитель-учень» має здійснюватися за такими принципами: 1) повна довіра; 2) спільне цілепокладання учасників взаємодії; 3) мотивація; 4) вчитель для учня є джерелом різноманітного досвіду, до якого завжди можна звернутися, якщо виникли життєві труднощі; 5) формувати простір для спільних переживань та емоцій, готовність та здатність кожного відверто виражати свої почуття; 6) формувати в учнів здатність до емпатії та

толерантності; увага як до власних переживань і переконань, так і до почуттів та переконань інших; 7) активність і відповідальність кожного у процесі взаємодії; 8) самопізнання.

Ідеї К. Роджерса щодо полегшення навчального процесу, звичайно, бажано було б реалізовувати у практику сучасної школи, проте, чи є у сучасного вчителя готовність до їх реалізації?...

1) в учнів має бути можливість вибору навчальної діяльності;

2) розподіл відповідальності між вчителем та учнем щодо вибору змісту, обсягу навчального навантаження та оцінювання роботи учнів;

3) «проживання» реальних життєвих ситуацій «тут і тепер», що викликає особистісну значущість навчання;

4) прагнення поглибити розуміння матеріалу;

5) розвиток здатності навчатися;

6) робота груп (творчих груп, тренінгових груп тощо) із метою самопізнання, самовдосконалення, самоактуалізації;

7) учасники взаємодії у системі «вчитель-учень» мають бути самими собою (а не такими, якими їх хотіли б бачити інші), й відчувати не почуття неповноцінності та потребу у психологічних захистах, а почуття власної адекватності, що дозволить їм більш адекватно сприймати навколишній світ;

8) відсутність маніпулювання у стосунках між вчителем і учнем не залишає місця: брехні (фальші, шахрайству), коли розігруються ролі, де учасники намагаються здійснити враження; «тунельному баченню», коли бачать і чують лише те, що хочуть чути; контролю, під час якого вчителі намагаються контролювати ситуацію лише через те, що їх теж хтось контролює.

Однією із причин, що не дозволяє будувати особистісно орієнтовану взаємодію у системі «вчитель-учень» є відсутність можливості багатьом її учасникам задовольнити свою потребу у безпеці (за Маслоу). Як вчитель, так і учень досить часто почувають себе у стані небезпеки (непередбачувані ситуації, невиправдані очікування, очікування негативних наслідків, страх критики тощо). Все це, зрозуміло, впливає як на адекватність взаємодії, так і на ефективність контакту у системі «вчитель-учень». Тому з одного боку необхідно зменшувати кількість «ситуацій небезпеки», а з другого - розвивати в учасників навчально-виховного процесу здатність почувати себе у «безпеці» у будь-яких непередбачуваних ситуаціях, що не є реальною загрозою їх життю та здоров'ю. Таким чином загострюється необхідність у формуванні творчого відношення до навколишньої дійсності, педагогічній творчості та розвитку творчого потенціалу усіх учасників взаємодії у системі «вчитель-учень». У гуманістичній психології творчість розуміється як необхідна для повноцінного життя людини форма її існування (О.А. Бодальов, А. Маслоу, К. Роджерс, Н. Роджерс та інші).

К. Роджерс інколи цитував Лао Цзи: «Коли я стримую себе, щоб не приставати до людей, вони турбуються про себе самі. Коли я стримую себе, щоб не наказувати людям, вони поводять себе правильно. Якщо я стримую себе, щоб не проповідувати людям, вони самі покращують себе. Якщо я нічого не нав'язую людям, вони стають самими собою.» Можливо, педагогам, батькам і дорослим, які причетні до виховання сучасної молоді теж слід зважати на ці мудрі слова та дозволяти собі і своїм вихованцям бути самими собою. К. Роджерс зазначав, що завдання терапії – допомогти людині розв'язати її проблему із мінімальною кількістю інструкцій з боку терапевта. Можливо, завданням педагога є допомога учню у розв'язанні проблеми самоосвіти, самовиховання та самореалізації із мінімальною кількістю вказівок, інструкцій та зауважень?..

Соціальна фасилітація (полегшення) – це стимулюючий вплив поведінки одних людей на діяльність інших, у результаті чого ця діяльність стає активнішою, вільнішою і розкутішою. Наслідування та навіювання, як правило, супроводжують фасилітацію. Остання проявляється насамперед серед рідних і близьких людей.

Водночас треба передбачувати можливість протилежного явища – соціальної *інгібіції* (гальмування). Так, у колі незнайомих діти часто стають тривожними і невпевненими, що призводить до гальмування їхньої поведінки. Соціальна інгібіція заважає процесу соціалізації, є перешкодою на шляху освоєння дитиною нового соціального досвіду.

Однією із продуктивних технік спілкування є техніка побудови «Я»-висловлювань. Вона передбачає чотири кроки:

1. *Констатація реального факту*: «Коли ви розмовляєте у мене на уроці», замість «Ви знову назло мені розмовляєте»(інтерпретація).
2. *Вплив цього факту на мою діяльність або поведінку*: «Я зупиняюся» (відволікаю увагу, збиваюся з думки тощо).
3. *Зазначення емоційних наслідків*: «Це мене дратує (викликає обурення тощо)».
4. *Бажаний варіант подальшої взаємодії*: «Тому я хотів би щоб...»

Така техніка дозволяє здійснювати опосередкований вплив на іншу людину, не викликає опору та сприяє побудові діалогічної взаємодії.

Психологія навчання і виховання

Основою особистісно зорієнтованого підходу до навчання і виховання учнів має бути знання психофізіологічних особливостей кожного учня класу, розуміння відмінностей психофізіологічних характеристик учня і вчителя. Основним правилом взаємодії має стати: «Дозвольте собі бути собою, а іншим бути іншими».

Психологи пропонують такі рекомендації щодо взаємодії з учнями, спрямовані на полегшення навчальної діяльності різних за типологічними особливостями дітей. Якщо учень має *слабкий тип нервової системи* бажано:

1. Давати час на підготовку відповіді, перевірку та виправлення помилок.
2. Не ставити неочікувані запитання та не вимагати швидкі відповіді на них.

3. Не пропонувати відповідати «новий» матеріал, краще запитати на наступному уроці.
4. Бажано давати можливість відповідати у письмовій формі.
5. Формувати впевненість у своїх силах не лише оцінками, а й словесними заохоченнями «молодець», «добре», розробити певну тактику опитування та заохочень. Обов'язково заохочувати старанність та наполегливість, навіть, якщо результати не значні.
6. Давати негативні оцінки обережно (такі діти і самі хворобливо ставляться до невдач). Поступово вчити умінню переживати невдачі.
7. Намагатись не відволікати, не переключати увагу, створювати спокійні умови для роботи (а вчителю і самому не нервувати).
8. Якщо є можливість, опитувати на початку уроку та на початку навчального дня.
9. Важливо піклуватися і про тих учнів із слабкою нервовою системою, яким, на перший погляд, легко вчитися.

Якщо учень має **сильний тип нервової системи** бажано:

1. При необхідності одноманітної роботи урізноманітнювати діяльність (різні типи завдань, способи розв'язання тощо). Бажано дозволяти невеликі перерви або зміну видів діяльності.
2. Спонукаати учнів до планування, систематизації та самоконтролю.
3. При необхідності виконання поетапної діяльності вчитель контролює виконання вимоги працювати поступово і послідовно.
4. Поступово тренувати посидючість та терпіння, але виключати можливість перевтоми та емоційної перенапруги.

Якщо учень має **рухливу нервову систему** бажано:

1. Використовувати завдання із різноманітним змістом.
2. Часто змінювати види діяльності.
3. Не перевантажувати дитину, особливо перші два місяці навчання.
4. Поступово формувати навички самоорганізації, самоконтролю тощо.
5. Цілеспрямовано розвивати довільну увагу.
6. Терпляче нагадувати, повторювати вимоги. Такі діти потребують дбайливого керівництва і контролю (але не диктату та насильства).

Якщо учень має **інертну нервову систему** бажано:

1. Не вимагати швидкого включення у діяльність (активність зростає поступово).
2. Не викликати на початку уроку (важко переключитися після справ на перерві).
3. Завдання пропонувати поступово, не прискорювати їх виконання.
4. Не відволікати учня під час виконання завдань, не відволікати його увагу.
5. Давати час для обдумування.
6. Таким чином, ми можемо суттєво полегшити процес взаємодії вчителя і учня.

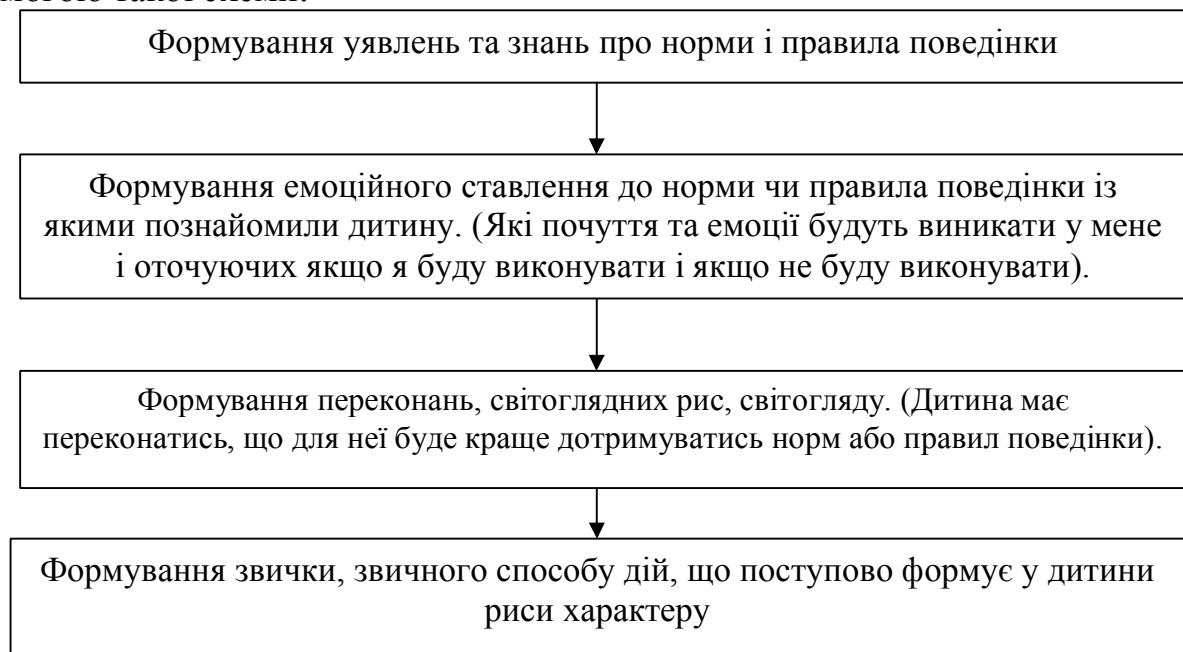
Суспільство висуває до дитини як до члена свого суспільства певні норми і вимоги.

Вимогливість проходить крізь всю систему методів виховання. *Переконуючи*, ми вимагаємо усвідомлення адекватності своїх вчинків і впливаємо на формування моральної свідомості. *Привчаючи*, ми вимагаємо, щоб для дитини стали звичними дії, які відповідають нашим переконанням. Виховання на прикладі або досвіді когось, вимагає наслідувати краще. *Заохочуючи*, ми вимагаємо не зупинятися на досягнутому. *Караючи*, ми вимагаємо, щоб дитина припинила робити небажані вчинки (дії) або позбулася негативних явищ. Безпосередньо ми проявляємо вимогливість, коли вдаємося до заходів і прийомів зумовлених конкретними вимогами.

У початковій школі ми звикли виховувати особистісні якості й риси характеру молодшого школяра. Особливу увагу цьому ми приділяємо під час проведення виховних годин. Проте, дитина дуже часто знаючи що можна робити, а що ні, що добре, а що погане робить те чого б дорослим не хотілося... Для того, щоб дитина навчилася дотримуватися правил поведінки і наших вимог можна піти такими шляхами:

- примусити її робити так, як вимагають дорослі;
- сформувати у дитини свідоме ставлення до норм поведінки;
- поєднати самостійність, ініціативу дитини з вимогливістю до неї і допомогою їй.

Перший шлях найменш перспективний. Тому що після того, як зникає дорослий, який висував певну вимогу, дитина намагається зробити протилежне до того, що її примушували робити. Два наступні шляхи можна зобразити за допомогою такої схеми:

Дуже часто дорослі не приділяють належної уваги деяким етапам. Їм здається, що дитина сама має знати або здогадатися про переживання інших людей. Але це хибний крок на шляху виховання. Лише сформувавши емоційне ставлення дитини ми можемо перейти до переконання.

Виховання переконанням – один із основних методів системи виховання. Саме переконання, світоглядні позиції, цінності дитини, формують її духовний світ та впливають на її вчинки.

Якщо у дитини не відбулось зрушень у емоційній сфері, якщо ми не знайшли із нею спільної мови, скільки б ми не переконували, скільки б не використовували одноманітні за формою моралі, дитина мало імовірно погодиться із нашими переконаннями і вимогами.

Ось приклади не лише безглузлого використання часу, а й втрачених виховних можливостей. Учениця третього класу розповідає батькам про шкільні події: «Знову наша вчителька замість фізкультури цілий урок читала нам мораль і хотіла переконати нас в тому, що ми найгірші діти у паралелі. А нам вже і не хочеться бути кращими – все одно вчителька буде бурчати і читати нотації. Учениця іншого третього класу прийшла до дому у сльозах. В цей день вона була іменинниця, а вчителька не тільки не дозволила їй пригостити однокласників солодощами, а й весь останній урок «вчила» дітей правильно сидіти. Після цього у дівчинки декілька днів не з'являлося бажання іти до школи...

Уміти вимагати, доводити і переконувати – велике мистецтво.

Переконувати дитину легше ніж дорослого. Поради і докази дорослих сприймаються краще тоді, коли пробуджують роздуми, сильні хвилювання, пов'язані із небажаним вчинком. Для того, щоб виникали такі переживання необхідно враховувати дитячий життєвий досвід і почуття, а не керуватися емоціями і життєвим досвідом дорослих.

Так, для учня, який часто одержує низькі оцінки, зауваження і має проблеми із поведінкою обов'язково є щось значно важливіше ніж постійні зауваження та дорікання вчителя. Якщо ж дорослі, спілкуючись із такою дитиною виходять із своїх інтересів, прагнень, цінностей, на жаль, вони не спроможні здійснювати достатній вплив на дитину.

Ось приклад. Розмова учениці із класним керівником.

- Ольго, чому в тебе знову двійка із англійської мови?
- Я не виконала домашнє завдання.
- А чому ти так часто не виконуєш уроки?
- Я не виконала лише два рази...
- Не перебивай мене. Мені набридло твоє ставлення до навчання!..

Після цього вчителька читає Ользі довгу мораль, а дитина стоїть і думає про те, як би швидше вибігти зі школи і побігти займатися танцями, де панує атмосфера доброзичливості, радості, щирості і взаєморозуміння.

Чи корисна для дівчинки попередня розмова? Чи змогла переконати вчителька Ольгу у необхідності виконувати домашні завдання? Як би вчитель знала про захоплення Ольги танцями, можливо, вона б звернулася до хореографа із проханням поговорити із Олею. Усе б було інакше. Така розмова, безперечно, схвилювала б дівчинку і викликала б у неї те переживання, яке і перетворилося б на переконання: якщо хочеш займатися танцями, необхідно привчити себе до вчасного виконання домашніх завдань.

Переконати дитину можливо лише тоді, коли знаєш про те, що хвилює дитину, чим живе вона, які має інтереси та захоплення. Саме тоді приходить розуміння чим викликаний той чи інший вчинок. Вчитель помиляється, якщо вважає, що всі учні думають, відчувають і сприймають навколишній світ приблизно однаково, - так, як і він сам.

Для деяких вчителів найголовнішим у вихованні є те, щоб дитина була слухняною, дисциплінованою, спокійною, вихованою тощо. Проте, важливо пам'ятати, що «виховання, спрямоване на те, щоб дитина була зручною, послідовно, крок за кроком прагне приспати, придушити, знищити все, що є волею і свободою дитини, гартом її духу, силою її бажань і намірів. Ввічлива, слухняна, добра, зручна... і жодної думки про те, що вона виросте внутрішньо безвільною і життєво немічною» [16, с.21]. У результаті стримується й пригнічується активність, ініціативність, свобода і воля дітей. Дитина вчиться пристосовуватися, маніпулювати дорослими, приховувати своє реальне «Я».

Безумовно, педагог, має право і повинен відкрито говорити про свої переконання та ідеали, але при цьому він має поважати право кожної дитини діяти згідно своїх переконань.

Як навчити дитину діяти відповідно до своїх переконань, уявлень і знань? На жаль, дорослих ця проблема починає хвилювати лише тоді, коли вони помічають істотні розбіжності у дитини між словами і ділом.

Ось приклад. Маринка вже у третьому класі, а її щоденник рясніє записами: «Забула зошит!», «Забула спортивну форму!», «Забула папір!» тощо. Кожного разу дитина і в школі, і вдома щиро обіцяє, що цього більше не буде... Але періодично історія знову повторюється.

Розгадка цієї історії проста: коли мама працює у нічну зміну, Маринка сама збирається до школи, а коли мама дома, саме вона робить все те, до чого необхідно було привчати доньку з першого дня навчання у школі.

Якщо у родині хтось із дорослих через велику любов або через те, що «так швидше», спочатку прибирає іграшки за маленькою дитиною, потім застилає ліжко, складає книжки і зошити у портфель, то у дитини формується залежність від тих, хто надає їй таку опіку, зникає відповідальність, вона пояснює свої вчинки діями інших людей. Отже з'являється небезпека у процесі формування особистості. Допомогти такій дитині можна, якщо застосовувати ігри, вправи спрямовані на формування навичок самостійного виконання конкретних завдань. При цьому дуже важливо, аналізуючи результат виконання, концентрувати увагу дитини на позитивних моментах виконання. Якщо ж є і негатив, спільно із дитиною знаходити відповіді на запитання: «Як можна було покращити результат діяльності?» У жодному разі не критикувати дитину, не викликати почуття провини або сорому.

Дуже важливо навчитись своєчасно заохочувати дитину, закріпити і підсилити її прагнення до самостійності, відповідальності. Заохочувати бажано обережно. Якщо заохочувати те, що не вимагає значних вольових, фізичних чи моральних зусиль, не пов'язано із умінням поступитися заради інших власним бажанням або інтересам, якщо матеріальні заохочення переважають над

моральними, втрачається значущість психологічного впливу методу заохочення.

Дитячий негативізм проявляється як немотивований і нерозумний опір дитини впливу на неї оточуючих людей. Буває активним і пасивним. Пасивний – це один з видів впертості, що виражається у відмові від виконання дії, що вимагається. Активний – коли дитина здійснює дії, протилежні тим, яких від неї чекають.

За часом прояву негативізм буває стійким і епізодичним. Перший триває довго, а другий проявляється лише час від часу.

Основні причини виникнення дитячого негативізму: перезбудження нервової системи; перевтома; протест проти нечутливого, несправедливого ставлення; капризи балуваної дитини.

Якщо педагог правильно оцінив і стан, і ситуацію, тактовно відреагував, то негативізм і впертість швидко пройдуть. Але, якщо були допущені помилки у поведінці і спілкуванні педагога з дитиною, то ці ознаки кризового періоду можуть стати стійкими рисами характеру. Рецидиви впертості і негативізму виникають кожного разу, коли під загрозою опиняється самооцінка дитини, пригнічується її самостійність. Ці якості стануть формою протесту, невдоволеності, причиною девіантної поведінки. Іноді можливий і інший наслідок – дитина стає пасивною, байдужою до всього, впадає в стан затяжної депресії.

Не починайте карати дитину, якщо не з'ясували мотиви та об'єктивні причини того чи іншого вчинку.

Психологічний супровід учнів початкової школи, які схильні до частих проявів **агресивної поведінки**, насамперед, полягає у визначенні психологічних особливостей агресивної поведінки дітей: агресивні дії, можуть бути наслідком домінування негативного емоційного фону у молодших школярів; результатом низької емоційної стійкості особистості; порушень у процесі соціалізації емоційної сфери.

Знаючи джерело агресивності молодшого школяра практичний психолог допоможе розробити і реалізувати спільно із іншими дорослими супроводжувальну програму взаємодії із дитиною у школі та поза її межами.

Основними складовими такої програми будуть:

- 1) діагностика особливостей емоційної сфери молодшого школяра;
- 2) створення актуальних рекомендацій для вчителів і батьків, які спрямовано на гармонізацію розвитку емоційної сфери як у шкільному, так і у позашкільному соціальному просторі;
- 3) створення інформаційно-роз'яснювальної програми для дорослих, яка спрямована на поглиблене вивчення й розуміння психологічних особливостей розвитку дитини та ознайомлення дорослих із продуктивними способами впливу на емоційні стани дітей як у процесі навчання, так і у повсякденній діяльності;
- 4) розробка спеціальних психологічних вправ, ігор, які дозволяють дитині виражати агресію.

Психологічний супровід у сім'ї

Вступ дитини до школи та адаптація до нових умов життєдіяльності має значний вплив на особливості поведінки і взаємодії дитини із членами родини. Цей період є складним і відповідальним як для дитини, так і для дорослих, які її виховують і навчають. Саме тому батьки мають бути ознайомлені із показниками фізіологічної та соціальної зрілості, розумового та емоційно-вольового розвитку першокласника. Дуже добре, якщо забезпечені наступність між школою і дошкільним закладом та підтримується взаємозв'язок педагогів із батьками. За таких умов у лютому-березні місяці бажано провести діагностику готовності майбутніх першокласників до школи й запропонувати батькам індивідуальні програми розвитку дитини та її підготовки до школи. З цією метою, педагоги мають бути ознайомлені із найбільш ефективними формами роботи із сім'ями майбутніх першокласників, ознайомити батьків із методами і прийомами подолання та профілактики можливих труднощів навчання дитини у школі. Від особливостей взаємодії між педагогами і батьками, активної участі сім'ї у педагогічному процесі буде залежати успішність адаптації та навчання дитини у школі.

Якщо батьки відчують труднощі у навчанні або вихованні дитини, важливим моментом є визначення причин цих труднощів. Тому, бажано щоб особливості взаємодії педагогів і батьків дозволяли з'ясувати причини таких ускладнень. Якщо ж батьки відчують труднощі, але не усвідомлюють їх причин доцільно звернутися за допомогою до психолога, який працює в закладі освіти, або практикуючого психолога чи психотерапевта.

У сім'ї закладається той потенціал, сильні й слабкі особистісні якості, риси характеру, комплекси, які у майбутньому позначаються на життєдіяльності особистості. «В залежності від того, які психологічні умови створюються в родині, які стосунки між її членами, такий особистісний результат матимемо на «виході».[14]

Час змінює все, змінює і нас самих. Здається ще вчора ми були дітьми, ходили до школи, гралися, переживали перші перемоги і поразки. А сьогодні вже йдуть до школи наші діти і ми гордо називаємо себе батьками. Кожен прагне бути для своєї дитини найкращим батьком чи матір'ю.

Чудовий лікар, інженер, вчитель, на жаль, може бути поганим батьком, якщо він майже не цікавиться тим, про що думає, чим живе де і з ким буває його дитина. Багато хто із батьків вважає, що віддавши дитину до школи, процес виховання можна перекласти на плечі вчителя, вихователя групи продовженого дня, соціального педагога чи шкільного психолога.

Деякі батьки можуть добре забезпечувати дитину матеріально, але при цьому не усвідомлювати, що їхня дитина залишається без психологічної підтримки близьких людей. Якщо психологічної підтримки не з'явиться у школі життєдіяльність дитини буде у небезпеці...

Певною проблемою для молодшого школяра може бути знаходження у неповній сім'ї. У таких сім'ях батьки, вирішуючи особисті та фінансові проблеми, інколи, не спроможні створити сприятливий сімейний мікроклімат. Діти, які ростуть у таких сім'ях намагаються компенсувати відсутність сімейного тепла наявністю «гарних» і «коштовних» речей – символів сімейного благополуччя. Навіть у деяких повних сім'ях прагнення до «привабливої» зовнішньої оболонки сімейних стосунків не дає можливості реалізовувати теплі, дружні й відкриті стосунки.

Часто, віддавши дитину до школи, батьки цікавляться лише її оцінками, поведінкою у школі, записами у щоденнику і не помічають сумних оценок, у яких, іноді, світяться сльозинки. Такі батьки не завжди вміють адекватно відреагувати на небажання дитини вчити уроки, відвідувати школу, зустрічатись із учителем та однокласниками. Отже, якщо на початку року дитина із радістю бігла до школи, а тепер не хоче або не поспішає туди йти – це перший сигнал про шкільні негаразди та потребу у психологічній підтримці.

Щоб з'ясувати, як допомогти дитині у розв'язанні проблем необхідно поглибити власні уявлення про природу дитини (характер, темперамент, нахили, здібності, прагнення, бажання тощо), знання основних психолого-педагогічних закономірностей навчання і виховання. Бажано з'ясувати чи потребує дитина психологічного супроводу, якщо так, то коли найбільше вона його потребує. Ознаками того, що потреба у психологічному супроводженні дитини є: проблеми із навчанням, неадекватні поведінкові реакції, погіршення здоров'я дитини тощо. Як правило, найбільшої психологічної підтримки потребують діти під час адаптації до школи. Якщо ж дитина відчула радість від спілкування із учителем, активно прагне до пізнання світу, впевнена у собі, знайшла собі шкільних друзів і любить свій клас – порадійте разом із своєю дитиною!

У наш час державі дуже потрібні сильні духом, впевнені у собі, яскраві, неповторні, працьовиті особистості. Тому, реалізація особистісно орієнтованої взаємодії у сім'ї є основою для особистісного зростання кожного члена сім'ї. Психологічні умови, які мають бути пріоритетними у сім'ї, такі:

- Відкритість і довіра між членами родини.
- Надання права голосу і можливості здійснювати особистісний вибір кожному члену сім'ї.
- Розвиток емоційної чутливості (емпатії), відчуття ближнього, його стану і переживань.
- Природність та самоідентичність. Заміна рольових стосунків «Я» - батько (мати), «Я»- дорослий, «Ти»- дитина на «Я»-особистість, «Ти»-особистість.
- Надання можливостей для самовираження, прояву «Я» у соціально-позитивних вчинках, соціально-значущій діяльності (трудова діяльність, фізична культура, мистецтво, наука тощо).

- Створення клімату захищеності і комфорту у сім'ї. Безоціночне ставлення і прийняття близьких такими, якими вони є.
- Толерантність, як здатність кожного члена родини сприйняти, прийняти і зрозуміти інших такими, якими вони є.
- Важливо пам'ятати, що позитивні взаємини між батьком і матір'ю – основа самоповаги особистості до себе і до інших людей.

Якщо дитина відчуває на собі психотерапевтичний вплив сім'ї, це значною мірою поліпшує психічне і фізичне здоров'я молодшого школяра, дає можливість уникнути психопатологічних умов формування особистості.

Причини шкільної неуспішності

1. Вимоги, що ставляться до учня не співпадають у часі із стадією функціонального розвитку мозку дитини, випереджаючи її вікову готовність до виконання поставлених завдань.

2. Відставання в анатомічному розвитку окремих структур мозку (які відповідають за розвиток психічних пізнавальних процесів: увагу, уяву, пам'ять, відчуття, сприймання, мислення, мовлення) та формуванні функціональних систем психіки.

3. У процесі формування мозкових структур не розвинуті необхідні міжкульові та внутрішньокульові зв'язки.

4. Запропоновані дитині методики навчання не відповідають типу мислення, статевим особливостям пізнавальних процесів.

5. Наша система освіти тривалий час була зорієнтована на те, щоб переважно розвивати вербальну, раціональну, працюючу у режимі реального часу ліву півкулю, фактично повністю ігноруючи той факт, що мозок кожного учня має іншу праву півкулю.

6. Інколи вчителями не враховується той факт, що обидві півкулі беруть участь у вищій пізнавальній діяльності, при цьому кожна з них взаємодоповнюючи одна одну спеціалізується на різних способах мислення. Так, писав Сперрі, існує два режими мислення, вербальний і невербальний, які представлені окремо лівою і правою півкулями відповідно. Проте наша система освіти має тенденцію до нехтування невербальною формою інтелекту...

Якщо біля вас гіперактивна дитина

У роботі з гіперактивними дітьми велике значення мають причини порушень поведінки. Якщо в основі лежать фізіологічні фактори, то робота з такою дитиною повинна здійснюватися комплексно, за участі фахівців різних профілів (у тому числі, лікарів). Для організації занять психолога з гіперактивними дітьми можна використовувати спеціально розроблені корекційно-розвивальні програми [16].

У наданні психологічної допомоги гіперактивним дітям вирішальне значення має робота з їхніми батьками і вчителями. Необхідно роз'яснювати дорослим проблеми дитини, дати зрозуміти, що її вчинки не є навмисними, показати, що без допомоги і підтримки дорослих така дитина не зможе справитися з існуючими в неї труднощами.

- У своїх відносинах із дитиною дотримуйтеся «позитивної моделі». Хваліть її в кожному випадку, коли вона цього заслужила, підкреслюйте успіхи. Це допоможе зміцнити в дитини впевненість у власних силах.
- Уникайте повторень слів «ні» і «не можна».
- Говоріть стримано, спокійно і м'яко.
- Давайте дитині тільки одне завдання на певний відрізок часу, щоб вона могла його завершити.
- Для підкріплення усних інструкцій використовуйте зорову стимуляцію.
- Заохочуйте дитину до всіх видів діяльності, що вимагають концентрації уваги.
- Підтримуйте вдома чіткий розпорядок дня. Час прийому їжі, виконання домашніх завдань і сну повинні відповідати цьому розпорядкові.
- Уникайте по можливості скупчень людей. Перебування у великих магазинах, на ринках, у ресторанах тощо.
- Під час ігор обмежуйте дитину лише одним партнером. Уникайте неспокійних, гучних приятелів. Оберегайте дитину від стомлення, оскільки воно призводить до зниження самоконтролю і наростання гіперактивності. Давайте дитині можливість витратити надлишкову енергію. Корисна щоденна фізична активність на свіжому повітрі: тривалі прогулянки, біг, спортивні заняття.

Учителям рекомендується:

- Роботу з гіперактивною дитиною будувати індивідуально, при цьому основну увагу слід приділяти відволіканню і чіткій організації діяльності.
- По можливості ігнорувати зухвалі вчинки дитини із синдромом дефіциту уваги і схвалювати її гарну поведінку.
- Під час уроків обмежувати до мінімуму відволікаючі фактори. Цьому може сприяти, зокрема, оптимальний вибір місця за партою для гіперактивної дитини – у центрі класу навпроти дошки.
- Надавати дитині можливість швидко звертатися по допомогу до вчителя у випадках утруднення.
- Навчальні заняття будувати за чітко розпланованим стереотипним розпорядком.
- Навчити гіперактивного учня користуватися спеціальним щоденником або календарем.
- Завдання, пропоновані на уроці, писати на дошці.
- На певний відрізок часу давати тільки одне завдання.
- Дозувати учневі виконання великого завдання, пропонувати його у вигляді послідовних частин і періодично контролювати хід роботи (кожної з частин), вносячи необхідні корективи.
- Під час навчального дня передбачати можливості для рухової «розрядки»: заняття фізичною працею, спортивні вправи.

Якщо дитина імпульсивна

Спілкуючись з імпульсивною дитиною, відзначаєте кожную успішну спробу стриматися, не піддатися спокусі, ситуативному бажанню. Хваліть за

виявлене (нехай мінімально) терпіння, висловлюйте надію на те, що дитина зможе, якщо захоче, справитися із собою, не буде поспішати, а буде міркувати і правильно вирішувати, як їй діяти. У сюжетно-рольових іграх і драматизаціях корисно, щоб дитина виконувала роль, що вимагає відповідальності, організації ефективної діяльності групи, узгодження інтересів різних людей [1].

Розвиток довільності – багатокомпонентний процес, що вимагає обов'язкового формування цілісної системи усвідомленої саморегуляції. Ця система містить у собі здатність утримувати мету виконуваної діяльності, складати програму виконавчих дій, формувати модель значимих умов діяльності, уміти користуватися зворотним зв'язком і конкретизувати допущені помилки як у процесі самої діяльності, так і по її закінченні. Успішне виконання будь-якої діяльності можливе лише за наявності такої цілісної системи довірливої саморегуляції [19].

Розвивати психічну довірливість необхідно на початку шкільного навчання через роботу із самосвідомістю дитини і тренування її зростаючих функцій. Здатність регулювати різні сфери психічного життя складається з конкретних контрольованих умінь [8].

І.В.Дубровіна вважає, що найбільш ефективною діяльністю з розвитку довірливості в навчальній роботі служить продуктивна діяльність, у першу чергу – конструювання. Конструювання за наочним зразком – перший етап формування довірливості. Подальше удосконалювання довірливої саморегуляції здійснюється шляхом цілеспрямованого ускладнення умов діяльності. На наступному етапі можна запропонувати дитині аналогічну роботу, в якій зразком буде служити не реальний предмет, а його малюнок. Наступне ускладнення припускає конструювання за словесним описом, а потім і за власним задумом. Також для розвитку довірливості використовують прийом «копіювання за зразком» [19].

Якщо біля вас тривожна дитина

У роботі з дітьми з високою тривожністю необхідно [29]:

- постійно підбадьорювати, заохочувати, демонструвати впевненість у їхньому успіху, у їхніх можливостях;
- виховувати правильне ставлення до результатів своєї діяльності, уміння правильно оцінити їх, опосередковано ставитися до власних успіхів, невдач, не боятися помилок, використовувати їх для розвитку діяльності;
- формувати правильне ставлення до результатів діяльності інших дітей;
- розвивати орієнтацію на спосіб діяльності;
- розширювати і збагачувати навички спілкування з дорослими й однолітками, розвивати адекватне ставлення до оцінок і думок інших людей;
- щоб перебороти скутість, потрібно допомагати дитині розслаблюватися, знімати напругу за допомогою рухливих ігор, музики, спортивних вправ; допоможе інсценізація етюдів на прояв сміливості, рішучості, що потребує від дитини психоемоційного ототожнення себе з персонажем; ігри, що виражають тривожність, занепокоєння учасників, дають змогу емоційно відкинути пригніченість і страх, оцінити їх як характеристики ігрових персонажів, а не

даної дитини, і на основі психологічного «розототожнення» з носієм гнітючих переживань позбутися власних страхів [1].

Напрямки корекції:

- вироблення конструктивних способів поведінки у важких для дитини ситуаціях, а також оволодіння прийомами, що дають змогу дати раду зайвому хвилюванню, тривозі;
- зміцнення впевненості в собі, розвиток самооцінки й уявлення про себе, турбота про «особистісний ріст» людини.

Якщо біля вас невпевнена у собі дитина

Виховання впевненості у собі в дитини полягає в розвитку адекватних її можливостям домагань і самооцінки. Необхідно сформувати у дитини самоприйняття, позитивне ставлення до себе, викликати у неї почуття симпатії до самої себе, самоповаги на основі свідомого ставлення до своїх достоїнств і вад. Виховувати сміливість ризикувати (у розумних межах), бути самим собою без побоювання «втратити себе», бажання прагнути до успіху і самоствердження у своїх починаннях [1].

Особливості стилю поведінки із сором'язливими дітьми [2]:

- Розширюйте коло знайомих своєї дитини, частіше запрошуйте до себе друзів, беріть дитину в гості до знайомих людей.
- Не варто постійно турбуватися про дитину, прагнути оберігати її від небезпек, в основному придуманих вами, не намагайтеся самі зробити все за дитину, запобігти новим ускладненням, дайте їй певну міру волі і відкритих дій.
- Постійно зміцнюйте в дитині впевненість у собі, у власних силах.
- Залучайте дитину до виконання різних доручень, зв'язаних зі спілкуванням, створюйте ситуації, в яких сором'язливій дитині довелось б вступити в контакт із «чужим» дорослим. Наприклад: «Треба довідатися, про що ця цікава книга з чудовими картинками. Давай запитавмо бібліотекаря (продавця) і попросимо дати нам її подивитися». Звичайно, в такій ситуації «вимушеного» спілкування дитина спочатку скута настільки, що вітається тільки пошепки, відводючи очі, і не відриваючись од руки матері. Зате, ідучи, прощається голосно й чітко, іноді навіть посміхається.

Якщо ваша дитина замкнена

У вихованні замкнутої дитини особливий акцент варто робити на її позитивних якостях, зміцнюючи віру дитини у свої сили і бажання відкритися іншим. Підкреслення достоїнств дитини сприяє позитивному сприйняттю її з боку навколишніх, породжує прагнення установити з нею більш глибокий контакт. У спілкуванні із замкнутою дитиною потрібно виявляти терпіння, не «тиснути» на неї, намагаючись форсувати успіхи. Таких дітей необхідно спеціально навчати прийомів установлення контакту й інших комунікативних умінь.

Кілька порад батькам замкнутих дітей:

- Розширюйте коло спілкування вашої дитини, приводьте її в нові місця і знайомте її з новими людьми.

- Підкреслюйте переваги і корисність спілкування, розповідайте дитині, що нового і цікавого ви дізналися, а також, яке задоволення одержали, спілкуючись з тією або іншою людиною.

- Прагніть самі стати для дитини прикладом людини, що ефективно спілкується.

Якщо дитина агресивна

У спілкуванні з агресивними дітьми потрібно виявляти стриманість, терпіння і толерантність, пам'ятаючи, що діти, в першу чергу, самі страждають від власної упертості, гнівливості, дратівливості. Почуття провини, порушення душевної рівноваги, незадоволеність не проходять в агресивних дітей, навіть якщо їм вдається на когось вилити свої негативні емоції. Таким дітям необхідно дати зрозуміти, що дорослий (учитель, батьки, психолог) – їхній союзник у вирішенні внутрішніх проблем. Агресивні діти повинні переконатися, що їх люблять, а їхні вчинки псують враження про них, до того ж не приносять їм полегшення. Необхідно тактовно і послідовно навчати дитину самоконтролю, внутрішньої зібраності і стриманості.

Перевести активність агресивної дитини у конструктивне русло допоможе вивчення її інтересів і схильностей. Поступове ускладнення завдань, що вимагають рішучості, сміливості, енергійності реакції, дасть змогу відвернути дитину від дріб'язкового «з'ясування відносин» і переключити на організацію спільної діяльності, успіх якої залежить від уміння співробітничати з іншими.

Варто налагодити систематичне спілкування із родиною агресивної дитини з метою вивчення властивого їй стилю емоційно-ціннісних взаємин та координації зусиль учителів і батьків щодо єдиної виховної тактики.

Принципи спілкування з агресивними дітьми:

- Пам'ятайте, що заборона й підвищення голосу – не ефективні способи подолання агресивності. Лише зрозумівши причини агресивної поведінки і знявши їх, ви можете сподіватися, що агресивність дитини буде знижена.

- Дайте дитині можливість вихлюпнути свою агресію, спрямувати її на інші об'єкти. Дозвольте їй побити подушку або розірвати «портрет» її ворога і ви побачите, що в реальному житті агресивність у даний момент знизилася.

- Показуйте дитині особистий приклад ефективної поведінки. Не допускайте при ній вибухів гніву або лихослів'я про інших людей.

- Важливо, щоб дитина повсякчас відчувала, що ви любите, цінуєте і приймаєте її. Не соромтеся зайвий раз її приголубити або пожаліти. Нехай вона бачить, що потрібна і важлива для вас.

Деякі поради батькам конфліктних дітей:

- Стримуйте прагнення дитини провокувати сварки з іншими. Треба звертати увагу на недоброзичливі погляди один на одного або бурмотіння собі під ніс. Звичайно, у всіх батьків бувають моменти, коли ніколи й неможливо контролювати дітей. І тоді найчастіше вибухають «бурі».
- Не намагайтеся припинити сварку, обвинувативши іншу дитину в її виникненні і захищаючи свою. Намагайтеся об'єктивно розібратися в причинах її виникнення.

- Після конфлікту обговоріть з дитиною причини його виникнення, визначте неправильні дії вашої дитини, що призвели до конфлікту. Спробуйте знайти інші можливі способи виходу з конфліктної ситуації.
- Не обговорюйте при дитині проблеми її поведінка. Вона може утвердитися у думці про те, що конфлікти неминучі, і буде продовжувати провокувати їх.
- Навчіть дитину не пояснювати свої дії діями інших людей.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ

1. Пам'ятайте: кожна дитина єдина, неповторна і унікальна.
2. Радійте кожній хвилині спілкування із дитиною.
3. Намагайтесь розмовляти із дитиною турботливим, підбадьорюючим, життєрадісним тоном.
4. Навчіться активно слухати дитину (чути і чути), проявляйте зацікавленість до розповідей дитини, слухайте уважно, до кінця, не висловлюючи своїх здогадок.
5. Не перебивайте дитину, щоб вона не запідозрила, що вас не цікавить або мало цікавить те, про що вона говорить, або її життя.
6. Чітко формулюйте свої вимоги до дитини. Не варто встановлювати для дитини безліч правил: вона перестане звертати на них увагу. Не вимагайте більше ніж дитина може. Не наполягайте на виконанні будь-якої роботи, якщо дитина стомлена.
7. Говоріть зрозуміло, лаконічно, ясно і чітко. Не ставте занадто багато запитань.
8. Ваші пояснення та відповіді мають бути простими і зрозумілими.
9. Спочатку запитуйте „Що і як це сталося?“, а потім „Чому і навіщо?“
10. Допоможіть дитині вчасно розв'язати внутрішні конфлікти.
11. Заохочуйте прагнення дитини ставити запитання. Особливо ті, що пов'язані із перебуванням у навколишньому середовищі. Чим більше дитина ставить запитань, тим більше вона проявляє пізнавальної активності.
12. Не варто завжди поспішати давати дитині готову відповідь на її запитання, навчіть дитину самостійно шукати відповіді на свої запитання.
13. Щодня читайте дитині або слухайте те, що читає дитина і обговорюйте прочитане.
14. Заохочуйте цікавість, допитливість і уяву вашої дитини.
15. Грайте із дитиною у різноманітні ігри й заохочуйте її ігри із іншими дітьми.
16. Будьте толерантними (навчіться сприймати, приймати і розуміти дитину такою, якою вона є), лояльними і терплячими.
17. Навчіться хвалити дитину.
18. Залучайте дитину до спільної фізичної і трудової діяльності із дорослими.

19. Будьте прикладом для дитини. Добре, якщо вона побачить, що все те, що ви вимагаєте від неї, вам самому виконати під силу.
20. Більше часу проводьте разом із дитиною у родинному колі, займайтесь спільною діяльністю.
21. Знаходьте час для родинного відпочинку.

Література

1. *Выготский, Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский; гл. ред. А. В. Запорожец. - М.: Педагогика, 1982-1984.*
2. *Волошенко О.В., Хрипун В.І. Психолого-педагогічні аспекти оновлення освітнього простору навчального закладу.- Черкаси, 2010.- 40с.*
3. *Волошенко О.В., Семиліт Л.Г. Психологічний супровід учня початкової школи.- Черкаси, 2006.- 38с.*
4. *Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. М.: АПН СССР, 1987. -178 с.*
5. *Захаров А. И. Психотерапия невротиков у детей и подростков. — М.: Медицина, 1982. — 216 с.*
6. *Зимбардо Ф. Застенчивость. Издательство: Педагогика, 1991. - 212 с.*
7. *Лыкова В.А. Неудачное учение или неуспешное обучение?.. (возможности "помогающего" обучения) Одесса: Автограф, 2003.-140С.*
8. *Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребёнка как форма усвоения социального опыта.- М., 1986.- С.21-61.*
9. *Одаренные дети / Общ. ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слущкого, М: Прогресс,-1991.- 376С.*
10. *Подласый И.П. Педагогика начальной школы.- М., 2000.- М.: ВЛАДОС, 2000. -400 с.*
11. *Помиткін Е.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти.- К.:ІЗМН, 1996.- 164С.*
12. *Прохорова Г.А. Эти разные первоклассники // Образование в современной школе. 2003. - № 5.*
13. *Психодиагностика и школа. Тезисы симпозиума — Таллинн: НИИ педагогики ЭстССР, 1980.*
14. *Рабочая книга школьного психолога/ Под ред. И.В. Дубровиной.- М., 1991.*
15. *Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании.-М.: Владос, 1996.-528с.*
16. *Хоментаскас П.Т. Семья глазами ребёнка. -М., 1989.-160с.*
17. *Вентцель, Константин Николаевич. Теория свободного воспитания и идеальный детский сад [Текст] / И. К. Вентцель. - Изд. 4-е, вновь испр. и доп. - М. ; Пб. : Голос труда, 1923. - 102*
Северина Л. В. Особливості розвитку і виховання дитини у 7 – 10 років. – Харків : Торсінг, 2003. – 62 с.
18. *Павлов И. П. Избранные труды [Текст] : научное издание / И. П. Павлов ; ред. Э. А. Асратян. - М. : Изд-во АПН РСФСР, 1951. - 616 с.*
19. *Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч.посібник –К.: Вища школа, - 2004.-335с.*
20. *Фоппель К. Энергия паузы. Психологические игры и упражнения: Практическое пособие/ Пер. с нем.- М.: Генезис, 2002.-240с.*
21. *Шипицына Л. М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. – СПб.: Дидактика Плюс, 2002. – 496 с.*

ВПРОВАДЖЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У 1 КЛАСІ

*«Люди народжуються один для одного
і кожний зі своєю місією є сходинкою для іншого.*

*І всі ми, хто жив колись, хто живе зараз
і хто буде жити в майбутньому, являємось
єдиним цілим для більш високого єдиного цілого...*

*У педагогічному процесі Дорослий і Дитина –
це єдине самовиховуюче і саморозвиваюче ціле,
всередині якого вони один для одного –
і вихователь, і вихованець, і учитель, і учень».*

Ш. О. Амонашвілі

Одвічні питання: як створити школу, в якій живе і править радість, в якій кожна хвилинка дає учневі нове пізнання себе і світу? Як повинен працювати вчитель, щоб діти навчилися відчувати докільця, зберігати яскраву уяву і віру в свої сили, щоб нове покоління росло творчим, вільним, відкритим?

Професія педагога унікальна, адже результатом роботи вчителя виступає найвища цінність – зростаюча особистість з її внутрішнім світом, із духовними проявами. За О.Я. Савченко, – дитина є головною педагогічною цінністю, а педагог повинен бути здатний до її виховання, соціального захисту, збереження індивідуальності. Відповідно до концептуальних положень гуманізму, людина не засіб, а мета, саме тому не дитину треба пристосовувати до системи освіти, а освіту до неї. У шкільній освіті різноманітними засобами має утверджуватися позитивне ставлення учнів до себе, інших людей, природи і суспільства.

Я.А. Коменський зазначав, що вище посади вчителя «не може бути під сонцем». Ф.А. Дистервег вважав учителя тією людиною, завдяки якій людство рухається вперед. К. Ушинський стверджував, що у навчанні і вихованні багато залежить від особистості вчителя, чий вплив на молоду душу і є тою виховною силою, «яку не можна замінити ні підручником, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень».

XX століття ознаменувалося приходом у світ дітей нового покоління. Такі діти характеризуються гіперактивністю та загостреним почуттям справедливості. Дитина є складно організованою системою, якій не можна нав'язувати ззовні жорсткий спосіб розвитку, усталені шаблони розуміння і сприйняття світу, а навпаки, необхідно сприяти її власним тенденціям вдосконалення, тобто стимулювати самовиховання і саморозвиток. Поведінка сучасних дітей не вкладається у рамки звичайної педагогіки, тому наразі особливої популярності набирає гуманна педагогіка.

Мета гуманної педагогіки на перший погляд прозора і приваблива, однак, якщо слідувати її законам, складна – одухотворити, облагороджувати освітній простір, вводити в педагогічну свідомість вимір духовності та пов'язані з ним

категорії, без яких педагогічні процеси втрачають свій моральний стержень, а, отже, страждають учні, вихованці, їхні батьки, вчителі та вихователі. Дитина, яка не відчуває любові до себе у школі, ніколи школу не полюбить, а, отже, перебування в ній перетвориться на каторгу, що руйнує дитячу душу, а значить деформує майбутнє життя і долю.

Відмінність гуманної педагогіки від авторитарної радикальна: вона закладена в її засадах. Гуманна педагогіка, яка є варіацією на теми класичної педагогіки, заснована на духовних вимірах, звідси і все інше – зміст освіти, форми і методи, понятійна база, образ учителя і вихователя. Традиційна ж, або, як її називають, авторитарна педагогіка обмежена матеріалістичними рамками, і навіть, якщо вона посилається щоразу на поняття духовності, то, знову ж таки, з матеріалістичним розумінням.

Світ класичної педагогіки – це майбутнє. Класики ведуть з нами неспішну розмову про мудрість виховання, таємниці освіти божественної сутності зростаючої людини. Мова класиків педагогіки особлива – це мова серця. Той, хто прагне навчитися мові серця, той і зрозуміє, осягне суть педагогіки, яку ми називаємо гуманною. Це є основою класичної педагогіки, створеної М.Квінтіліаном, Я.-А.Коменським, Й.-Г.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, К.Ушинським, А.Макаренком, Я.Корчаком, В.Сухомлинським і прекрасними сузір'ями мислителів.

Відомий сучасний педагог-гуманіст, академік Російської академії освіти, керівник Міжнародного центру гуманної педагогіки, професор Ш.О.Амонашвілі, опрацювавши творчу спадщину класичної педагогіки в основу гуманної педагогіки поклав такі припущення:

- ✓ вищий духовний світ реально існує;
- ✓ душа кожної людини безсмертна і спрямована на удосконалення;
- ✓ земне життя – відрізок шляху удосконалення.

А тому ці припущення стали суттєвими для визначення місії вчителя і призначення Дитини.

По-перше. Дитина є надзвичайне явище у нашому житті. Вона прийшла у цей світ, щоб віднайти відрізок шляху сходження і удосконалення душі і цим дати імпульс оновлення суспільства.

По-друге. Дитина є носієм свого призначення, інакше своєї Місії. Кожна дитина народжується зі своїм талантом і несе дари Духу для людей. І, якщо ми дамо можливість їй реалізувати себе, це і буде шляхом удосконалення і сходження особистості.

По-третє. Дитина несе у собі величезну енергію Духу, яка не піддається вимірюванню. Дитина може все – тільки виховайте її достойно.

Тому і принципи гуманної педагогіки полягають у тому, щоб:

- ✓ облагороджувати довкілля дитини;
- ✓ виявляти творчу терплячість, допомагаючи дитині у самопізнанні;
- ✓ приймати дитину такою якою вона є (не ламати її волю);
- ✓ будувати стосунки співпраці з дитиною (я – теж учень, а вона для мене – учитель);

- ✓ наповнюватись оптимізмом у ставленні до дитини;
- ✓ проявляти відданість у відношенні до дитини (завжди пам'ятати: єдиний захисник дитинства учитель).

Призначення гуманного педагога – дарувати Світло дитині, доброту, спрямовувати учня до нових знань, а його свідомість направити до майбутнього. У своїй книзі «Школа життя» Ш. Амонашвілі наводить слова Герберта Уелса про те, що ні один завойовник не може змінити сутність мас, проте «вони, учителі, можуть формувати нову свідомість і звільняти приховані можливості людства». Для здійснення таких формувань потрібна неабияка робота над собою задля безпосереднього росту як фахівця. Професія педагога окрім цього вимагає самовдосконалення особистості вчителя.

Кожна дитина, яка входить в наше життя – це дар Божий, який несе нам новий досвід і реалізацію нашої сутності. Змінюючи наше сприйняття дітей як «важких» на те, щоб сприймати їх своєю душею як неоціненний дар, ми відчуваємо їхню мудрість.

Серцем освітнього процесу є спілкування учителя з учнем, тобто Всесвітній закон «Учитель-Учень», який тлумачиться як «Навчаючи, вчимося» - це передача духовного досвіду того народу, до якого ми належимо. За таким законом обов'язково має бути поруч з тобою хтось мудрий, який несе дещо більше, ніж знання. У кожного вчителя повинен бути учитель вищого рівня. Для наших вчителів мудрим наставниками можуть бути праці К.Ушинського, В.Сухомлинського, А.Макаренка, О.Захаренка, Ш.Амонашвілі. Це та когорта педагогів від яких можна вгамовувати спрагу гуманної педагогіки. Вони розглядали дітей тільки такими, які прийшли з Вищого світу, і відповідно цьому поводитись з ними, і педагогіку будували.

Загальновідомо, що у дитячих лікарів є правило: перед зустріччю з дитиною зігріти руки. Вчителю важливо пам'ятати не тільки про тепло рук, але й про тепло своєї душі. Дитяча душа схожа на пуп'янок, який тільки починає розпускатися. І цей пуп'янок не можна засипати потоком сухих знань - йому потрібен благодатний дощ любові.

Без любові учителя до своїх учнів не народжується зворотна любов і довіра. Потенціал енергії цього почуття – в серці кожного з нас. Потрібно тільки відкрити його – на основі любові зростуть всі інші гуманні прояви. Із любові до дітей виростає педагогічний оптимізм учителя – віра у можливості дитини, вміння бачити в ньому краще і спиратися на це краще у вихованні, а також віра у власні можливості і успіх своєї праці.

Більшу частину своєї педагогіки учитель будує на Вірі та Надії. Діти – це маленький Всесвіт, відноситись до якого треба дуже бережливо, і з максимальною повагою, пам'ятаючи про те, що дитяча психіка занадто ранима, і травми, залишені в дитинстві, інколи заліковуються протягом всього життя.

Кожний урок в гуманного вчителя починається з посмішки. Посміхаючись, він подумки посилає натхнення кожній дитині. Протягом уроку окриляє дитину фразами: «Ти можеш!», «У тебе все вийде!», «Я в тебе вірю!». Усвідомлення дитиною того, що хтось у неї вірить і любить її, допомагає

здійснити дивовижну подорож життя, в якому кожному дається можливість випробувати себе і поділитися своїм внутрішнім багатством з іншими.

Вплив особистості вчителя на своїх учнів нічим не можна замінити. Серцю крилатого учителя, який вчить літати своїх учнів, співзвучна думка М.Пришвіна «Та людина, яку ти любиш в мені, звісно, краща за мене, я не такий. Але ти люби, і я буду намагатися бути кращим за самого себе».

Особливу увагу необхідно приділяти вихованню мистецтва мислення у дітей, тобто розвивати властивість мисле творчості. Адже, у духовному розвитку людини визначальну роль відіграють її думки. Мистецтво мислення – це не тільки розвиток таких здібностей дитини як увага, пам'ять, спостережливість, аналіз, синтез, причинно-наслідкові зв'язки, але і розвиток якості думки. Тому що залежно від своєї властивості думки можуть бути світлими або темними і, відповідно, вони можуть допомагати або ж шкодити. Важливо, щоб кожна людина відповідально відносила до свого мислення, щоб було більше світлих думок, конструктивних, спрямованих на співпрацю і творчість.

Ш. Амонашвілі присвятив все своє життя формуванню у дітей ідеалів Добра, Любові, Справедливості. Зокрема, у своєму трактаті «Школа життя» для проведення уроків Духовного життя він пропонує теми і питання, які сприяють вихованню якості думки: «Мислити, думати – суть духовного життя. Мислення породжує думки, мисле форми, мисле образи. Вони бувають світлі і темні, добрі і злі, радісні і сумні, вищого плану і нижчого. Постійне, негасиме, неперервне мислення людей – покоління за поколінням – населяють простір величезною кількістю мисле форм і мисле образів різної якості і роду, створює Ноосферу планети.

Важливо зберегти Ноосферу від забруднення темними, злими мисле формами, збагатити її світлими і добрими дітищами людського мислення. Людина відповідальна за свої думки.

Уміння керувати мисленнями, думками. Знати про що і як мислити.»

Найважче – взяти на себе відповідальність за те, що ти – Учитель. Важко бути Учителем Гуманної Педагогіки. Кожний гуманний вчитель має усвідомити для себе формулу П – З – Д (Прийняти – Зрозуміти – Допомогти).

Правильно говорить Ш.О.Амонашвілі: «Учитель – Герой Духу», «Той хто не вчиться сам, не може розвивати смак до учіння в інших».

Одне з найважливіших завдань Учителя – бачити Дитину, стати на один рівень з Дитиною і у прямому розумінні також: у Ш.О. Амонашвілі «присісти», у В.О.Сухомлинського «заглянути в очі». За словами Шалви Олександровича «якщо на дитину дивитись, як на істоту, яка вас дратує, народжується вам на зло, то вам ніколи не роздивитись, з яким багатством приходить вона в цей світ. Якщо побачити в ній її долю і щасливо розгадати таємницю її сутності, то тоді можна терпіти і витівки, і грубість, і багато іншого. Багато можна витримати, тому що виникає сенс її навчати». «Навчання пробуджує крилату дитину, розкриває її Чашу, вчить літати високо, далеко, зі швидкістю думки».

«Очі – дзеркало душі», – говорив Л.М.Толстой. «Зір» – якщо розтлумачити це слово – те, що зріє. Як дозріла Дитина, так вона і бачить. Якщо це «бачить» Учитель, то він професіонал. Вчиться «бачити» Дитину.

Якщо побачили, потрібно і почути Дитину – а це справжня наука. Чути Дитину – цьому треба вчитися. Слова – це інструмент Дитини, але ж це і інструмент Учителя. Будьте обережні зі словами, бережно їх використовуйте. Учитель Гуманної Педагогіки вчиться не тільки слухати слова, але й промовляти їх.

Побачити – Почути, отже, оберігати почуття Дитини – це емпатія, вміння зрозуміти Дитину, тобто співпереживати. Вміння співпереживати розвивається на основі вмінь аналізувати мотиви вчинків дітей. Розуміння причин вчинків знаходить відгук в душі. Тобто іншими словами завжди потрібен зворотній зв'язок з дитиною. Вміння співпереживати перевіряється іншим почуттям – співрадістю. Коли співпереживання і співрадість разом, то за словами

Ш.О.Амонашвілі вчитель може стати «притулком» для Дитини.

Учитель Гуманної Педагогіки – завжди Учень, який постійно пізнає себе. Пізнати себе не просто, проте, це потрібно робити. І головне виробити у себе позитивну Я-концепцію. Учитель з позитивною Я-концепцією демонструє готовність до безумовного внутрішнього сприйняття Дитини.

Я-концепція складається з таких постулатів:

- Безмежна Любов до Дитини.
- Власна учительська філософія.
- Учитель уміє керувати словом.
- Мова Учителя продумана.
- Руки Учителя «мовчать».
- Учитель – Учень (співробітництво).
- Учитель ХХІ століття – це Учитель Гуманної Педагогіки.
- Філософ + Психолог + Майстер.

Особливо важливим у спілкуванні учитель-учень є принцип «взаємодія – співробітництво». Позитивна самореалізація дає школяру внутрішнє відчуття успіху, задоволення, і саме з цього моменту, можливо, розкриваються його крила для польоту. І в такому випадку з'являється впевненість, що така дитина, завдяки співробітництву з уважним і мудрим учителем, буде активно мислити, творити і самореалізуватися в майбутньому.

Гуманний вчитель спрямований на розкриття свого характеру в трьох якостях.

Перша якість: **Доброта**. Доброта учителя до учня – це мати доброти серця учня до всього світу.

Друга якість: **Щирість**. Вчительська щирість – умова духовного єднання з учнем.

Третя якість: **Відданість**. Відданість учителя примножує в учневі надію на порятунок і дарує йому притулок.

Вчителю гуманної педагогіки властиве дотримання принципу облагородження середовища довкола дитини. Окремі вчителі помилково

вважають, що в сучасних школах для дитини найважливіше, який євроремонт зроблений в класі, і цим обмежуються, забуваючи, що для дитини важливіший духовний комфорт. Дитина захворіла. Перший день відсутня у класі. По можливості дзвінок додому: «Недобре було без тебе. Надіємось на твою допомогу. Гадаю швидко станеш здоровим, прийдеш на допомогу». Для дитини дуже важлива її значимість: її не забули, за неї переживають, чекають на зустріч з нею.

Гуманна педагогіка заперечує звичку вчителів сварити дитину, намагаючись вияснити причину запізнь тих чи інших учнів, відволікаючи цим дітей від розпочатого навчального процесу. У «Школі Життя» учитель в даному випадку говорить дитині, яка запізнилася: «Чекали на тебе. Добре, що прийшов». І діти знають, що після репліки вчителя, потрібно зайти тихенько в клас, не відволікаючи інших і включитися в роботу на уроці. Всі пояснення учень сам потім скаже учителю і попросить вибачення. Діти усвідомлюють, що вміння вчасно розпочати роботу – одна з ниточок успішного оволодіння навчальним матеріалом.

Облагодженню середовища довкола дитини сприяє також інший підхід до виконання домашнього завдання на рівні добровільного вибору. Якщо дитина не виконала домашнє завдання, то вчитель не сварить, а висловлює жаль, засмучення, але й вселяє надію та дає можливість зробити це «на завтра». Тобто, як говорить Ш.Амонашвілі – домальовує, доповнює дитину, щоб вона стала кращою, сонячною. Проте, перед тим, як перевіряти у дітей виконання домашнього завдання, Шалва Олександрович радить кожному вчителю проаналізувати виконання власного домашнього завдання: чи прийшов учитель на урок з написаним поурочним планом, чи приніс дітям нові сучасні знання, чи виготовив цікаві дидактичні матеріали, чи підготував «поле» для дитячих досліджень?

Тільки у вчителя є така можливість вчитися літати безліч разів! Він бере новий клас і знову стає на старт і знову вчиться літати, з кожним разом все вище і все досконаліше. Адже не можна ввійти в одну воду двічі, так і не можна використовувати старі крила і старі способи керування ними. Головне не розгубити в дорозі любов, радість, натхнення, ніжність, оптимізм, легкість, відповідальність, щирість. В учителя є досвід і життєва мудрість, а діти... діти просто вміють літати.

Ш. О.Амонашвілі часто дарує вчителям бабусин «рецепт щастя»:

***«Візьміть чашу терпіння,
налийте туди повне серце любові,
вкиньте дві пригорці щедрості,
хлюпніть туди ж гумору, посипте добром,
додайте якомога більше віри і все це добре перемішайте.
Потім намажте на шматок відпущеного Вам життя
і пропонуйте всім, кого зустрінете на своєму шляху.»***

Критерії гуманного уроку від В.Г.Ніорадзе

1. Встановлення співпраці вчителя з учнями.
2. Вияв особистісного, а не предметного (ЗУН) інтересу до учня.
3. Посилювати виховний і моральний аспекти на відміну навчальним прийомам.
4. Налаштовувати дітей на прикладання зусиль, щоб власним потягом і вмотивовано засвоювати знання.
5. Моделювати урок на основі прагнення дитини до розвитку, дорослішання і свободи.
6. Створювати дітям умови проживання уроку (думати, розмірковувати, творити), а не просто слухати і засвоювати матеріал.
7. Прагнути до встановлення духовної спільноти з кожною дитиною.
8. Допомогати дитині звертати увагу на свій внутрішній світ. Зароджувати інтерес до духовного аспекту слова.
9. Зробити ведучими оціночні дії учнів (самоконтроль, самооцінка, самоперевірка).
10. Розвивати у дітей такі людські якості як чуйність, доброзичливість, правдивість, співпереживання, щирість, співчуття. Вони або є або їх немає. Ці людські якості не підлягають статистичній обробці, тестуванню, технологізації.
11. Найголовніший метод виховання – це стиль життя самого учителя: його шляхетність, милосердя, культура, його високопарне слово, його прагнення до самоудосконалення, облагородження своїх почуттів до дитини, до всіх оточуючих.
12. Розвивати позитивне ставлення школяра до навчання, щоб він не відбував у школі, а проживав навчання. (О.М.Леонтьєв).
13. Пронизувати навчальні курси духовністю.
14. Перетворювати навчальні предмети (які дають як наслідок – знання) в освітні курси, які створюють в дітях цілісний світогляд на ті знання, які набувають в процесі навчання.

*Т.Г Довбуш,
вчитель початкових класів
Уманської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №1 ім. М.П.Бажана
Уманської міської ради Черкаської області*

УЧИТЕЛЬ ЯК НОСІЙ «СЕКРЕТІВ» ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ

*Дійсно гуманна педагогіка – це та,
яка в змозі залучити дітей
до процесу творення самих себе.
Шалва Амонашвілі*

Одна з найскладніших наук на землі – педагогіка .В.Ф. Шаталов стверджує, що будь-яка інша наука в порівнянні з педагогікою набагато простіша і зрозуміліша. Педагогіку не дарма вважають і наукою і мистецтвом - скільки тонких зв'язків, закономірностей пронизують весь педагогічний процес, скільки нюансів і відтінків педагогічної взаємодії, скільки варіантів у вирішення педагогічних завдань! ..

Будь-яка наука таїть в собі секрети, але в педагогіці їх, мабуть, більше, ніж в інших, не менш цікавих, науках. Секрети педагогічної взаємодії складні, тому що здаються очевидними, а спробуєш наділити їх в словесну форму – і розумієш, наскільки це важко. І здається – невловимі вони, ці секрети.

І все ж зробимо спробу позначити деякі з секретів педагогіки, пов'язаних з особливостями побудови взаємодії вчителя і учня. На наш погляд, взаємодія з дитиною на основі його прийняття – це і є один із секретів педагогічної взаємодії в гуманно-особистісної моделі побудови педагогічного процесу.

Це просто зрозуміти, сказати. Але як часом непросто слідувати цій ідеї - важко прийняти дитину з її незнанням, небажанням виконувати педагогічні вимоги, важко прийняти дитину з її баченням світу, її думками. У звичайному шкільному житті може здатися незначним, несуттєвим думки дитини, вони ніби залишаються осторонь від "важливих" справ. А що може бути важливіше цієї маленької дитини, яка щодня знаходиться поряд з нами, звернена до нас, довіряє нам, готова розкритися назустріч? Але ж цей Всесвіт і є – дитина. Пустун – філософ, бешкетник – мислитель, і великий трудівник, невпинно пізнає світ. На зміну авторитарно-імперативній педагогіці в сучасну школу, школу ХХІ століття, надходить і отримує широке визнання гуманно-особистісна педагогіка.

Ще В. Сухомлинський створив оригінальну педагогічну систему, що ґрунтується на принципах гуманізму, на визнанні особи дитини вищою цінністю, на яку повинні бути орієнтовані процеси виховання й освіти, творча діяльність згуртованого колективу педагогів-одномумців і учнів. Він будував процес навчання як радісну працю.

Велику увагу педагогічній етиці приділяв В.О. Сухомлинський "Повага до дитини несумісна з приниженням, як несумісна і з ...вольовими" засобами впливу – окриком, погрозою.

Проте може виникнути запитання: "Чи всі діти заслуговують любові, як бути вчителю в цьому випадку?" На це питання Василь Олександрович відповідає, що він любить дитину такою, якою вона має бути. І коли вдається очистити дитяче серце, то бачить у ньому частину своєї душі. Азбукою педагогічної культури педагог називав доброзичливість та дбайливе ставлення до дитини. Крім того, дитині потрібні захищеність, допомога й підтримка, які ґрунтуються на гуманістичній позиції вчителя стосовно до дітей: це розуміння їхньої беззахисності й усвідомлення власної відповідальності за їхнє життя і здоров'я, емоційне самопочуття й розвиток. Захищеність особистості учня дає змогу позбутися страху, непевності, які часто є наслідком неуспішності.

У позитивному ставленні до навчання начебто задіяні дві найважливіші пружини навчальної мотивації – "хочу" і "треба". Вміле, гуманне використання цих засобів ефективно, але недостатнє, щоб сформувати в усіх молодших школярів стійкі пізнавальні інтереси, потреби, бажання самостійно мислити, зосереджено й цілеспрямовано працювати на уроці.

Як сонце потрібно всьому живому, так і розвитку мотивації учіння потрібні стимулююче середовище і цілеспрямований вплив через систему педагогічних прийомів. Тому загальні умови педагогічного стимулювання треба поєднувати

із застосуванням різноманітних методичних прийомів, які прямо працюють на мотиваційний компонент уроку.

Характерна риса поведінки молодших школярів зі своїм учителем – їхня "демократичність", мимовільність реакції. Дитині, особливо першокласникові, дуже хочеться, щоб учитель особисто їй приділяв увагу на уроці; звертався до неї, називаючи на ім'я, а не на прізвище; якимось виділяв голосом, поглядом, жестом. Нерідко молодші діти прагнуть різними способами привернути до себе увагу вчителя.

Ш. Амонашвілі у своїх книгах "Здравствуйте, діти!", "Как живете, діти?", "Единство цели" формулює прості принципи своєї педагогіки: любити дитину, олюднити середовище, в якому живе дитина, прожити в дитині своє дитинство. Навчання без виховання не буває, а виховувати, за висловом Ш. Амонашвілі, можна тільки тоді, "коли виникає духовна спільність між учителем й учнем". Світогляд учителя, який обрав для себе гуманну педагогіку, передбачає активний моральний вибір добра, безмежну віру в Дитину, в спорідненість душ учителя й учня, у єдність "морального закону всередині нас".

Саме потребу молодших учнів, особливо шестирічних, в особистісно-орієнтованому спілкуванні точно підмітив Шалва Амонашвілі. В його книжках розкрито доступні для кожного вчителя прийоми, що допомагають скоротити дистанцію між ним і учнями на уроках. Зокрема прийом індивідуальних відповідей "на вушко", запитання і ситуації, що дають дитині змогу негайно висловитися, виявити особисте ставлення до того, що її схвилювало тощо.

Сучасні перетворення в нашому суспільстві призвели до гострої потреби у компетентних громадянах. І, звісно, основу формування ключових компетентностей особистості повинна закласти сучасна школа. Сьогодні школа повинна навчити учня вчитися, планувати свою працю, вчитися самостійно, самому шукати шляхи власного розвитку. Йдеться не про те, щоб начинити школяра новими даними про новітні відкриття й забезпечити науковий підхід до змісту освіти, а насамперед про розвиток навичок самостійності навчання, здатності до самоорганізації й планування часу, відповідальності, комунікабельності, уміння працювати в команді – якості, що майже не розвинені у наших дітей.

Усім відома істина – діти початкових класів люблять учитись, але часто забувають: діти люблять учитись добре! І тому головне завдання вчителя – створити умови, що забезпечують дитині успіх у навчанні, відчуття радості від того, що я "знаю", я "вмію". Нам, учителям, не слід забувати слова В. Сухомлинського: "Є успіх, є бажання вчитися. Особливо важливо це на першому етапі навчання – в початковій школі, де дитина не вміє долати труднощі, де невдача приносить справжнє горе".

А С. Соловейчик говорить: "...вдумайтеся в те, як ви взаємодієте з дитиною, і як вона сприймає вас і ваші уроки, педагогіка повинна бути педагогікою співробітництва".

Провідною формою організації навчальної діяльності в школі є урок. Але як би не змінювалася тема, мета, завдання, зміст, "незмінними залишаються наші турботи про створення найсприятливіших умов для навчання, розвитку й виховання кожної дитини", створення атмосфери психологічного комфорту. Це збагачує емоційне життя учнів, створює піднесений настрій.

Піднесений настрій – необхідна умова успішної навчально-пізнавальної діяльності учнів, особливо дітей молодшого шкільного віку.

Головне переконання вчителя в школі Ш. Амонашвілі полягає в тому, що "дитина може все, а вчитель повинен сам вірити в цю формулу і навіювати її дитині".

У своєму трактаті "Школа Життя" Ш. Амонашвілі стверджує три постулати Віри Учителя в дитину:

Дитина є явищем у нашому земному житті, а не випадковістю.

Дитина несе в собі життєве завдання – місію.

Дитина несе в собі необмежену Енергію Духу.

Ш. Амонашвілі вважає, що треба постійно виявляти віру в можливості і перспективи кожного школяра. Педагог має справді вірити в можливості кожної дитини і будь-які відхилення в її розвитку розглядати в першу чергу як результат недиференційованого методичного підходу до неї. Сприйняття природних невдач школяра як його нездібності і засуджуваче реагування на них, навіть із глибоким співчуттям, але без орієнтування на їхнє обов'язкове подолання в майбутньому є негуманним щодо особистості дитини.

У центрі наших зусиль – інтереси школяра, тому технологія підготовки і проведення уроку має відмінності від традиційної: головними дійовими

особами на ньому мають бути окремі діти, групи і клас у цілому. Учитель же повинен виконати роль невидимого диригента, який вчасно вміє почути, помітити, допомогти, підтримати кожного, залучити до праці. Безумовно, це потребує від учителя великої підготовчої роботи до уроку, напруженої праці під час його проведення, глибокого розуміння особливостей розвитку кожної дитини. Адже необхідно підготувати зміст навчального матеріалу, визначити види діяльності учнів, підготувати завдання на вибір, організувати різні форми роботи на уроці, врахувати обсяг навчального матеріалу, рівень складності завдань. Водночас ми орієнтуємось не тільки на зміст уроку, тобто не тільки на те, що потрібно засвоїти дітям, а й на те, як зробити це з найбільшою користю для розвитку як сильних, так і слабких учнів, як зберегти їхнє емоційне благополуччя, оптимізм, віру в свої сили, дати поштовх до саморозвитку.

Молодший школяр дуже хоче добре вчитися. Думки Ш. Амонашвілі і нашого співвітчизника, видатного педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського збігаються. Саме вчителю маленький школяр із безмежним довір'ям несе слабкий і беззахисний вогник цього бажання. Його легко загасити необережним різким словом чи байдужістю, але можна, і необхідно, підтримати його горіння, забезпечивши можливість у всій повноті пережити радість успіху. Педагогічна мудрість учителя, котрий обрав стиль справді гуманного, зверненого до особистості кожної дитини спілкування, у тому й полягає, щоб дитина ніколи не втратила віру у свої сили, не відчувала, що в неї нічого не виходить.

На думку відомого психолога Ш.О. Амонашвілі, вчителі повинні бути людьми доброї душі й любити дітей такими, які вони є. Треба однаково любити і шибеника, і слухняного, і кмітливого, і тугодума, і лінивого, і старанного. І ще треба, щоб таку доброту душі ми ділили порівну між своїми вихованцями, однак у тих формах, які будуть необхідні в кожному конкретному випадку. Доброта і любов до дітей мають бути не лише внутрішніми переживаннями, а й головним мотивом, стимулом нашої педагогічної діяльності, спілкування з дитиною чи з усім класом.

Спілкування на уроці зумовлене навчальною необхідністю, але це лише зовнішній бік навчання. Головне ж полягає в його внутрішньому змісті, тобто в тих стосунках, що складаються в процесі спілкування. Тут важливе сполучення розумної вимогливості вчителя з педагогічною зіркістю, умінням не пропустити той момент, коли дитина особливо потребує підтримки. Наприклад, оточити увагою учня, котрий прийшов у клас після хвороби, підбадьорити невпевненого, приголубити малюка з неблагополучної сім'ї.

У кожному класі є учні, що мають невисокі навчальні можливості. Саме такі учні найбільше потребують чуйного ставлення і підтримки педагога, індивідуалізації перевірки й оцінювання.

Ш. Амонашвілі наголошує, що педагог зобов'язаний оволодіти системою емоційних засобів, які є складовою частиною техніки кожного уроку. Тепло і доброзичливо сказані слова "так", "молодець", "правильно", "гарно", "продовжуй" тощо надзвичайно благотворно впливають на дитину, на її

почуття, настрої, стимулюють її до навчальної діяльності, зміцнюють віру дитини в її сили і можливості як особистості.

До невдач дитини слід ставитися дуже обережно. Висловлюючи зауваження, коригуючи помилки у відповіді учня, вчитель має дбати про те, щоб не посіяти в дитині почуття невпевненості, тривоги, розпачу, не відлякати її своєю недовірою і сумнівами в успіхах дитини.

На уроці ніхто не повинен відчувати себе обділеним увагою вчителя. Спілкуючись із дітьми щоденно на трьох-чотирьох уроках, учитель зобов'язаний знайти можливість, щоб кожна дитина змогла відповісти йому кілька разів, щоб вона отримала підтримку своїх зусиль словом, поглядом чи дотиком. Інакше поступово зростає відхилення дитини від учителя, народжується замкненість, невпевненість у своїх силах і невдоволення навчанням. Тому необхідно, переконані педагоги-гуманісти, спеціально продумувати, як розширювати і збагачувати взаємодію вчителя з дітьми й учнів одне з одним.

Видатні педагоги-гуманісти В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі закликають учителя бути особливо бережним з дитиною під час оцінювання її знань. Вони наголошують на тому, що індивідуалізація перевірки й оцінювання знань покликана дати змогу кожному учневі пізнати радість праці, радість успіху в навчанні. Саме це спонукає нас оцінювати тільки позитивний результат розумової праці учнів.

Гуманне педагогічне мислення знаходиться в постійному пошуку свого "моменту істини", через те кордони його більш розширені, ніж кордони відповідної практики". Оволодіння основами гуманного педагогічного мислення – неодмінна умова формування вчителя третього тисячоліття. У цьому впевнені всі педагоги, котрі творчо працюють і котрі хочуть позбутися у своїй роботі шаблонів авторитарної педагогіки.

Позиція гуманного вчителя – за зовнішніми ознаками "прочитати" внутрішній стан учнів, уміти знаходити душевний контакт, спрямовувати свої зусилля не на боротьбу з поганим, а на зміцнення, розширення доброго, розумного, що є в кожній дитині. **Отже, вчитель, який хоче добитися гуманізації у ставленні до учнів, повинен:**

- із самого початку демонструвати дітям свою повну довіру;
- допомагати учням у формуванні та уточненні цілей та завдань, які стоять перед групами або перед кожним учнем окремо;
- завжди виходити з того, що в дітей є внутрішня мотивація до навчання;
- виступати для учнів джерелом різного досвіду, до якого можна завжди звернутися по допомогу;
- розвивати в собі здатність відчувати емоційний настрій групи і приймати його;
- бути активним учасником групової взаємодії та виражати свої почуття;
- добре знати самого себе.

Дитинство має бути щасливим. Без щасливого дитинства людина ніколи не зможе відчутти і зрозуміти, що щасливий, вже ставши дорослим. Щастям і радістю, – ми в цьому переконані, – повинно бути пронизане все шкільне життя. Невдачі і неспіхи повинні допомагати здобувати досвід подолання труднощів.

Але хто, якщо не вчитель, робить радісним перебування в школі? Хто, якщо не педагог, навчатиме дитину протистояти спокусам йти "легкою дорогою"? Хто виховає в ньому благородні почуття?

Для цього вчителю потрібно дивитися в очі дитині, в прямому і переносному сенсі цього виразу, – відчувати і співчувати, переживати і співпереживати.

Сприйняття дитини всерйоз, розуміння дитячого страждання, подиву, радості як важливого для зростаючої особистості – ще один з "секретів": як часто педагоги не надають серйозного значення дитячим засмученням, захопленню... Але ж важливо пам'ятати, що через ці переживання дитина пізнає світ. І провідником цього пізнання стає вчитель. Уважне ставлення до дитини часто витісняється зі школи, в центр замість гуманного взаємодії вчителя і учня поміщається формальна сторона – стандарти, документи, наради, невідкладні справи. Це – є найгрубіша помилка сучасних шкіл. І наше завдання повинно полягати в тому, щоб створювати такі школи, які могли б стати осередками духовності, які змогли б олюднити серця дітей.

І наостанок, хотілося б процитувати Ш. А. Амонашвілі:

«Вірити в дитину – це перша заповідь. Вірити, що вона безмежна, що в ній є місія, в ній є сили, в ній є виключно все. Стукай – і відкриється. Шукай – і знайдеш. Проси – і дано буде».

Література

1. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет // Педагогический поиск. – М.: Педагогика, 1987.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І.Д.Бех. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003.
3. Газета "Початкова освіта". – 2003. – № 6; 2006. – № 15 (передові статті). Корчак Я.А. Як любити дітей. – К., 1976.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистостей / Г.С. Костюк. – К.: Рад. школа, 1989. – С. 561–584.
5. Макаренко А. Деякі висновки з педагогічного досвіду // Твори: В 7 т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1954. – С. 209–295.
6. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию / М.К. Мамардашвили. – М., 1990. – 368 с.
7. Савченко О.Я. Урок у початкових класах О.Я. Савченко. – К.: Освіта, 1993.
8. Соловейчик С. Педагогика для всех / С. Соловейчик. – М.: Детская литература, 1987. – 368с.
9. Соловейчик С. Учение с увлечением / С. Соловейчик. – М. : Детская литература, 1979. –104 с.
10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 3. – К., 1977.
11. Телячук В. Інноваційні технології в початковій школі / В. Телячук, О. Лесіна. – Х.: Основа, 2007.

АДАПТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД ЯК УМОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

Одним із головних завдань початкової ланки є створення успішної адаптації першокласників до школи. Період входження дитини у шкільне життя називається періодом соціально-психологічної адаптації дитини до нових умов. На початку навчання в першому класі у дитини формується усвідомлення нового статусу – школяра. Завдання педагога сформулювати у дитині внутрішню позицію школяра, позитивне ставлення до навчально-виховного процесу та нового типу стосунків з дорослим як з учителем.

Вчителю слід встановити позитивний емоційний контакт з дітьми та батьками, створити комфортні умови для психологічної та фізіологічної адаптації першокласників до шкільного життя.

Адаптаційний курс розрахований на 9 днів, в процесі якого учні знайомляться з вчителем, один з одним, з нормами співпраці, правилами поведінки в школі та поза школою.

У журналі відводиться окрема сторінка, яка називається «Адаптаційний період першокласника». Найбільш оптимальним є проведення 3-х уроків курсу щодня протягом 9 днів (у четвер - 1 урок) Крім того, кожен навчальний день доповнений заняттями з іноземної мови, природознавства, музики, образотворчого мистецтва, фізкультури, основ здоров'я, та індивідуальним заняттям (варіативна складова).

Вивчення програмового матеріалу з предметів навчання грамоти, математики розпочинаємо по закінченню адаптаційного періоду.

Звертаємо увагу на те, що під час складання календарно-тематичного плану з навчання грамоти доцільно ущільнювати програмовий матеріал післябукварного періоду.

За рекомендаціями листа МОНмолодьспорту України за від 01.06.12 за №1/9-426, для забезпечення синхронності у навчанні грамоти (читання й письма) за рішенням педагогічної ради навчального закладу в 1-му класі доцільно використати на цей предмет 1 годину варіативної складової. Тому ми пропонуємо розклад з розрахунку навчання грамоти 8 годин на тиждень.

Тематичний план курсу адаптаційного періоду

1 вересня - День Знань, Перший урок «Співає сонячні пісні уся моя родина, бо ми родились на землі, що зветься Україна».

День 1

Урок 1. Знайомство. Знак «Я».

Урок 2. Знайомство. Знак «Хор».

Урок 3. Килимок миру. Квітка настрою.

День 2

Урок 1. Робота із знаками «Я», «ХОР». Введення знаків «+», «-»

Урок 2. Групова робота.

Урок 3. Введення оцінювання. Графічний диктант.

День 3

Урок 1. Робота із знаками «Я», «ХОР». Введення знаків «+», «-»

Урок 2. Введення роботи в парах, знаків «Пастка», «Ми».

Урок 3. Робота в парах.

День 4

Урок 1. Знак питання «?».

День 5

Урок 1. Доба.

Урок 2. Режим дня школяра. Навчальний час.

День 6

Урок 1. Робота в парах. Взаємоперевірка. Знаки «Ми», «Пастка».

Урок 2. Групова робота.

Урок 3. Графічний диктант. Складання «Пасток».

День 7

Урок 1. Складання інструкцій. Робота за інструкціями.

Урок 2. Робота із знаками «Я», «Хор», «+», «-», «?».

Урок 3. Групова робота.

День 8

Урок 1. Складання «пасток». Групова робота.

Урок 2. Робота в парах. Групова робота.

Урок 3. Колективна робота «Ми прийшли до школи».

День 9

Урок 1. Правила поведінки шкільного життя.

День 10

Урок 1. У гостях у Лісовій школі. Повторення вивчених знаків.

Урок 2. Скажи мені, хто твій друг.

Свято «Посвята в школярі».

З матеріалами до уроків адаптаційного періоду можна ознайомитися в посібнику «Перші кроки дитини в школі» (авт.. Корнійчук І.В., Ільїна К.Д, Петренко Н.І.).

Орієнтовний розклад уроків під час адаптаційного періоду
(УАП – урок курсу адаптаційного періоду)

Понеділок	Четвер
1.УАП 2.УАП 3. УАП 4. Образотворче мистецтво 5. Фізкультура	1.УАП 2.Іноземна мова 3. Трудове навчання 4. Фізкультура
Вівторок	П'ятниця
1.УАП 2.УАП 3. УАП 4. Природознавство 5. Музика	1. УАП 2.УАП 3.Природознавство 4. Основи здоров'я
Середа	
1.УАП 2.УАП 3. УАП 4. Фізкультура 5. Індив. заняття	

Створення сприятливого середовища для адаптації дитини до систематичного шкільного навчання забезпечуватиме їй подальший розвиток, успішне навчання та виховання.

В. С.Мачулка,
учитель початкових класів
Балаклеївської спеціалізованої школи
I-III ступенів №1 імені Євгенії Гуглі
Смілянської районної ради Черкаської області

АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Вік від шести до семи років - кризовий. При цьому визначальним у психічному розвитку першокласника стає не тільки процес навчання, але й виховання. Але для усвідомлення й прийняття моральних якостей необхідний час, який у сучасних шестирічних дітей, на жаль, витрачається на адаптацію до

нової соціальної ролі - ролі школяра. Крім того, сучасна система початкової освіти залишається орієнтованою на "усередненого" учня, що робить її недосконалою у реалізації індивідуального підходу до особистості різновікових першокласників.

Проблема адаптації дітей-шестирічок посилюється у зв'язку з несформованістю відповідних психічних новоутворень молодшого шкільного віку, які б забезпечували здійснення ними учбової діяльності, об'єктом якої для вчителя виступає процес учіння. Так, у шестирічок, ще мало розвинена здатність до самоаналізу результатів навчальної діяльності, переважає ігрова мотивація над навчальною в процесі виконання навчальних завдань; їм властиві слабка воля, несформована довільність у діях та відсутність пізнавального інтересу до знань. Водночас включення семирічної дитини у навчальну діяльність як провідну, зумовлює появу і розвиток тих новоутворень, які сприяють її адаптації.

Загалом проблема адаптації дитини до школи має медичний, педагогічний та психологічний характер. У психології дану проблему досліджували такі вчені як П. Блонський, Л. Божович, Я. Коломинський, Є. Панько, А. Маркова, Р. Овчарова, А. Реан, І. Дубровіна, М. Бітянова та багато інших. У своїх психолого-педагогічних дослідженнях та методичних розробках вони розглядали адаптацію першокласника як процес входження дитини у нову соціальну ситуацію розвитку - шкільний клас, в якому вчителю відведено роль еталону поведінки та діяльності. При цьому психологічний бік шкільної адаптації не обмежується аналізом соціалізації школяра у плані "приспосовування" до групи в якості учня, який ще вчора був дошкільником. Процес адаптації раніше сформованих міжособистісних стосунків з однолітками до змінених стосунків в умовах учнівського класу діалектично пов'язаний з внутрішніми процесами самоприспосовування учнів до шкільного життя загалом. Тому проблема адаптації школяра суттєво розширює коло завдань у роботі шкільного психолога. Вони полягають у визначенні рівня розвитку пізнавальних процесів відповідно до вікової норми, у вивченні характеру мотивації школяра, його соціально-психологічної готовності до спілкування з однолітками та вчителем. Психолог також визначає можливість самоконтролю та самоаналізу дій учнів, рівень довільності їхньої поведінки, наявність емоційного благополуччя в колективі. Названі психологічні ознаки процесу адаптації першокласників виступають предметом безпосередньої роботи як психолога, так і класовода, про що йтиметься далі.

Результати адаптації першокласника до навчання можна умовно диференціювати за трьома рівнями: низьким, середнім та високим. Нижче розглянемо основні ознаки кожного рівня.

Високий рівень адаптації: першокласник позитивно ставиться до школи, правила і вимоги сприймає адекватно; навчальний матеріал засвоює легко, глибоко і повно оволодіває програмними знаннями, розв'язує ускладнені задачі; чемний, уважно вислуховує пояснення та вказівки вчителя; охоче й сумлінно виконує доручення без зовнішнього контролю; виявляє високу зацікавленість

до самостійної роботи, готується до всіх уроків; в класі має позитивну оцінку та високий статус.

Середній рівень адаптації: першокласник позитивно ставиться до школи, відвідування уроків не викликає у нього негативних переживань; навчальний матеріал розуміє, коли вчитель пояснює його детально і наочно; засвоює основний зміст програми з усіх предметів, самостійно розв'язує типові задачі; під час виконання завдань та вказівок вчителя учень зосереджений і уважний, хоча водночас потребує контролю з боку дорослого; зосередженим буває тільки тоді, коли робить щось цікаве для себе; доручення виконує сумлінно; дружить з багатьма однокласниками.

Низький рівень адаптації: першокласник негативно або байдуже ставиться до школи; часто скаржиться на здоров'я, погане самопочуття, у нього переважає пригнічений настрій; спостерігаються порушення дисципліни; матеріал, який пояснює вчитель, засвоюється фрагментарно; самостійна робота з підручником викликає труднощі, під час виконання самостійних завдань учень не виявляє до них інтересу; до уроків готується нерегулярно, потребує постійного контролю, систематичних нагадувань і спонукань як з боку вчителя, так і з боку батьків; може зберігати працездатність і увагу за наявності тривалих пауз для відпочинку; для розуміння нового матеріалу і розв'язування задач за зразком потребує значної допомоги вчителя і батьків; доручення виконує під контролем і без особливого бажання; пасивний, близьких друзів не має, знає імена й прізвища лише частини однокласників.

Серед чинників, які визначають високий рівень адаптації, у соціальному мікросередовищі дитини можна виділити такі: адекватне усвідомлення учнем свого статусу в класі, вироблена готовність до взаємодії з ровесниками, благополуччя в сім'ї, її повнота, високий рівень освіти батьків, володіння ними ефективними засобами сімейного виховання, позитивний стиль ставлення вихователя до дитини у дитячому садку, позитивне ставлення вчителя з першого дня перебування дитини в школі. Знаючи особливості названих чинників та збираючи первинну інформацію про учнів, класовод повинен враховувати психологічні умови, за яких він здійснює і корегує педагогічний вплив з метою запобігання шкільній дезадаптації учнів.

У психології терміном "шкільна дезадаптація" чи "шкільна непристосованість" називають будь-які утруднення, що виникають у дитини в процесі шкільного навчання. До основних зовнішніх проявів шкільної дезадаптації вчені одноставно відносять труднощі в навчанні і різні порушення шкільних норм поведінки.

Основними чинниками, що можуть стати причиною неуспішності та важковиховуваності першокласника є недоліки в підготовці дитини до школи, соціально-педагогічна занедбаність батьків, тривала психічна депривація, соматичне ослаблення дитини, порушення формування навичок учбових дій (дислексія, дисграфія), рухові порушення, емоційні розлади.

Неуспішність та важковиховуваність, які є ознаками дезадаптації та її результатом водночас, формуються під впливом постійних невдач учня. Вони

виходять за межі власне учбової діяльності та міжособистісних стосунків з однолітками, що призводить до появи у дитини почуття власної малоцінності, до прагнення компенсувати свою неспроможність. Оскільки вибір адекватних засобів компенсації у молодшого школяра обмежений, то першокласник може свідомо протидіяти шкільним нормам, порушувати дисципліну, конфліктувати, що разом з втратою інтересу до навчання поступово інтегрується в асоціальну особистісну спрямованість. Нерідко у таких дітей виникають нервово-психічні та психосоматичні розлади.

Серед особистісних чинників, які спричиняють неуспішність учня-першокласника, можна виділити мотивацію до учіння, володіння навичками розумової діяльності, здатність саморегуляції поведінки, особливості інтелекту дитини тощо. Зазначимо, що низька навчальна успішність, якої прагнуть позбутися педагоги, не завжди свідчить про відставання у психічному розвитку дитини, яке цікавить психологів. При відставанні у розвитку ми можемо говорити про наявність затримок у дозріванні інтелектуальних, вольових, мотиваційних структур особистості школяра, порівняно з віковою нормою. Проте шкільна неуспішність може бути викликана як вище названими особистісними чинниками школяра, так і педагогічною занедбаністю батьків, неузгодженістю у навчальних та виховних впливах вчителя і батьків, особистісними якостями та професійними недоліками у роботі вчителя тощо.

Таким чином, неуспішні школярі - це неоднорідна група в класі, до якої належать діти з проблемами різного характеру, що виникають у системах "учень - батьки", "учень - вчитель" та "вчитель - батьки". Саме у даних системах зосереджена робота психолога школи.

Н. Лусканова запропонувала констатувати у кожного учня-першокласника один із можливих варіантів психодіагностичного висновку щодо адаптації до навчання: висока мотивація, позитивне ставлення до школи, зовнішня мотивація, мотиваційна незрілість, дитячий негативізм, дезадаптація. Така диференціація першокласників базується на вивченні мотивації дитини та її емоційного ставлення до навчання загалом. Саме за даними критеріями вчена рада розробила анкету, якою у своїй роботі може послуговуватись вчитель, завчасно порадившись зі шкільним психологом з приводу форми проведення опитування, інструктажу учнів, порядку обробки матеріалу тощо. Анкета містить 10 запитань, отримавши відповіді, на які вчитель може визначити лише умовний розподіл учнів за вище названими психодіагностичними шкалами. Повний та компетентний висновок має право зробити тільки шкільний психолог після комплексного обстеження дітей та співбесід з батьками.

Для ефективного вирішення проблеми адаптації класоводу доводиться постійно спілкуватися з батьками, щоб зібрати необхідну інформацію про особливості самостійної роботи дітей вдома, їхньої поведінки, проявів характеру, ставлення до учіння тощо. Збір первинної інформації про учнів може бути організований вчителем у формі анкетування на перших батьківських зборах. Анкету доцільно запропонувати батькам на початку вересня, щоб на наступних батьківських зборах за результатами опитування провести

просвітницьку роботу щодо виховання дітей, організації їхньої самостійної роботи вдома, а психологу провести індивідуальні консультативні бесіди з батьками дезадаптованих учнів. При цьому бесіди можуть проводитись як в груповій формі (з багатьма членами сім'ї), так і в індивідуальній (з одним із батьків). Зміст та форма просвітницьких та консультативних бесід повинні бути сплановані як класоводом, так і психологом, адже проведення такої роботи передбачає узгодження педагогічних та психологічних аспектів всіх рекомендацій, які надаються батькам.

Звичайно, класовод і психолог можуть мати різне бачення шляхів подолання труднощів адаптації. Але досвід шкільної практики свідчить, що дана проблема бере початок з профілактики дезадаптації майбутніх першокласників, яка є ключовим завданням шкільного психолога у дослідженні готовності дитини до школи. Саме психолог складає картотеку "групи ризику" щодо дезадаптації на основі психодіагностичного анамнезу, отриманого в результаті обстеження дітей та співбесід з їхніми батьками про загальні особливості розвитку до вступу в школу. Проте, як тільки колишній дошкільник починає "грати" роль школяра, то саме класоводу доводиться на кожному уроці та в позаурочний час фактично здійснювати керівництво процесом адаптації та долати наслідки дезадаптації дітей "групи ризику". Тому до початку навчального року вчителям перших класів бажано проконсультуватись у психолога з питань індивідуально-психологічних особливостей своїх майбутніх учнів.

Іноді дезадаптованим молодший школяр може залишатись протягом всього навчання в першому класі і навіть довше, якщо класоводом та психологом не буде вчасно проведено превентивну роботу, а також здійснено контроль за процесом адаптації. Тому, ми вважаємо, що в основі подолання труднощів адаптації до школи лежить умовне закріплення за вчителем вирішення низки завдань щодо наслідків дезадаптації, а за психологом - щодо її причин. Наприклад, вчителю часто доводиться констатувати у дітей неухважність та розсіяність на уроці, погане списування з дошки та підручника, успішне виконання роботи вдома і невміння справитись з ним у класі. Нерідко він спостерігає появу ускладнень при вирішенні математичних задач та переказі тексту, погану орієнтацію дитини у зошиті тощо. Дані труднощі в учбовій діяльності першокласників є типовими і до певної міри обумовлені психологічними чинниками дезадаптації. Зокрема, серед причин, які можуть призвести до названих проблем, психолог може визначити низький рівень розвитку сприймання, логічного мислення, короткочасної пам'яті, тонкої моторики пальців рук, фонематичного слуху, недостатню довільність у переключенні та концентрації уваги, інше. Але серед причин, які необхідно було врахувати вчителю на початку адаптації дитини, можна визначити несформованість прийомів учбової діяльності, відсутність навичок самоконтролю, невміння планувати свої дії, невміння орієнтуватися на систему знаків, відсутність довільності у діях, низька навчальна мотивація. Саме тому, знання психологічних причин та ознак дезадаптації першокласників, а також

шляхів її подолання, дають можливість класоводу правильно побудувати стратегію навчальної та виховної роботи.

Звичайно, умовний розподіл функцій і завдань за класоводом та психологом не є запорукою прискорення адаптаційного процесу в школярів. Як вчитель, так і психолог у своїй роботі повинні долати і причини, і наслідки дезадаптації. Проте психологу значно легше на етапі психодіагностичного обстеження першокласників констатувати характер причин їхнього відставання, відволікання, непосидючості, замкнутості та інших ознак дезадаптації. Класоводу, в свою чергу, доводиться частіше спостерігати за поведінкою учнів і припускати "справжні" причини труднощів їхньої адаптації. Але психологічний зміст цих труднощів може встановити тільки психолог, застосувавши відповідні психодіагностичні методики до учнів чи спостерігаючи за ними на уроках та перервах. Крім того психолог може запропонувати вчителю самостійно визначити оцінку адаптованості дітей до школи.

Класовод, надаючи психологу інформацію про дитину, тим самим отримує зворотну можливість комплексно проаналізувати кожного учня, якого навчає. Зокрема психологу така оцінка адаптованості допоможе узагальнити всі прояви дезадаптації учнів в класі та констатувати їх стосовно кожної дитини окремо. Після висновків та рекомендацій психолога вчитель зможе оптимізувати систему рефлексивних відносин, в яких він будуватиме нову психологічну модель адаптованих та дезадаптованих учнів, на яких спрямовуватиме різні педагогічні впливи.

Після констатувального етапу у подоланні труднощів адаптації першокласників вчителю спільно з психологом необхідно визначити завдання у подальшій психолого-педагогічній розвивальній чи корекційній роботі з дезадаптованими учнями та реалізовувати їх у тісній співпраці з батьками. Корекційно-розвивальна робота психолога з дезадаптованими першокласниками полягає у таких основних завданнях: розвиток пізнавальних процесів, розвиток мотиваційної сфери, розвиток довільності, корекція тривожності, розвиток навичок спілкування в групі, корекція агресивності. Корекційні та розвивальні заняття психолог проводить систематично у груповій чи індивідуальній формі. Остання застосовується у разі специфічного або дуже складного відставання чи психологічного відхилення дитини, що унеможлиблює її повноцінну роботу в групі. Системна робота над корекцією та розвитком дезадаптованих учнів передбачає також спрямованість педагогічної діяльності вчителя на постійний контроль за процесом адаптації в класі, що сприяє ефективності психологічної допомоги. Тому шкільний психолог зобов'язаний ознайомити вчителя з програмою корекційно-розвивальної роботи. Таке ознайомлення передбачає виключно надання рекомендацій вчителю щодо зміни своєї навчально-виховної діяльності, а не викладення власне змісту корекційно-розвивальної роботи.

Отже, допомога учням-першокласникам в їхній адаптації до навчання в школі є одним із головних завдань у роботі вчителя-класовода та шкільного

психолога. Психолого-педагогічний супровід процесу адаптації першокласників можна забезпечити лише в узгодженій роботі: надаючи психологічну допомогу учням, психолог контролює та корегує процес адаптації через дотримання відповідних рекомендацій вчителем, який, в свою чергу, врахувавши висновки психолога, змінює хід навчально-вихованого процесу.

Від того, як молодший школяр адаптується до навчальних умов, залежать опанування ним прийомів та способів навчальної діяльності, входження у неформальну організацію міжособистісних стосунків в класі, активність входження школяра в систему формалізованих зв'язків - норм, санкцій, правил, ролей та позицій, що регулюють його поведінку. Саме тому з перших днів перебування дитини у школі своєчасна допомога їй у подоланні труднощів різного характеру може забезпечити успішність навчання і виховання школяра в майбутньому.

Література

1. *Активні методи в роботі шкільного психолога/За ред. І. В. Дубровіної.- 1991. - С.3-6.*
2. *Бугайова М.М. Комфорт молодших школярів в освітній діяльності//Поч. школа. – 2004. - №2. - С.6-7.*
3. *Каган В.Є. Психогенні форми шкільної дезадаптації //Питання психології. - 1984.- №4, С.4-5.*
4. *Кравцова Є.Є. Психологічні проблеми готовності дітей до навчання в школі. - М. 1983, С. 7-7.*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ЗА КОМПЕТЕНТІСНИМ ПІДХОДОМ

Діти навчаються краще, якщо їм дають можливість самостійно досліджувати основи вивчаного матеріалу.

Пітер Клайн «Щоденна геніальність»

Щоб вивчити щось швидко і добре, потрібно це «щось» бачити, чути і відчувати.

Тоні Стоквел «Теорія і практика прискореного навчання»

Навчання найефективніше, коли воно приносить радість.

Пітер Клайн «Щоденна геніальність».

Для процесу навчання у ХХІ столітті простір, наповнений добротою, любов'ю і позитивними емоціями, буде не розкішшю, а необхідністю.

Нобура Кобаяси

Людина, яка схватила хоча б один раз kota за хвіст, знає про котів набагато більше, ніж та, яка лише читала про них, але ніколи не бачила.

Марк Твен

Найкраще всього діти вчать в ідеальній атмосфері – коли вони оточені любов'ю, теплом, підтримкою.

Гордон Драйден

*«Не навчайте дітей так, як навчали вас –
вони народилися в інші часи»
Східне прислів'я*

Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами у всіх сферах життя. Відомий американський філософ Алвін Тоффлер, аналізуючи феномен трансформації сучасних суспільств, стверджує, що «світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин нових стилів життя й засобів сполучення, вимагає зовсім нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій».

Сьогодні важливим є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Практикою доведено, що сучасна освіта вже не може функціонувати успішно в традиційно збережених змістових, організаційних та педагогічних формах. Нова школа, освітня система вимагає інноваційних підходів в управлінні, що передбачає переосмислення базових умов організації шкільного життя таких, як:

- підтримка освітньої ініціативи дитини;
- розвиток навичок спілкування, співпраці;
- розширення досвіду самостійного вибору;
- формування навчальної самостійності.

Саме компетентності, на думку зарубіжних та вітчизняних експертів, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність випускника школи до дорослого життя, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства.

Однією з головних компетенцій є навчальна, яка передбачає дві центральних ідеї: інтелектуальний розвиток особистості та здатність вчитися протягом життя

Напрями розвитку:

- застосування фундаментальних навичок рахування, письма і читання;
- використання ІКТ навичок та відповідних технологій;
- організація та рефлексія (аналіз і оцінювання ходу своїх думок і дій) власного навчального процесу, вибір і впровадження ефективних стратегій навчання та нових інтерактивних технологій.
- застосування технологій пошуку, аналізу та систематизації інформації різних джерел, навичок критичного мислення, стратегій набуття додаткових знань і умінь, включаючи запам'ятовування, різні способи письмового фіксування, нагромадження відповідного асоціативного досвіду
- аналіз об'єктів, ситуацій та взаємозв'язків, використання та оцінювання власних стратегій розв'язання пізнавальних проблем, висловлювання власної думки, застосування різноманітних прийомів аргументування в різних соціокультурних контекстах

- досліджування в системі простих технічних, наукових, соціальних та інших питань.

Важливим для вчителя є розуміння того, що всі ключові компетентності багатофункціональні, надпредметні, передбачають значний інтелектуальний розвиток, спираються на різні пізнавальні процеси.

З точки зору компетентнісного підходу вчитель початкових класів по новому повинен розуміти свою стратегію роботи з молодшими школярами: головним є не предмет, якому він навчає, а особистість, яку формує вчитель своєю діяльністю, пов'язаною з вивченнями предмета.

Сучасний вчитель має допомогти учням сформувати і розвинути такі навчальні компетенції, при яких учні будуть:

- вміти обмірковувати свої дії і встановлювати зв'язок між новими та попередньо набутими знаннями;
- вирішувати проблеми, приймаючи альтернативні рішення та здійснюючи відкриття;
- записуючи події, розвивати відповідні навички та вміння, обговорювати свої спостереження та ідеї;
- як слухачі, навчатись зосереджувати свою увагу та бути активними в класі;
- спілкуючись, формулювати та виражати власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів;
- як організатори, планувати власне навчання та брати на себе відповідальність за свої рішення;
- як партнери, навчатися співробітництву та вмінню враховувати точку зору інших;
- як члени спільноти, вчитись довіряти та піклуватися про інших, враховувати індивідуальні особливості кожного та цінувати це розмаїття.

Сучасні підходи до впровадження інноваційних процесів пропонують при оцінюванні рівня навчальних досягнень учнів замість традиційних знань, умінь і навичок використовувати способи класифікації розумових умінь, починаючи від найпростіших навчальних дій до найскладніших (таксономія Блума):

- 1) знання;
- 2) розуміння;
- 3) застосування;
- 4) мислення вищого порядку: синтез, аналіз, оцінка.

Таксономія – (від грецьк. *taxis* – розташування, лад, порядок, і *nomos* – закон) – теорія класифікації і систематизації складно-організованих галузей діяльності, що мають ієрархічну будову, ціль якої навчити педагога формулювати мету навчання, проблеми і завдання для учнів; підбирати відповідні інструменти оцінки; проводити рефлексію за результатами навчання.

Знання	Розуміння	Застосування	Аналіз	Синтез	Оцінка
Знати	Переформулювати	Перекладати	Обчислювати	Складати	Оцінювати
Давати визначення	Обговорювати	Інтерпретувати	Співвідносити	Проектувати	Давати характеристику
Запам'ятовувати	Описувати	Використовувати	Дискутувати	Формулювати	Перевіряти
Повторювати	Пояснювати	Оперувати	Вирішувати	Становити	Підраховувати
Перераховувати	Пізнавати	Ілюструвати	Критикувати	Створювати	Складати рейтинг
Називати	Рецензувати	Зображувати схематично	Зіставляти	Систематизувати	Робити висновки

Вибір дієслів для формулювання навчальних результатів і завдань повинен базуватися на тих знаннях (компетенція) способах поведінки, якими учень повинен опанувати. Складність реакції учня підвищується при переході до мислення вищого порядку, коли дитина повинна мати навички аналізу, синтезу та оцінювання.

Сфера	Результат завдання	Дієслова
Знання/розуміння	Запам'ятовування, формулювання, пригадування інформації	Назвати, обчислювати, пояснити, продемонструвати, сформулювати, визначити, відповісти, перелічити, повторити, класифікувати
Застосування	Вирішення проблеми	Вирахувати, застосувати, передбачити, показати, проілюструвати, дослідити, описати,
Мислення вищого порядку: синтез, аналіз, оцінка	Здійснення важливих спостережень та прийняття важливих рішень	Змінити, впровадити, захистити, спланувати, оцінити, проаналізувати, обрати,

Одна із складових навчальної компетенції – це вміння учнів самостійно вчитися. Ці вміння полягають у здатності учня виконувати навчальні та пізнавальні дії відповідно до мети й умов, у яких виконується навчальне завдання. Важливим для учнів молодшого шкільного віку є мотиваційний компонент. Адже від того як учитель мотивує ту чи іншу діяльність залежить успіх кінцевого результату. Мотив є формою прояву потреби людини, це спонукання до діяльності.

Мотивація учіння виникає поступово, в багатьох учнів вона нестійка і залежить від ситуації (підтримка вчителя, змагання між учнями, цікаве завдання). Чим більша активність і самоорганізація учнів, тим вище ідеальність

навчальної або керуючої дії. Вчителю необхідно бачити перспективи розвитку мотивації учнів. Найбільш значущою для ефективної навчальної діяльності є мотивація, зумовлена інтелектуальною ініціативою та пізнавальними інтересами.

«Інструментувати навчання як вільно обрану учнем діяльність, як відмічає Ш.О. Амонашвілі, – це означає, по-перше, створити найкращі умови для його розвитку, виховання, збагачення знаннями, досвідом; а по-друге, керувати цим процесом відповідно до потреб його внутрішніх сил, тобто позиції самої дитини, її інтересів».

О.Я.Савченко зазначає, що від емоційної захопленості молодшого школяра до усталеної потреби вчитися довгий шлях, на якому сприятливі зовнішні умови дають лише імпульс для яскравих емоцій і почуттів.

Важливим завданням для вчителя є створення для всіх дітей можливості пережити почуття справжнього успіху.

В.О. Сухомлинський писав: «Спостерігаючи протягом багатьох років розумову працю учнів початкових класів, я переконався, що в періоди великого емоційного піднесення думка дитини стає особливо яскравою, а запам'ятовування відбувається найінтенсивніше... Думка учня початкових класів невід'ємна від почуттів і переживань. Емоційна насиченість процесу навчання, особливо сприймання навколишнього світу, - це вимога, що висувається законами розвитку дитячого мислення».

У навчально-виховному процесі важливо впроваджувати ті види діяльності, завдяки яким дитина ефективно розвиває тип компетентності, що їй притаманний від природи. Кожна дитина по своєму унікальна тому завдання вчителя - надати таланту кожної окремої дитини найкращі умови для його виявлення, успішної реалізації та динамічного розвитку.

Можливість для дитини робити те, що у неї найкраще виходить, породжує запал до навчання, розвиває компетентності дитини. Поєднання природного таланту з тією діяльністю, яка його розвиває, збуджує уяву дитини про її особистісну цінність і незамінність.

Література

1. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики/ Під заг. Ред. О. В. Овчарук.- К.: «К.І.С.», 2004.- 34-41 ст.
2. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики/ Під заг. Ред. О. В. Овчарук.- К.:«К.І.С.», 2004.- 16-26 с..
3. Софій Н.З. Інноваційні методи навчання та викладання: теоретичне підґрунтя та методика використання. Модуль 5. К., 2008
4. Як стати майстерним педагогом: Навчально-методичний посібник / Кол.автор.: Ковальчук В.І., Сергеева Л.М. та ін. За заг. Ред.. Л.І.Даниленко, - К.: ТОВ «Етіс плюс», 2007 – 42-50 с.
5. Гузик Н.В. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природничий талант: реалізація в умовах шкільного навчання: Науково-методичний посібник. – К., 2006. – 148 с.

РОЗУМІЄМО МАТЕМАТИКУ, ПОБАЧИВШИ

Те, що я встиг пізнати, - чудово.
Сподіваюся, таке ж чудове те,
Що мені ще доведеться пізнати.

Сократ

Ні для кого не є таємницею, що світ сучасного життя став значно більше визначатися математикою та числом, точністю та технологією. Ввести число в розуміння дитини, сприйняття та відчуття його, як одиниці обчислень і лічення – це один з важливих факторів формування знань галузі математики в першокласника, який починає крокувати мудрими стежками точної філософії такої науки. Перший крок у світ числа має бути для учня – першокласника яскравим, наочним, зрозуміло доступним, таким, що запам'ятається. «Арифметика — це лічильна мудрість. Без цієї мудрості ні філософа, ні лікаря не може бути.» Л. П. Магницький [1.1.]

Першокласник вміє (дуже часто), йдучи до школи, лічити. А чи є розуміння та сприймання такого лічення, обміркованості та свідомості? Ці якості починають формуватися саме з початків такої науки як математика, коли цифра сприймається як запис числа, міркування – є доведенням, слово – способом викладу математичною мовою такого міркування. Точна і цікава наука цифри та числа. Міркування та доведення бере початок з того джерела, яке має заграти яскравими барвами. Щоб прикрасити таку «суху» науку, вчитель початкових класів, беззаперечно, знає таємну «скриню», куди сховано всі коштовності цікавого і творчого навчання перших кроків математики.

Якими ж скарбами заpastися, аби діти стали любити математику, як Піфагор, Леонардо да Вінчі, Б. Паскаль, С. Ковалевська? Це наочні матеріали, які урізноманітнюють, викликають більший інтерес до виучуваного, роблять набагато зрозумілішим до цього складний алгоритм.

Слово, яке подається з образом (картинкою, малюнком, демонстраційним матеріалом), набуває більшої вагомості та свідомого сприйняття, що веде до перетворення побаченого як наукового поняття галузі математики.

Багато дітей знають цифри, які записуються друкованим способом, проте писані цифри для учня першого класу стають наново вивченими і усвідомленими тоді, коли вони подаються в яскравій «оправі» поряд з друкованими, малюнками, що показують їх утворення та віршиками, які описують дану цифру.

1. Круглий нулик у вуглі
Пишуть учні всі нулі.
2. Одиниця в нас як спиця,

- Написання всім згодиться.
3. До вугла голівку й хвильку
Примостила наша двійка.
 4. А у трійки два горби
Ти їх вірно напиши.
 5. Склянка з ніжкою стоїть
Ви четвірку пропишіть.

Такий матеріал має бути постійно перед дитячими очима, адже їм складніше запам'ятати написання, ніж усвідомити роль такого числа в натуральному ряді.

Разом із введенням числа та показом цифри вчитель вводить розуміння порядкового номеру за даним числом. А щоб краще запам'яталося, «прикрасити» доречно віршиком, малюнком.

«**Перший**» - вийшов крокодил,
Найстаріший старожил.

«**Другий**» - страус, хоч не дід,
А рахує теж як слід.

«**Третій!**» - вибіг бегемот,
Розсмішив лісний народ!

«**Я – четвертий!**» - кенгуру
Прискакав також на гру.

Принесла відро й лопату
Черпаха: «Буду **п'ята**»

«**Шоста!**» - мовила жирафа,
Височенна, наче шафа.

«**Сьомий!**» - слон кричить. – Іду!
Умиваюсь на ходу!»

«**Восьмий!**» - тут летить папуга
І танцює буги – вуги.

Ось і мавпа: « **Я – дев'ята!**
Хочу з вами теж пограти!»

Хто ж – **десятий?** Тигрєня
тягне лапу навманья!

При порядковій лічбі вчитель інтегрує навчальний матеріал: використовує зміст казок для такої роботи. Доречним, в першу чергу, буде використання казки «Рукавичка», «Колобок», «Ріпка», «Гуси – лебеді».

- «Хто прийшов першим? Останнім?»
- «Хто з тварин був другим, Четвертим? Тощо»
- «Який казковий герой був найменшим? Найбільшим? Який його порядковий номер?»

Щоб краще запам'ятати цифру, можна використати гру «Асоціації»
«На що схожа цифра?» [1.2.]

Варіантом гри в асоціації будуть розмальовки. [1.3.]

Доступним та не однотипним за подачею наочно буде пояснення утворення числа, користуючись дидактичним матеріалом, лічильними паличками, геометричними фігурками (роздатковий матеріал), можна

використати й м'які іграшки, природній матеріал: сухі листки, каштани, жолуді, горіхи тощо.

Для демонстрації підготовленої до уроку наочності вчитель використовує набірні полотна.

Наступними після уроків засвоєння числа та цифри, яким позначається це число, є уроки вивчення складу чисел. Як вагомим сучасним способом такого вивчення є використання презентацій. Іншим варіантом роботи над складом числа є широке використання дидактичного матеріалу. Перш за все вчитель пропонує учням включитися в пошукову роботу та спробувати викласти склад числа з лічильних паличок. Щоб зробити «яскравішим» таке запам'ятовування можна використати дидактичний матеріал, який об'єднаний певною темою та картки з числами. Тематичне використання різних картинок допомагає вчителю реалізувати мету як розвивальну так і виховну, і, в першу чергу, навчальну. Використання карток на певну тематику робить математику корисною для пізнання довкілля, уважного ставлення до оточуючого світу, розвиток пізнавальних інтересів, упорядкування та уточнення отриманих раніше знань про природу, навколишній світ. Такими темами для наочного матеріалу можуть бути:

- Каравела. Транспорт. Нептунова країна. Бджолярія. Країна чарівників. Квіти. Птахи. Іграшки. Помічники. Геометричні фігурки, тощо.

Для закріплення знання складу числа вчитель може використати «будиночки», «потяг», «ялинку», абаки.

Першокласникам важко ще написати числа на дошці, тому для усної лічби варто використовувати картки з числами, які вчитель зберігає в касі цифр.

- 1) Гра «Збільшуємо (зменшуємо) на ...» (число на кольоровій картці та стьожці змінне)

Такий демонстраційний матеріал допоможе і при грі «Яке число загубилося», «Хто помилився?», «Яку операцію робили: додавали чи віднімали?», «Склад якого числа записано?» тощо.

- 2) Гра «Квітка – семицвітка» яка є варіантом попередньої роботи. Її вперше можна використати при додавання та відніманні 1. Аналогом є й різні круги, квадрати, геометричні фігури.

- 3) Щоб навчити рахувати за допомогою лінійки. Можна використати числову пряму та «жабку»:

Такі завдання з лінійкою слід ускладнювати як діями різного ступеня, так і змістовим завданням логічного характеру.

- «Жабка зробила вперед від числа 3 один стрибок і повернулася назад на два стрибки. На якій позиції жабка? Який приклад з використанням дій додавання та віднімання можна скласти?»
- «Жабка сиділа на позиції найменшого непарного числа, потім зробила пару стрибків вперед. На якій позиції жабка?»
- «Жабка сиділа посередині лінійки, якщо вона стрибне вправо на дві позиції, то число позиції стане меншим чи більшим? Як зміниться число, якщо вона виконає стільки ж стрибків вліво?»
- «Жабка від числа 8 зробила стрибок і зупинилася на числі, яке є найменшим двоцифровим. Де сидить жабка?»
- «Жабка стрибала через одне число. Починаючи з 2. Які числа вона наступила ніжками?»

4) Гра «Доміно» допоможе закріпити знання:

- Складу числа.
 - Склад якого числа показано? (мал.. 1)
 - Змініть кружечки так, щоб було показано склад меншого (більшого) числа (мал.. 1).
 - Доповніть другу частину доміно до 5, 6, 7, тощо. (мал..2)

Або:

- Скільки не вистачає кружечків аби показати склад числа 8? (мал..2)
- виправте помилку, щоб дане доміно показувало склад числа 3. (мал.2)
- Гра «З'єднай доміно та приклади, які вони відображають. Назви відповіді». (мал.. 1. 3)
- Гра «Порівняй»: порівняти верхню та нижню кількість крапочок доміно.
- Користуючись доміно, склади приклад на додавання. З прикладу на додавання, склади два приклади на віднімання.
 $4 + 2 = 6$ $4 + 3 = 7$
 $6 - 4 = 2$ $7 - 4 = 3$
 $6 - 2 = 4$ $7 - 3 = 4$
- Чим приклади схожі? Відрізняються?
- Прочитай приклади по – різному.
- Замінюють фішки доміно аналогічно зроблені об'ємні паперові моделі корабликів, на яких зображено (можна з обох боків) кружечки, що демонструють склад чисел.

Незамінними гостями на уроках математики будуть казкові герої: Кенгуру (вміє гарно лічити), дід Мудрійко (має в торбі цікаві задачі), бабуся Катруся (знає безліч віршиків та віршованих завдань), професор Холмс (при

пошуковій, дослідницькій роботі), гноми для уроків – подорожей, пошуків тощо.

Особливістю уроків математики в першому класі є їх образність та зміна видів навчальної діяльності з використанням змістовно обґрунтованих завдань, такої ж доречної та доцільної наочності, що тісно сплітає в єдине ціле триєдину мету уроку, показує учням, що галузь математики – чудовий світ числа, думок, творчого пошуку.

Література:

1. *Цифрові ресурси:*
 - 1.1. [glubokashkola.at.ua]
 - 1.2. [forum.materinstvo.ru]
 - 1.3. [www.dobriestkazki.ru]

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТА «ПРИРОДОЗНАВСТВО» У 1 КЛАСІ

У новому навчальному році учні 1 класу розпочнуть вивчення нового предмета «Природознавство», який має суттєві відмінності від предмета «Я і Україна. Навколишній світ», який вивчався раніше. Перш за все слід відмітити, що програма освітньої галузі «Природознавство» і відповідного предмета розроблена на основі Державного стандарту початкової загальної освіти, побудована на засадах особистісно орієнтованої парадигми освіти, системного і компетентісного підходів.

Головна мета навчального предмета «Природознавство» - формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу та людину, основ екологічних знань, опанування способів навчально-пізнавальної природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи. [1, с.186]

Предметна природознавча компетентність характеризує здатність учня розв'язувати доступні різноманітні пізнавальні та практичні завдання з реальними об'єктами природи та рукотворного світу.

Завдання курсу є формування:

- ✓ базових, загальнопредметних і предметних компетентностей;
- ✓ цілісної природничо-наукової картини світу;
- ✓ елементарних уявлень про об'єкти і явища природи, їх взаємозв'язки та залежності, усвідомлення свого місця у навколишньому світі;
- ✓ загальнонавчальних і власне предметних, зокрема, дослідницьких умінь, здатності спостерігати за різноманітними об'єктами і явищами;
- ✓ способів навчально-пізнавальної діяльності, мисленнєвих дій та умінь;
- ✓ навичок самостійної роботи з інформацією;
- ✓ засвоєння традицій українського народу та норм етичного, естетичного, морального ставлення до природи.

Звертаємо увагу, що, відповідно до базового навчального плану, на вивчення предмета «Природознавство» відводиться 2 години на тиждень.

До розгляду пропонуються такі розділи:

1. Вступ (1год).
2. Світ, у якому ти живеш (14год).
3. Світ неживої природи (7год).
4. Світ живої природи (17год).
5. Рідний край (10год).
6. Моя країна – Україна (8год).
7. Запитання до природи (5год).
8. Резерв (6год).

Кожна тема передбачає необхідний мінімум практичної роботи, проведення спостережень та виконання дослідів. Тому кожен урок має бути практично зорієнтований. Теоретичні знання, отримані дітьми на уроці, мають обов'язково застосовуватися на практиці, а не бути мертвим непотрібним багажем. Цікавим є розділ «Запитання до природи», тематика якого обирається учителем із запропонованого списку та здійснюється протягом навчального року.

Для проведення практичної роботи та дослідницького практикуму необхідно певне матеріально-технічне забезпечення, зокрема прозорий посуд, лупа тощо.

Для виконання ряду завдань потрібно залучати батьків, які мають бути не пасивними спостерігачами навчально-виховного процесу їх дітей, а активними учасниками. Особливо це стосується виконання запропонованих міні-проектів. Згідно з програмою у 1 класі (II півріччя) учні повинні розглянути і здійснити 2 міні-проекти: «Моє улюблене місце відпочинку на природі в місті (селі)» та «Як облаштувати джерело?».

Нагадуємо, що метод проектів є актуальним на сучасному етапі переходу від управління процесом освіти, орієнтованої на формування знань, умінь і навичок до компетентного підходу, спрямованого на розвиток особистості, яка володіє необхідними знаннями, вміннями і навичками і, що, найголовніше, здатна мислити, діяти, орієнтуватися у швидко змінюваному світі.

Робота учнів над проектами дає їм можливість знаходити необхідну інформацію, розмірковувати, наводити переконливі аргументи для захисту власних ідей, нестандартно розв'язувати різні проблемні ситуації, розвивати здібності і задатки. При цьому розвивається комунікативна і мовленнєва компетентності молодших школярів, формуються навички дослідницької роботи, самостійної діяльності, вміння знаходити, обробляти і передавати інформацію. Для успішної реалізації проекту необхідно створювати ситуацію успіху, викликати зацікавленість до запропонованої теми, стимулювати ініціативу учнів, гуманізувати взаємодію педагога і учня, використовувати різні типи проектів.

Так, при розробці проекту «Моє улюблене місце відпочинку» варто запропонувати учням підготувати разом з батьками коротку розповідь, намалювати малюнок – ілюстрацію цього місця (виготовити колаж, принести фотографії тощо). У розповіді потрібно пояснити, чим приваблює сім'ю цей

куточок, які об'єкти живої і неживої природи в ньому присутні. Можна запропонувати підібрати або скласти невеликий вірш (для дітей, які мають поетичний дар). Якщо місця улюбленого відпочинку частини учнів знаходяться недалеко від школи, бажано було б здійснити до них екскурсію.

Проект «Як облаштувати джерело» також є цікавим і доступним для виконання учнями 1 класу. Відповідно до рівня підготовки учнів, уміння ними читати можна використовувати різні типи даного проекту:

1. **Ознайомлювально-інформаційний** – для учнів, у яких добре сформована навичка читання, які відвідують бібліотеку і яким подобається дізнаватися більше цікавого і корисного з літературних джерел. Учитель пропонує учням з допомогою батьків знайти загадки, вірші, пісні, прислів'я про джерело. На уроці учні знайомлять своїх товаришів із зібраною інформацією. Учитель (підготовлені учні) читає розповідь про забруднення джерела. Після читання йде обговорення поставленої проблеми та пошук шляхів вирішення, як допомогти джерелу, облаштувати його.
2. **Ігровий** – моделювання (імітація) з різних підручних засобів і матеріалів джерела (води), забруднювачів (опале листя, гілки, листки паперу, пакети, пляшки тощо). Розігрування ситуації і вирішення поставленої проблеми у ході обговорення і інсценізації.
3. **Творчий** – створення продукту творчої діяльності, наприклад, колажу – зображення джерела. На колажі з допомогою скотча прикріплені різні матеріали, картинки із зображенням забруднювачів джерела. Окремо розміщуємо предметні малюнки:
 - чим будемо очищати наш об'єкт (паличка, рукавички, лопата, пакет для сміття тощо)
 - хто може жити біля джерела (наклейки рослин і тварин).
 - У ході обговорення висвітленої проблеми знаходимо шляхи її вирішення, слова супроводжуємо відповідними діями.

4. **Дослідницький** – дослідження проблеми і презентація шляхів її розв'язання. Найкраще таку роботу варто проводити біля справжнього джерела. Дане дослідження можна провести за планом:

- 1) Глибина джерельця (виміряти за допомогою палички та сантиметрової стрічки чи лінійки).
- 2) Дослідження чистоти, прозорості води, присутність чи відсутність у ній сторонніх предметів (набрати воду у прозорий посуд та розглянути її неозброєним оком та за допомогою лупи).
- 3) Напрямок руху течії джерельця.
- 4) Дослідження рослинного світу поблизу джерела.
- 5) Дослідження тваринного світу поблизу джерела.
- 6) Дослідження стану забруднення джерела.
- 7) Очищення джерела.
- 8) Підведення підсумків виконаної роботи.

5. Прикладний (практичний) – передбачає створення кінцевого практичного продукту. У даному випадку це похід до джерела, очищення його від забруднення і облаштування для зручності використання джерельної води (може бути обкопування країв та обкладання їх камінчиками, розчищення самого джерельця тощо).

Учитель обирає один із типів проектів або комбінує з кількох, пропонує свої завдання. Найважливіше - ввести дітей в ситуацію розмірковування, можливо навіть суперечки, для знаходження шляхів вирішення запропонованого завдання. Вважаємо цінним те, що учні мають можливість під час роботи над проектом працювати у групі або парі, адже при цьому діти вчаться виробляти спільні рішення, працювати у команді. Важливо навчити учнів спостерігати, аналізувати, порівнювати, класифікувати, робити висновки.

Для підвищення ефективності уроку та збільшення інтересу до предмета рекомендуємо використовувати цікаві мультимедійні презентації, відеоролики, уривки з мультфільмів тощо; забезпечувати необхідний руховий режим на уроці з метою попередження втоми маленьких школярів.

Під час проведення екскурсій, дослідів та практичних робіт потрібно обов'язково проводити з учнями інструктаж з правил техніки безпеки.

Література

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2011, - 392 с.

Валентина Василівна Куліш

РОЗВИВАЛЬНІ ТА НАВЧАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» В 1 КЛАСІ

Актуальним завданням сучасної школи є пошук оптимальних шляхів розвитку особистості, яка вміє мислити, правильно й точно висловлювати думки, коректно спілкуватися, особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях.

Метою освітньої галузі "Природознавство" є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики. [1, с. 1]

У сучасних дітях, учені Л. Богуславська, С. Гончаренко, Л. Кондратенко відзначають певні характерні вікові відмінності порівняно з попередніми поколіннями. Це переважно позитивні особливості, які дають учневі змогу сприйняти, осмислити, усвідомити та зрозуміти більш складні явища за спрощеної форми подачі інформації. Діти цього вікового періоду дуже цікавляться всім і ця природна цікавість за позитивного стимулювання стає для дитини важливою рушійною силою у самопізнанні та самовдосконаленні. І тут найважливішим є постійне створення умов для формування навчально-

пізнавальних потреб дитини, які всебічно проявляються при вивченні освітньої галузі «Природознавство».

Дитина приходять до школи у віці 6 - 7 років. Вона має необхідний для навчання рівень психічного розвитку, що характеризується розвинутою пам'яттю, гостротою і свіжістю сприйняття, допитливістю, яскравістю уяви, умінням керувати увагою тощо. Та з приходом дитини до школи різко змінюється не тільки уклад її життя, але й соціальний статус, ігрова діяльність опиняється на другому плані, а провідною стає навчальна діяльність. Головним обов'язком стає навчання – серйозна і важка справа, що вимагає від молодшого школяра великих вольових зусиль.

На уроках «Природознавства» долаються організаційно-педагогічні бар'єри, що значно полегшує період адаптації першокласників до нових умов (знижується тривожність дітей), впливає на емоційний стан дитини, її працездатність, здоров'я тощо.

Вивчення цього курсу допоможе розвантажити інші дисципліни від питань, які не мають до них безпосереднього відношення (формування культури поведінки в природі, бережливого ставлення до природи, предметного світу та ін.), дадуть можливість учителю сконцентруватись на специфічних завданнях кожного предмета (формування обчислювальних навичок, оволодіння технікою читання, письма та ін.).

На жаль, до сьогодні провідне місце у викладанні предмета займають традиційні методи. Але бурхливий розвиток нових інформаційних технологій протягом останніх років наклали певний відбиток на розвиток особистості сучасної дитини. Сучасний урок потребує використання комп'ютерних технологій. Завдяки використанню ІКТ навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. [7, с.5]

При вивченні теми «Природа навколо нас» можна продемонструвати презентацію «Пам'ятники птахам», як різновид ушанування тварин; відеоматеріали: про три стани води, розмаїття рослин, що дають рослини людям та ін. - зроблять урок цікавішим. Урізноманітнять урок також уривки з мультиплікаційних фільмів, документальних чи художніх фільмів.

Усе це значно впливає на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. Тим більше, що першокласники вже готові до роботи з ІКТ: вони знають, що таке комп'ютер, здебільшого вміють ним користуватися.

Для роботи в демонстраційному режимі вчителю достатньо мати на уроці один комп'ютер і мультимедійний проектор, за допомогою якого потрібна інформація виводиться на екран, як правило, у вигляді слайдів.

Звичайно, ніякі технології не замінять живого спілкування з природою. В.О.Сухомлинський підкреслював: «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатства духовної культури. Світ, який оточує дитину, це перш за все світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою. Я

вбачаю виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, відчувала, переживала, осягала розумом, як велику таємницю, залучення до життя в природі...» [3, с. 42]. Педагог неодноразово наголошував, що сама природа не виховує, виховує лише активна взаємодія з нею. Щоб дитина навчилася розуміти природу, відчувати її красу «читати» її мову, берегти її багатства, потрібно прищеплювати це почуття першокласникам.

Кожна дитина повинна усвідомити важливість своєї ролі в тому, щоб зробити світ кращим і здоровішим. На уроках освітньої галузі «Природознавство» ми маємо навчити першокласників захоплюватися гармонією, красою природи, невичерпністю її таїн. Викладати цей предмет потрібно так «...щоб кожного схвилювало : як же це так – усе відбувається на моїх очах, а я й не замислювався над цим ?» [4, ст. 49]

Уроки серед природи: на галявині, у лузі, в шкільному саду, біля річки, серед поля, у гаю тощо, – стимулюють дитину до спостереження, аналізу, власних висновків і відкриттів; сприяють розвитку здібностей дитини, формуванню емоційно – ціннісного ставлення до природи; розвивають уяву, увагу, пам'ять, мислення; формують екологічну культуру і культуру спілкування [5, ст. 6]. Найдоцільніше, щоб спостереження за змінами в природі протягом року проводилися в одному місці .

Варто використовувати інноваційний підхід до проведення уроків у природі, переосмислюючи цільові орієнтації, а також характер взаємодії педагога й учнів у процесі роботи. Такі уроки особливо важливі в період адаптації до навчальної діяльності першокласників. Вони особливо болісно переживають перехід по статичної пози – сидіння , що домінує у традиційній школі [5, с. 7].

До початку проведення уроку в природі вчителів слід ознайомитися з темою уроку, поставити правильно дидактичну, розвивальну та виховну мету, визначити об'єкт праці, добре оглянути місце проведення та методично правильно спланувати хід уроку. Обов'язковою умовою проведення уроків у природі є цільовий інструктаж учнів із техніки безпеки, правил поведінки під час переходу до місця уроку та його проведення .

У процесі безпосереднього спілкування з природою розв'язуються освітні, розвивальні та виховні завдання: формуються уявлення про навколишню природу; діти оволодівають загальнопізнавальними вміннями і навичками (виділяти в предметах їхні ознаки, порівнювати групи предметів за однією ознакою, помічати зміни у спостережуваних об'єктах, робити висновки); здійснюється екологічне виховання учнів. Відповідно до програми першокласники щоденно повинні спостерігати за станом неба, опадами; епізодично – за рослинами, тваринами, працею людей. В.О.Сухомлинський зазначав: «Спостережливий учень ніколи не буває невстигаючим чи неграмотним» [4, ст. 71]

Організувати спостереження слід під безпосереднім систематичним контролем учителя. Організуючи екскурсії, учитель повинен пам'ятати, що діти шестилітнього віку швидко стомлюються від одноманітних спостережень,

тривалих бесід і розповідей. Тому під час проведення спостережень слід пропонувати пізнавальні завдання, супроводжувати їх іграми, виконанням практичних завдань: розглянути як пробивається паросток, зібрати предмети неживої природи, доторкнутися до живої природи, помилуватися сніжинкою, показати мімікою обличчя стан неба, уявити себе птахом і продемонструвати його поведінку, яке дерево загубило листочок, які мелодії весни вони чують, встановити взаємозв'язок між живою і неживою природою...

Навіть найпростіші спостереження є складною пізнавальною діяльністю, на яку суттєвий вплив мають всі сторони особистості дитини: воля, довільна увага, емоції, інтереси, набутий досвід – знання і вміння. Тому оволодіння першокласниками умінням спостерігати – тривалий процес, який реалізується поступово, під час організації і проведення різних видів спостережень.

Основою освітньої галузі "Природознавство" в першому класі є практична робота, дидактична гра або проблемна ситуація, що зближує навчальну діяльність з основним видом діяльності малюків – грою, яка доволільну увагу дітей переключає на навчальний процес; сприяє набуттю більш міцних і свідомих знань, умінь і навичок. На таких уроках діти залюбки долають значні труднощі та тренують свої сили.

Уроки, розробки яких ґрунтуються на казкових сюжетах та загадках, служать захоплюючим матеріалом для роздумів. У загадках, зазвичай, вказуються певні властивості об'єктів, за якими відгадують і сам об'єкт [6, ст. 5]. Працюючи над загадками до теми «Тварини», слова – відгадки записуються на дошці (це можуть бути малюнки, або діти у масках тварин): знайти зайву тваринку, що спільне для решти тварин, яку б тварину ви ще добавили, якою тваринкою хотіли б бути, чому?

Для вивчення багатьох об'єктів і явищ, недоступних для безпосереднього сприймання їх у природі, слід використовувати й графічні наочні посібники: картини, таблиці, схеми, кольорові листівки, роздавальні картки тощо.

Потреба в демонструванні графічних наочних посібників зумовлена тим, що уявлення, які дістають діти тільки з розповіді вчителя або читання статті і які не закріплені зоровими образами, можуть бути неправильні. Отже, демонстрування навчальних таблиць і картин, супроводжувані поясненнями, допомагають створити в учнів образні уявлення про предмети і явища навколишнього середовища.

При вивченні "Природознавства" в першому класі має велике навчальне і виховне значення проведення дослідів. Вони дають можливість показати виникнення, розвиток і дію певного явища, яке іноді безпосередньо спостерігати неможливо і механізм якого може залишитися недоступним розумінню дітей. Під час досліду можна показати і розглянути ті чи інші властивості предметів або речовин, простежити хід якогось виробничого процесу. Постановка досліду збуджує інтерес учнів, розвиває їх спостережливість і мислення.

У класі за допомогою дослідів можна не тільки демонструвати і довести до розуміння дітей деякі явища природи, а й з'ясувати причинні взаємозв'язки в

природі, розкрити причини виникнення окремих явищ, у доступній для дітей формі ознайомити із законами природи, розкрити матеріалістичну суть природних процесів і явищ. Проводити роботу над дослідями доцільніше в групах.

Уроки з освітньої галузі "Природознавство" потрібно будувати так, щоб вони були захоплюючими, цікавими, щоб успіхи в навчанні породжували в учнів почуття радості, пізнавальні інтереси. Дитяча допитливість і цікавість поступово має переростати у практичний інтерес до знань.

Література

1. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти / zakon.rada.gov.ua
2. osvita.ua Середня **освіта** Новини 17483
3. Сухомлинский В.А. Школа и природа / В.А. Сухомлинский. М. : Советская педагогика. - 1970.- №5.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1988.
5. Уроки в природі, 1-4 кл. / уклад. Л.Р. Покотиленко. - Х. : Вид. група «Основа», 2011.
6. Сухарева Л.С. Сучасний урок у початковій школі / Л.С. Сухарева. - Х. : Вид. група «Основа», 2005.
7. Пономаренко Л.В. Використання інформаційних технологій у практиці роботи початкової школи / Л.В. Пономаренко.- Х. : Вид. група «Основа», 2010.

СЕКРЕТИ ЦІКАВОГО НАВЧАННЯ

15 простих кроків назустріч більш ефективному навчанню[2]

1. Майте сміливість мріяти – і створіть своє майбутнє.
2. Ставте конкретні цілі і установлюйте строки їх досягнень.
3. Пропонуйте учням матеріали для самостійної роботи.
4. Виховуйте учнів, як громадян планети.
5. Ознайомтесь та використовуйте інноваційні методи навчання, розроблені світовими лідерами в області високих технологій.
6. Щоб змінити всю систему освіти використовуйте 59 мільйонів учителів та їх учнів із різних країн світу в якості колективного «банку талантів».
7. Починайте із загальної уяви.
8. Здавайте якомога більше запитань.
9. Визначте основний принцип підходу до своєї педагогічної діяльності..
10. Використовуйте «карти пам'яті» замість «лінійних» записів.
11. Використовуйте в якості додаткової допомоги картинки і звук.
12. Практика, практика і ще раз практика!
13. Повторюйте і роздумуйте.
14. Отримуйте задоволення – грайте в ігри.
15. Навчайте інших.

Секрети сучасного уроку (за методикою Лозанова)[4]

- Позитивність і асоціації.

- Доброзичлива і весела атмосфера.
- Зв'язок між свідомою та підсвідомою частинами уроку.
- Визначення того, про що діти хотіли дізнатись, а потім пригадування, що вони вже знають.
- На початку уроку загальна картина, щоб пізніше частинки ставали на свої місця.
- Малювання карт пам'яті, які показують лише основні гілки, дозволяють учням промальовувати менші гілочки пізніше.
- Підключити всі органи відчуттів (словесна стимуляція, музика, зорові образи, рух, активна участь учнів, ігри).
- Хороший урок завжди будується так, щоб задовольнити всі індивідуальні стилі навчання.
- Найкращий вчитель – активатор, ведучий, тренер, мотиватор, диригент.
- Організація швидкої зміни станів.

Заняття, на яких учнів заохочують до активного навчання та критичного мислення, мають такі спільні риси (Mathews, 2003) [4]:

- Учителі й учні розподіляють між собою відповідальність за психологічний клімат на занятті. Зокрема, учні беруть участь у створенні відповідної поведінки у класі.
- Учителі моделюють процес мислення та підтримують учнів, коли вони розповідають про свої стратегії мислення. Учителі демонструють, як можна мислити критично, формулюючи ідеї обережно, обґрунтовано та звертаючи увагу на певні умови, заохочують поважати різні точки зору.
- Існує атмосфера пошуку та відкритості. Учитель та учні використовують запитання високого рівня, аналізуючи проблему та приймаючи рішення.
- Учням надається підтримка, але тільки в необхідній формі та обсязі. Учні заохочують відслідковувати власне навчання та покращувати свій рівень виконання роботи.
- Навчальний простір побудовано таким чином, щоб зробити легкою та природною співпрацю та комунікацію учнів. Традиційні класні кімнати більше спрямовані на активну роль учителя та пасивну роль (роль слухачів) учнів. Активне навчання потребує організації класного середовища таким чином, що учні могли спілкуватися, працювати разом.

Метод пошуку істини за допомогою контрольних запитань^[6]

*Є в мене шестеро лиш слуг,
Кмітливих і прудких.
І все, що бачу я навкруг, –
Все знаю я від них.
Якщо потрібно я гукну,
Подам лише їм знак.
А звати їх : Коли?, Чому?,
Хто?, Що? і Де? і Як?.*

Запитання – це форма мислення, в якій виражена потреба в інформації. Мислення високого рівня – вміння ставити питання по суті. Саме з метою розвитку критичного мислення треба навчити дітей ставити питання.

Мама-Ворона вчила своїх вороненят:

– Бійтесь людину, яка тримає в руках камінець, і не бійтесь людини, яка тримає руки в кишенях.

- А якщо у людини в кишені камінець? – запитало вороненя.

- З тобою все зрозуміло, - сказала Ворона. – Тебе більше не треба вчити.

Основоположником методу шукання істини шляхом постановки навідних питань високого рівня і наступних відповідей на них, вважається древньогрецький філософ Сократ.

Класичний приклад використання даного методу для рішення задач полягає в наступному:

- формування завдань і мети аналізу нового матеріалу;
- складання по можливості повного списку запитань, які прояснюють ситуацію і підводять до вирішення проблеми.
- постановка запитання та відповіді на них;
- формування у процесі відповідей рішення;
- відбір кращого рішення.

Типи запитань

1. **Ознайомчі**, мета яких –отримати нову інформацію (*Що це?, Навіщо це?*)
2. **Контрольні** – для перевірки знань своїх і чужих. (*Що?, Коли?, Де?*)
3. **Навідні** на рішення проблеми запитання, що допомагають знайти сильну ідею чи зрозуміти ситуацію. Їх ще можна назвати «сократівськими». (*З яких частин складається задача?, Що відомо про ...?, Що треба визначити, знайти, вирішити...?, Що треба зробити спочатку, а що потім?*)
4. **Проблемні і розвиваючі** запитання, які спонукають до мислення і розуміння. (*Порівняйте..., Поясніть..., Співставте..., Чим відрізняється...?, Що спільного...?, Як працює...?, Чому так вийшло...?, Що робити...?*).
5. **Критикуючі**. Їх мета - оцінити і виявити недоліки.
6. **Провокаційні**, мета яких виробити у дітей пильність, критичне відношення та сумнів (*Навіщо мити руки, якщо вони знову забрудняться?*).
7. **Запитання на самовизначення**, їх ще називають на рефлексію. Мета цих запитань - усвідомлення створеної ситуації, самоаналіз (*Що я хочу? Що мені потрібно? Для кого я це роблю?*).
8. **Мудрі запитання**. Повторимо, що розумна людина відрізняється від мудрої тим, що розумна знає як вирішити проблему, а мудра знає як не мати проблем. (*Навіщо це я роблю?, З якою метою?, Кому це вигідно?, В чому я помиляюся?, Що не передбачив?, Чому навчила мене моя помилка?, Хто я такий?, Що мені потрібно? і т. п.*)

9. **Дурні запитання.** (Класичний приклад. Вирішили звірі міст через річку будувати. Довго обговорювали всі проблеми будівництва. Лев запитує: «Запитання є?». Осел запитує «А як будемо будувати вздовж чи впоперек?»).
10. **Відсіюючі запитання.** Наприклад: вчитель за декілька запитань пропонує дітям вгадати, який казковий герой знаходиться у скриньці. (Це Буратіно?, Це жива істота? Це виготовлене руками?)
11. **Олімпіадні запитання** – запитання, які не стільки контролюють самі знання, як вміння ними користуватись.
12. **Прогнозуючі** на виявлення наслідків (Що буде, якщо...?, А що було б якби...?)
13. **Цікаві** провакують інтерес у дітей до відповіді, до мислительної діяльності.

У класі варто організувати бібліотечку, в якій буде різноманітна довідкова література. Кожне запитання дитини – це можливість навчити її самостійно знаходити відповідь, займатися пошуком в словниках та енциклопедіях, допомогти їй полюбити сам процес самостійного набуття знань і проведення досліджень.

Приєм активізації пізнавальної діяльності учнів за Гіном [1]

Репродуктивні запитання нецікаві. Відповідь на них повторення вже відомого.

Поширюючі запитання дозволяють пізнати нове про той об'єкт, що вивчають, але не претендують на значне ускладнення знань.

Розвиваючі запитання відкривають суть, узагальнюють, містять у собі дослідницькі засади.

Приклад

Розповідь учителя про терморегуляцію тварин:

«Африканський слон має величезні вуха. Дивовижний х розмір не випадковий: це свого роду холодильник тварин. Вуха слона просякнуті густою сіткою кровоносних судин. Гаряча кров віддає тепло у повітря і повертається в тіло слона на декілька градусів холоднішою. Щоб збільшити потік повітря, яке відходить від вух, слон ними весь час обвівається...»

Репродуктивні запитання:

1. Навіщо африканському слону великі вуха?
2. Чому слон весь час розмахує вухами?
3. Чому вуха слона просякнуті великою кількістю кровоносних судин?

Поширюючі запитання:

1. Яка площа вух слона?
2. На скільки градусів охолоджується кров у вухах?
3. Яка нормальна температура крові слона?

Розвиваючі запитання:

У яких ще тварин температура регулюється за допомогою вух?

Які інші засоби охолодження є у тварин?
Чому б слонові просто не сидіти у воді, коли спека?
Що робить з вухами слон, коли йому холодно?

Пам'ятайте, що немає і бути не може абстрактного учня
(*В.О.Сухомлинський «Сто порад учителеві»*)

Чому часто вже в I класі з'являються невстигаючі, відстаючі, а в II і III класах іноді вже можна зустріти безнадійно відстаючого учня, на якого вчитель, як кажуть, махнув рукою? Тому що немає індивідуального підходу до дітей у найважливішій, найголовнішій сфері шкільного життя – у сфері розумової праці.

Уявімо собі, що всіх семирічних дітей, які тільки-но стали школярами, примусили виконувати одну й ту саму фізичну працю, наприклад носити воду. Один приніс п'ять відерець – і видихався, а інший може й двадцять принести. Примусьте слабеньку дитину принести двадцять відерець – це надірве її сили, вона завтра вже нічого не зможе зробити, а то і в лікарню ляже. Так само неоднакові й дитячі сили, потрібні для розумової праці. Один сприймає, осмислює, запам'ятовує швидко, зберігає в пам'яті довго й міцно; в іншого ж розумова праця відбувається зовсім по-іншому: матеріал сприймається дуже повільно, пам'ять зберігає знання недовго й неміцно, хоч пізніше – це трапляється нерідко – саме цей учень досягає значніших успіхів у навчанні, в інтелектуальному розвитку, ніж той, хто навчався спершу краще. Немає абстрактного учня, до якого можна було б прикласти механічно всі закономірності навчання й виховання. Немає якихось єдиних для всіх школярів передумов успіхів у навчанні. І саме поняття успіхи в навчанні – річ відносна: в одного показником успіхів є «п'ятірки», для іншого й «трійка» – велике досягнення. Уміння правильно визначити, на що здатний кожен учень у даний момент, як розвивати його розумові здібності в дальшому, – це надзвичайно важлива складова частина педагогічної мудрості.

Збереження й виховання почуття власної гідності кожного учня залежить від того, як уявляє вчитель його особисті успіхи в навчанні. Не можна вимагати від дитини неможливого. Будь-яка програма з будь-якого предмета – це певний рівень, коло знань, але не жива дитина. До цього рівня, до цього кола знань різні діти йдуть по-різному. Одна дитина вже в I класі може цілком самостійно прочитати задачу й розв'язати її; інша ж зробить це в кінці другого, а то й третього року навчання. Треба вміти визначити, яким шляхом, з якими уповільненнями й труднощами дитина може підійти до рівня, передбаченого програмою, як конкретно реалізувати програму в розумовій праці кожного учня.

Мистецтво й майстерність навчання, і виховання полягає в тому, щоб, розкривши сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація – і в змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі. Досвідчений педагог дає

одному учневі дві, три, а то й чотири задачі на урок, іншому ж – тільки одну. Один одержує складнішу задачу, інший – простішу. Один виконує творчу письмову роботу з мови, наприклад пише твір, інший працює над текстом літературного твору.

При такому підході всі учні просуваються вперед – одні швидше, інші – повільніше. В оцінці, що її дістає дитина за свою роботу, вона бачить власну працю, напруження зусиль; навчання приносить їй моральне задоволення, радість відкриття. Взаємна доброзичливість учителя й учня при цьому поєднується із взаємним довір'ям. Учень не бачить в учителєві тільки строгого контролера, а в оцінці – палицю. Він відверто говорить учителєві: ось це в мене не вийшло, цього я не зміг зробити. Його сумління дуже чутливе, він не може йти на списування, використання шпаргалки; йому хочеться утвердити свою гідність.

Успіх у навчанні – це, образно кажучи, стежка, що веде до того куточка дитячого серця, в якому горить вогник бажання бути гарним. Бережіть цю стежку й цей вогник....

У мене є друг – прекрасний учитель математики І.Г.Ткаченко. Він так говорить про свою підготовку до уроків: «Я продумую, що робитиме кожен учень. Для всіх добираю таку роботу, яка принесла б успіх. Якщо учень не зробив хоча б маленького кроку по шляху до оволодіння знаннями, – це пропастий для нього урок. Безрезультатна праця – навряд чи є серйозніша небезпека, яка підстерігає і учня, і вчителєя».

Придивіться до розумової праці на уроках педагога, якому вдалося домогтися того, що кожен його вихованець досягає успіхів. Тут панує та атмосфера взаємної доброзичливості, панує інтелектуальне натхнення. Кожний прагне досягти мети своїми власними зусиллями, ви бачите в дитячих очах то напружену зосередженість думки, то радісний вогник (знайдено правильний шлях!), то замисленість (з якого ж боку підійти до задачі?). Працювати педагогові в такій атмосфері – велика насолода. Повірте, мій дорогий колего, що якою б напруженою не була праця вчителєя на такому уроці, в нього є час для того перепочинку, без якого важко провести чотири-п'ять. уроків підряд...

...Уроки, на яких кожен учень пізнає індивідуальну, особисту радість успіху, не вимотують, не виснажують учителя: він не знає напруженого очікування неприємності, йому не треба стежити за тими меткими, неспокійними дітьми, які знічев'я час від часу «частують» учителя витівками, – їх енергія спрямовується на таких уроках у потрібне русло. Як старанно, зосереджено працюють пустуни й шибеники, якщо вчителєві вдалося «запрягти» їх у посильну розумову працю, яка обіцяє і приносить успіх! У напруженій праці розкривається їх діяльна душа; вони стають невідомими: вся їхня увага зосереджена на тому, щоб якнайкраще виконати роботу.

У мене завжди викликають прикрість і подив скарги декого з учителєв: дитина пустує на уроці, займається сторонніми справами... Та не може цього бути, дорогі товариші, якщо ви по-справжньому подумали про те, як змусити трудитися кожного учня!

1. Гин А.А., Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность. Пособие для учителей. – Гомель: ИПП «Сож», 1999. – 88 с.
2. Драйден Г. Революция в обучении: Перевод с англ. / Гордон Драйден, Джаннетт Вос – М.: ООО «ПАРВИНЭ», 2003. – 672 с.
3. Кроуфорд А., Саул В. та ін. Технології критичного мислення. – К.: Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
4. Софій Н. Інноваційні методи навчання та викладання: теоретичне підґрунтя та методика використання. – К.: Проект «Рівний доступ до якісної освіти», 2007. – С.3-60
5. Тамберг Ю. Как научить ребенка думать. – СПб.: Издательство «Михаил Сизов», 2002. – 320 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У системі загальної середньої освіти України загальні підходи до рівня навчальних досягнень школярів визначаються на основі Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 №329.

Згідно з зазначеним документом оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу здійснюється вербально. За рішенням педагогічної ради загальноосвітнього навчального закладу (з ініціативи методичного об'єднання вчителів початкових класів) у 2 класі може бути продовжено вербальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Але, зважаючи на недостатнє усвідомлення значення словесного оцінювання, частина учителів і батьків сприймає його негативно.

Оцінювання є особливою стороною контролю, ґрунтується на позитивному принципі, що передбачає врахування рівня досягнень учня, а не кількості допущених ним помилок, а педагогічна оцінка – його результатом. Оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які у першому класі є її якісними (словесними, вербальними) показниками, у 2-4 класах у балах, тобто у кількісних показниках.

На думку Б.Г. Ананьєва, педагогічна оцінка – це не лише можливі символи, а й особисте ставлення педагога (словесне, емоційне, за допомогою міміки і жестів, погляду) до успіхів і невдач учня. У початкових класах, як зазначає О.Я. Савченко, має домінувати оцінка у вигляді вмотивованого оцінного судження, що дає учневі змогу усвідомити, чи добре він впорався з роботою, у чому помилка, як її краще виправити. Цю змістову оцінку вчитель висловлює так, щоб дитина не втратила стимулу до праці.

Словесне оцінювання важливе і зрозуміле для молодших школярів, так як базується на їхньому життєвому досвіді.

Оцінку в балах учні першого класу сприймають неадекватно, оскільки, як зазначає Д.Б. Ельконін, розуміння дитиною оцінки, поставленої вчителем,

вимагає високого рівня самооцінки, а це відбувається не відразу. Без цього діалог учителя з учнем за допомогою оцінок подібний до розмови двох глухих.

Діти молодшого шкільного віку ще недостатньо диференціюють оцінку особистості та оцінку діяльності. Для них низька оцінка роботи асоціюється з негативною оцінкою їх особистості: загалом – «я поганий». Тому негативні оцінки спричиняють хвилювання, розгубленість, стан дискомфорту. Говорячи про вплив такої оцінки на учня, В.О. Сухомлинський стверджував, що «незадовільну оцінку маленькі діти завжди вважають несправедливою й глибоко переживають з-за цього». Якщо у навчальній діяльності дитини невдач більше, ніж успіхів, і подібну ситуацію вчитель підкріплює низькими оцінками, то результатом стає розвиток почуття невпевненості в собі та неповноцінності, що мають тенденцію до поширення і на інші види діяльності.

Результати перших Всеукраїнських інтернет-зборів батьків першокласників, проведених у жовтні-листопаді 2010 р., свідчать, що понад 70% респондентів переконані, що оцінювання навчальних досягнень у 1-2 класах має бути вербальним, доступним і зрозумілим для дітей з використанням стимулів та заохочень.

Словесне оцінювання навчальних досягнень учнів, яке ґрунтується на позитивних принципах, приносить 6-7 річній дитині емоційне задоволення, радість пізнання, допомагає знайти своє місце серед однолітків, підтримує впевненість у собі, у своїх силах.

Оцінювання навчальних досягнень першокласників можна здійснювати, використовуючи різні форми і прийоми:

- ✓ позитивно вмотивоване судження, зокрема, погодження (згода з діями, що здійснює учень), підбадьорювання (емоційна підтримка успіхів учня), схвалення, виражені словесно й за допомогою міміки, жестів, модуляцій голосу, погляду тощо);
- ✓ розгорнуте словесне оцінювання (аналіз ходу і результату роботи, способу виконання, стимулювання, удосконалення);
- ✓ перспективна й відстрочена оцінка;
- ✓ відзначення активності учнів на уроці умовними символами, фішками, геометричними фігурами, картинками тощо;
- ✓ ігрова оцінка - нагородження різними ігровими атрибутами;
- ✓ динамічна виставка дитячих робіт з будь-якого виду діяльності (зошити, малюнки, вироби) організована у класі (школі).

Для дітей молодшого шкільного віку під час оцінювання дуже важливо відзначати навіть незначні успіхи. Для цього найкраще використовувати перспективну оцінку, у якій фіксується не результат виконаної роботи, а схвалюються зусилля дитини, її старанність і реальні можливості досягнення нею успіхів у навчальній діяльності.

У процесі навчання, зокрема під час оцінювання, вчитель повинен виявляти доброзичливість, вимогливість поєднувати з індивідуальним підходом, створювати емоційно-позитивну атмосферу на уроці, проявляти психолого-педагогічний такт. Завдання вчителя полягає в тому, щоб різні

емоції, породжені невдачами чи успіхами в навчанні, використовувати для активізації діяльності дітей, спонукати до пошуку інших шляхів і способів розв'язання проблемних ситуацій, розвивати старанність школярів. Негативні емоції не повинні бути зтяжними, вони мають неодмінно змінюватися позитивними.

Під час словесного оцінювання навчальних досягнень можна використати слова та словосполучення, які допомагають створити ситуацію успіху, при якій дитина відчуває себе особистістю, яку шанують, розуміють, до думки якої дослухаються:

Справився!

Вже краще!

Чудово!

Видно, що старався!

Задоволена твоєю роботою!

Бездоганно! Блискуче! Надзвичайно! Я тобою пишаюсь!

Довершено! Чудово! Зразково! Прекрасно!

Молодець! Дуже гарно! Дуже добре! Розумник(-ця)!;

Старанно! Відмінно! Правильно!

Добре старався! Добре! Ти мене порадував!

Маєш рацію! Задоволена твоєю роботою!

Я пишаюсь тим, як ти працював! Гарно зроблено!

Мені приємно бачити твою роботу!

Вітаю! Це те, що треба!

Я знала, що ти можеш це зробити!

Я б не зуміла зробити краще!

Це правильний шлях!

Щодня це тобі вдається краще!

Твій мозок попрацював на славу!

Ти обов'язково досягнеш успіху!

Це видатний вихід!

Активний. Непогано. Старався.

Уже краще! Так тримати! Видно, що стараєшся. Справився. Добре справився.

Ти досяг(-ла) успіху!

Мені подобається хід твоїх думок.

Я пишаюсь тобою!

Твоя робота дуже потішила мене.

Це твоя перемога!

Я щиро радію за тебе! Я вірю в тебе!

Спасибі за охайну роботу!

Спасибі за насолоду від перевірки зошита!

Таким же чином можна висловити зауваження, заперечення, осуд:

Спробуй не поспішати.

Обведи зразок і напиши так само.

Як ти думаєш, що саме в тебе вийшло не так, як на зразку?

Спробуй... не поспішати,
уважно писати,
доводити до ліній,
писати менші (більші) букви (цифри),
писати без виправлень.

Зосередься, зверни увагу на..., уважніше.

Можеш краще, не поспішай.

Повтори..., повернись до..., допрацюй, закріпи.

Пораду знайдеш на сторінці..., звернись за допомогою до....

Думаю, що старався тільки при виконанні одного завдання.

Поєднання букв відсутні.

Будь ласка, подружись з письмом цих букв!

Вірю, що зможеш написати сторінку без виправлень.

Думаю, ти і сам своєю роботою не задоволений.

Знаю, що якщо захочеш, то зумієш і без помарок (виправлень), охайно писати.

Зазначаємо, що чим більш розгорнутим та аргументованим буде коментар учителя, тим більше він спонукає навчальну мотивацію дитини, активізує її ресурси.

Г. Цукерман і Н. Поліванова у своїй книзі «Введення в шкільне життя» звертають увагу на те, що першокласник, який має нову соціальну роль – учень, повинен оцінювати свої досягнення:

- найбільш диференційовано, конкретно розрізняючи поле знань і незнання і точно вимірювати рівень уміння чи невміння;
- можливо більш оптимістично дивитись на свої незнання і невміння, не з боку неспроможності і безпорадності, а як на перспективу свого подальшого удосконалення. У цьому випадку питання «Що я сьогодні роблю погано?» звучить більш конструктивно у такій формі «Яка допомога мені сьогодні потрібна? Хто чи що мені допоможе?».

Така форма самооцінки доступна для дитини 6-7 років тому, що вона вже в цьому віці починає розрізняти «Я – реальне» і «Я – ідеальне». Проте, першокласник не може розрізнити кількісні і якісні сторони самооцінки. Допомогти дитині можна, якщо їй дати засоби диференціації і шкалу оцінки будь-якої якості.

Можна навчити учнів 1 класу оцінювати свою роботу за допомогою «чарівних лінієчок», які можуть вимірювати все: охайність і правильність роботи, старанність і зацікавленість, бажання і мотивацію дитини та багато інше. Виконавши будь-яку роботу, учень малює 3-4 вертикальні лінієчки, і окремими літерами називав кожну: «К» – красиво, «П» – правильно, «Ц» – цікаво, «Т» – важко, «С» – я старався, «Х» – хочу навчитися цьому, «Д» – ми працювали дружно, «З» – завтра хочу знову цим займатись та ін.. Назвавши лінієчку, дитина ставила на ній свій хрестик, оцінюючи свою роботу. Нагорі-найкращий результат, внизу – найгірший, відповідно – посередині. Вчитель, перевіряючи роботу, ставив свій плюсік на лінієчках. Співпадіння оцінок дитини і вчителя (не залежно від того високо чи низько оцінила себе дитина)

означало «Молодець! Ти вмієш себе оцінювати!». У випадку завищеної, а тим паче заниженої оцінки, учитель ще раз пояснював критерії свого оцінювання і пропонував наступного разу бути до себе добрішим чи вимогливішим. «Поглянь, вчора твої літери гойдалися у різні боки, а сьогодні вже майже вирівнялися. Можна поставити сьогодні хрестик вище ніж учора? Будь ласка похвали свої пальчики, вони стали більш умілими. Сьогодні послідкуй за тим, щоб букви стояли в рядочку».

Крім роботи із індивідуальною самооцінкою, учитель будував свою роботу за суб'єктивними і об'єктивними переживаннями на уроці. Він малював велику загальну лінієчку, на якій позначав усі судження дітей про те, чи сподобалась їм робота на уроці (було важко чи легко, цікаво чи не цікаво, чи хотілося б потренуватися ще).

На ступного дня такий градусник емоційного стану класу обговорювався з дітьми. Учитель відзначав різницю думок як знак довіри, щирості, показував як дитячі оцінки допомагають учителю планувати наступний урок.

Для такої самооцінки варто дотримуватися принципів використаних прийомів навчання першокласників оцінюванню, зокрема:

- ✓ якщо оцінка дорослого передусе дитячій, то учень або некритично сприймає її, або ефективно відкидає; навчання розумному оцінюванню доцільно починати із самооцінки дитини;
- ✓ оцінка не повинна бути глобальною, школяру пропонується оцінити різні аспекти своїх зусиль;
- ✓ Самооцінка дитини повинна співпадати з оцінкою дорослого лише там, де є об'єктивні критерії оцінки (зразки написання літер, правила додавання...).
- ✓ Там, де оцінюється якість, яка не має однозначних зразків-еталонів, кожен має право на свою думку, і справа дорослого – знайомити дітей з думкою один одного, поважаючи кожную, ні з ким не сперечаючись і не нав'язуючи нікому свою думку, ні думку більшості.

Під час оцінювання слід урахувувати особисті якості дитини. Здебільшого варто заохочувати дітей сором'язливих, пасивних, з хворобливим самолюбством, рідше і стриманіше – самовпевнених.

Доцільно порівнювати роботу учня з тим, як він працював раніше, показуючи його рух уперед, проте категорично заборонено вдаватися до порівняння успіхів і невдач окремих учнів. Важливо вчити дітей здійснювати само- та взаємооцінку, колективну оцінку, що активізує навчальну роботу, допомагає формувати в першокласника зацікавлене ставлення до критики, висловленої на його адресу, зміцнює відчуття дитиною своєї значущості в колективі.

На основі зібраних даних про засвоєння програмового матеріалу кожним учнем протягом року (щоденних спостережень, результатів перевірок і підсумкових робіт) учитель робить письмовий висновок про переведення вихованця до наступного класу, який заноситься до особової справи учня. У

ньому зазначаються рівень розвитку учня та результати оволодіння ним усіма компонентами навчальної діяльності, ступінь його прогресу в навчанні.

Нагадуємо, що усне формулювання та запис оцінних суджень негативного характеру в щоденниках, блокнотах, зошитах учнів не допускається.

Забороняється використання умовних символів-штампів як заміників бальної шкали при перевірці письмових робіт з мов, математики, природознавства та інших предметів у 1 класі.

Словесну характеристику виконання письмової роботи вчитель може здійснювати під час виконання роботи, роздавання зошитів після їх перевірки, під час індивідуальних бесід з учнями та батьками тощо.

Результати вербального оцінювання навчальних досягнень з кожного предмету у 1-2 класах до класного журналу не заносяться.

Н.В.Нарчинська,
*учитель початкових класів
Жашківської спеціалізованої школи I-III ступенів №1
Жашківської районної ради*

МАЄШ ТЕРПІННЯ - ПРИЙДЕ УМІННЯ (цікаві ідеї щодо оцінювання першокласників)

«Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здатні.

Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися», - так казав великий педагог В. О.Сухомлинський.

Розпочинаючи заняття з першокласниками, я прийшла до висновку, що нічого так не впливає на відчуття власного успіху, як можливість кожної дитини взяти участь у грі і проявити свою особистість.

Як це зробити, як втілити в життя цей «благородний» задум? На прикладі свого маленького відкриття, можу поділитися з усіма вами радістю: сьогодні до мого класу з нетерпінням та великим, гарячим бажанням спішать не тільки мої маленькі «чомусики», але і їхні батьки, і не було ще жодного дня, коли б вони, приводячи та забираючи своїх дітей зі школи, проминули стенд «Наші успіхи – наші перемоги». Що то за такий чарівний стенд, я зараз вам і розкажу.

Роздумуючи влітку над тим, як краще заохотити своїх майбутніх першокласників до навчання та вербально оцінити їхні зусилля, я натрапила поглядом на купу списаних кольорових зошитків, залишених у класі моїми випускниками, і барвисті обкладинки наштовхнули мене на думку про те, щоб дати гарним малюнкам друге життя. Так я і зробила, вирізавши з усіх обкладинок самі найяскравіші та найдобріші, на мою думку, картинки. Сюди потрапили і білочки, і зайченята, і веселі сніговики. Я не обмежувала їх у якомусь одному розмірі, тому під кінець моєї «ревізії» на столі лежала яскрава

купка з найрізноманітнішими казковими героями, квітами та тваринками. Таким чином, я отримала базовий набір матеріалів для проведення вербального оцінювання.

Кожен із моїх учнів може отримати бажану вкладку такі навчальні досягнення:

- ✓ За каліграфію, охайність, правильність ведення записів у зошитах на уроках письма та математики. Вкладку можна отримати за такі словесні оцінки-підписи у зошитах: «Вітаємо з успіхом!», «Відмінно!», «Бездоганно!», «Ми гордимось тобою!», «Молодець!», «Дякую за старанність!», «Я рада за тебе», «Любо глянути!».
- ✓ На уроках читання – за активність роботи, виразне, швидке та правильне читання.
- ✓ За поведінку (виконання правил для учнів).

У кінці тижня кожна дитина може отримувати бонусні вкладки: за гарне чергування в класі, їдальні, (учитель сам може встановлювати найрізноманітніші заохочувальні завдання).

Окрім того, дуже важливо, що діти навчаються радіти за своїх друзів та однокласників – вітають їх з новими досягненнями дружніми оплесками.

Оскільки для кожної дитини необхідною умовою нормального навчального процесу є створення ситуації успіху, щоб вона побачила результати своєї праці і разом з тим – не розчарувалася у власних силах [4, 2], якщо на той момент таких досягнень не дуже багато, використання саме таких бонусів і стає у пригоді вчителю. Хоча це зовсім не має применшувати значимості та вартості вкладок - інакше втратиться стимул працювати.

Старанно навчаючись усі 5 днів під девізом «Бджола мала, а й та працює», наприкінці тижня, коли підбиваються підсумки, у класі урочиста атмосфера, діти з нетерпінням підраховують отримані вкладки. Для чого? Мета усіх – назбирати якнайбільше Бджілок, адже кожен 5 вкладок можна обміняти на Бджілку-трудівничку в учителя.

Після цього усі Бджілки «сідають» на квітниковий стенд «Наші успіхи - наші перемоги», де у кожного учня є своя кишенька у вигляді квітучого соняха.

Але на цьому гра не закінчується. Після того, як учень отримує 10 бджілок (відповідно, 50 вкладок, які діти збирають приблизно 3-4 тижні), він може їх обміняти на симпатичного жучка-сонечко, який кожен учень власноруч прикріплює на пелюстки квітки-кишеньки.

Такий спосіб оцінки на початковому етапі навчального процесу в 1-их класах створює передумови для гуманного навчання, розкриття пуп'янків натхнення та старанності, анулює страх помилитися, без пригнічення та образ. Оцінювання на уроці здобутків кожного учня має сприяти утвердженню поваги до себе, самозадоволення та прагнення розширювати свої знання.

Учитель початкових класів та учні – це єдиний «організм» взаємовпливу, і нам, вчителям, необхідно докладати максимум зусиль для того, щоб, оберігаючи її природну індивідуальність, дати кожній дитині сьогоднішню радість та чекання завтрашньої радості, віри у свої можливості та сподівання на

позитивні перспективи, адже гра – це не просто забава, а й весела школа життя. Вона розвиває творчість, фантазію, кмітливість, спритність, вчить справедливості, чесності, отримувати радість, радіти власному успіху та успіху інших, працювати на успіх.

Зразки вкладок – заохочень:

<http://www.getzilla.net/files/3323459/kartinki.zip.html>

*Н. А. Швець,
учитель початкових класів
Уманської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №11 ім. М.П.Бажана
Уманської міської ради Черкаської області*

ВПЛИВ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАННЯ НА ШЕСТИРІЧНИХ ДІТЕЙ

Важливою передумовою успішного й об'єктивного оцінювання учнів є доброзичливість. Свого часу В.О. Сухомлинський з цього приводу слушно зазначив: «Оцінка лише тоді стає стимулом, який спонукає до активної розумової праці, коли взаємини між учителем і учнем побудовані на взаємному довір'ї і доброзичливості...» [5,с.465]. Доброзичливість, як постійна риса педагога проявляється насамперед у створенні найбільш сприятливої ситуації, в якій школярі могли б оптимально продемонструвати свої досягнення. Ця ситуація зумовлюється діями вчителя, його зверненням до учнів, мотивацією оцінки, реакцією на їх поведінку, його тоном, зауваженнями. Якщо при загалом доброзичливих стосунках між учнями і вчителем останньому доводиться виставляти незадовільну оцінку, вона не ображає школяра, а стимулює його до більш активної, напруженої навчальної праці. Коли ж таку оцінку ставить учитель, якого не люблять учні, то деякі з них розглядають її не як оцінювання рівня своїх знань, а як вияв ставлення педагога до себе, що викликає сильні негативні переживання. Як наслідок – учні неправильно сприймають поставлену їм оцінку, вважають її необ'єктивною, і вона не може через це належним чином виконати своїх освітніх та виховних функцій.

Загальновідомо, що доброзичливий мікроклімат у класі починається з появою вчителя, зі слів привітання, тону, яким воно мовиться: спокійно, без пафосу, але й небайдуже. Почувши своє прізвище під час опитування, дитина по голосу відразу відчуває настрій педагога. Лагідне звертання до неї налаштовує на спокійну, впевнену, загалом правильну відповідь.

Тому досвідчений учитель, готуючись до уроку, продумує не тільки те, як він викладатиме навчальний матеріал, на що акцентуватиме увагу учнів а й як поводитиметься на уроці, щоб хвилювання дітей звести до мінімуму, вселити їм упевненість у власних силах.

У процесі навчання дуже важливо не поспішати з негативною оцінкою діяльності дитини. Учитель як тонкий психолог повинен враховувати те, що

ніщо так не пригнічує дитину, як усвідомлення безперспективності, як думка про свою бездарність, невміння вчитися. Якщо робота учня все ж таки оцінюється негативно, то при загальній прихильності до нього, за доброзичливої атмосфери, коли відчувається віра педагога в можливість дитини, негативна оцінка сприймається спокійніше, вона навіть стимулює учня до наполегливішої праці.

Спостереження за діяльністю шестирічних першокласників свідчать, що їхня старанність в оволодінні знаннями не завжди дає бажані результати. Тому слід враховувати і ставлення до навчання, підтримувати зусилля учнів там, де ще не досягнуто належних результатів. Проте навіть ці намагання школяра заслуговують на те, аби учитель відзначив їх, оцінив як позитивні досягнення.

Учні початкових класів, як відомо, на уроках досить часто припускаються помилок. Різке зауваження педагога може знизити активність школяра, особливо нерішучого. Тому вчитель має тактовно поправити вихованця. Іноді він може запропонувати: «Послухай, як відповідатимуть Іра, Юра». В іншій ситуації педагог зауважує: «Стараються мої діти, пам'ятають пояснення. І Олеся встигає за всіма». Лише тоді, коли вчитель упевнений, що помилка дитини – результат її неухважності під час пояснення нового матеріалу, варто висловити свою оцінку суворіше: «Я незадоволена твоєю роботою», «Ти зовсім не слухав».

Навіть поставивши учневі заслужену та ще й високу оцінку, вчитель все ж знаходить такі слова похвали і заохочення, які найбільшою мірою впливають на психіку дитини й стимулюють її до подальшого успішного навчання. Опитуючи учнів, педагог впливає на них не тільки об'єктивною оцінкою, а й продуманим, вагомим словом, яке заохочує учня, сприяє досягненню ним у майбутньому більш високих навчальних результатів (успіхів).

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує, що деякі педагоги оцінюють знання школярів залежно від їхньої поведінки. Переконані, цього робити не слід. Адже на учня й так надто активно впливає реакція класу щодо оцінки його роботи вчителем (пожвавлення, схвальні чи критичні репліки, навіть сміх з приводу невдалої відповіді). Реакція вчителя на це (а вона не залишається поза увагою класу) має сприяти зближенню дітей, вихованню в них доброзичливого, співчутливого ставлення один до одного. Тоді виховний вплив оцінки буде набагато значимішим, ефективним.

Оцінюючи діяльність молодших школярів, педагог мусить:

- а) усвідомити свої вимоги до учнівської діяльності;
- б) виявляти позитивні та негативні переживання, пов'язані з оцінкою;
- в) враховувати реакцію дітей на оцінку їх праці.

Вчені переконані, що в оцінці діяльності учнів особливо важливим є подолання формалізму.

Знаючи, що успішність учнів забезпечується співдружністю школи, сім'ї й суспільства, завдяки сумлінному виконанню кожною стороною своїх обов'язків, учитель повинен розкрити вимоги до оцінки знань учнів і тоді

батьки і діти будуть орієнтуватися на вимоги і прагнутимуть сумлінно виконувати їх.

Зазначимо, що подолання формалізму в оцінці результатів праці школярів, виставлення їм об'єктивних оцінок дає можливість активізувати формування в них ряду позитивних якостей, і насамперед принципності, чесності, справедливості.

Доцільно також залучати учнів початкових класів до поетапних, процесуальних і результативних взаємооцінок, які формуються на основі вмотивованих суджень педагога.

Наприклад, серед виставлених робіт відібрати найвдаліші, тобто ті, де завдання виконані правильно, обґрунтувати свій вибір, виставити у куточку «Наші кращі роботи». Підсумовуючи урок, варто наголосити на значенні виконаного завдання, показати, що вчитель задоволений успіхами дітей, їхньою активністю. Необхідно підбадьорити тих, хто мав труднощі. Досвідчені учителі залучають і самих учнів до оцінювання знань однокласників. Здійснюється це шляхом рецензування відповідей, що сприяє не тільки активізації їх уваги, а й формуванню таких якостей, як чесність, справедливість, переконує дітей, що виставлення об'єктивної оцінки – це дуже складна й відповідальна справа.

Педагогам слід пам'ятати, що об'єктивні оцінки дають можливість батькам, школі, учням одержати правильне уявлення про справжній стан засвоєння школярами навчального матеріалу, адже успішне виховання учнів передбачає справедливу оцінку їх знань, умінь і навичок, що, власне, підвищуватиме мотивацію їх пізнавальної діяльності.

Учитель повинен брати до уваги і той факт, що переживання дітьми оцінки результатів їх навчання і вплив цієї оцінки на мотивацію їхньої діяльності, залежить від гнучкості її застосування, від урахування особливостей кожного. Зазначимо, що індивідуальний підхід до учнів виявляється:

- а) при врахуванні емоційного стану кожної дитини та її можливостей;
- б) доброзичливому ставленні до неї;
- в) мотивації оцінки;
- г) гарантуванні успіху виконання навчального завдання;
- д) акцентуванні уваги колективу класу на успіхах товаришів.

Підкреслимо, що індивідуальний підхід до школярів полягає не в підвищенні чи заниженні до них вимог, а в умінні вчителя зважити на особливості вихованців, допомогти їм успішно виконати завдання. Сухомлинський В.О. слушно наголошував, що індивідуалізація оцінювання діяльності учнів дає змогу кожному пізнати радість успіху в навчанні. Він, зокрема, стверджував: «Радість успіху – це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути хорошою. Турбуйтеся про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалась» [5, с. 466].

В оцінюванні діяльності школярів індивідуальний підхід виявляється і у виборі способів пояснення вимог, у тому, як ставить учитель запитання, в мотивації оцінки. Зумовлено це тим, що одну й ту ж оцінку учні сприймають

по-різному. Для дітей, впевнених у своїх силах, немає потреби постійно підкреслювати їхні досягнення.

Дехто з учителів вважає, що вони дотримуються індивідуального підходу в оцінюванні знань учнів, коли пропонують легкі завдання невстигаючим школярам і значно складніші—сильним. Насправді ж тут має значення насамперед те, як саме вчитель ставить свої запитання. Наприклад, для шестиліток, які добре вчать, можна запропонувати запитання у будь-якому порядку. Учня, котрий має посередні знання, краще опитувати в такій послідовності, щоб він міг дати відповідь на перше запитання. Це додасть йому впевненості й допоможе відповісти на інші, складніші запитання. Відповідь може бути розгорнутою, детальною чи стислою, але завжди правильною.

Індивідуалізація оцінювання виявляється і також у створенні вчителем такої ситуації, коли успіх однозначно гарантований. Кожна робота дитини має бути для неї хай і незначним, але все ж таки поступом уперед. Для цього слід забезпечити школярам, особливо з низькою успішністю, посилену розумову працю, доступні для них шляхи подолання труднощів, зацікавити роботою, завдяки якій вони постійно б розвивалися інтелектуально.

Однак наші спостереження засвідчують, що принцип гарантованого успіху не слід розуміти так, начебто взагалі треба уникати ситуацій, в яких би діти зазнавали невдачі, допускали якісь помилки. Головне, щоб вони були тимчасовими і не руйнували в цілому позитивне ставлення учнів до навчання. Реалізація гарантованого успіху – важлива передумова створення у класі атмосфери життєрадісності й оптимізму. Мета негативного оцінювання полягає в тому, що воно змушує дитину замислитися над власною поведінкою, а потім виправити зазначені недоліки.

Підкреслимо, що в оцінюванні діяльності першокласників слід, по можливості, користуватися найменш суворими видами негативної оцінки, виявляти при цьому педагогічний такт. Зауважимо, що дотримання психолого-педагогічного такту в оцінюванні знань, умінь і навичок – обов'язкова умова успішного виховання учнів, показник педагогічної культури вчителя. Педагог має діяти тактовно завжди, на кожному кроці, і в першу чергу тоді, коли оцінює навчальні досягнення молодших школярів. Щоб вдосконалювати знання, вміння і навички та виховувати учнів оцінкою в процесі її виставлення, необхідно насамперед дати їм можливість переконатися, що вчитель дуже уважно слухає їх відповіді, детально зважає усі «з» і «проти» і намагається бути об'єктивним, справедливим. Безтактність учителя іноді проявляється в порівнянні навчальних успіхів різних учнів. Однак справжній педагог повинен пам'ятати, що так, як діти мають різний колір волосся, різні фізичні можливості, так само вони бувають неоднаковими за своїм інтелектом, психічними властивостями.

Правильно, тактовно організована перевірка і оцінка знань учнів являє собою, на думку В.О. Сухомлинського, обмін духовними багатствами, передачу їх з розуму в розум, із серця в серце. При такому контролі в дітей формується

бажання не тільки самим добре підготуватися до уроку і належним чином відповісти, а й допомогти у цьому товаришам [2].

Досвід переконує, що глибоке знання свого предмета, майстерність його викладання, енциклопедична освіченість та інші важливі професійні якості, які так високо цінують школярі у своєму наставникові, можуть бути перекреслені лише безтактністю вчителя. Через це кожний педагог повинен за будь-яких обставин залишатися вимогливим, об'єктивним та ідеально тактовним.

Але слід брати до уваги і те, що в процесі навчальної діяльності учні досить часто зустрічаються з різними труднощами. Зумовлено це недостатнім рівнем їхніх умінь і знань. Саме незнання, невміння самостійно працювати викликає негативне ставлення до навчання. Вчитель має вчити учнів мобілізувати свої зусилля на виконання поставленого завдання. «Виконуючи вправу, не поспішайте», – застерігає педагог. «Будьте старанними і працелюбними, тоді багато знатимете і вмітимете», – звертається він до дітей, котрі не досить старанно виконують завдання.

Спонукаючи учнів до активної навчальної діяльності на уроці, вчитель має обов'язково звернути увагу на пасивних школярів. Наприклад, хлопчик під час пояснення матеріалу був неуважний, але підняв руку для відповіді. Розуміючи, що він може помилитися, педагог радить: «Васильку, дуже добре, що ти хочеш відповісти, але спочатку послухаємо Наталочку, а потім відповідатимеш ти. Згода?» Таке звертання вчителя, за нашими спостереженнями, мобілізує увагу учня, позитивно впливає на його відповідь. Індивідуальний підхід учителя в оцінюванні діяльності учнів виявляється в педагогічному такті.

Висновки. Отож педагогічна оцінка – важлива умова формування позитивного ставлення до навчання при створенні емоційно позитивної навчальної атмосфери в класі. Найбільш ефективний вплив на діяльність учнів оцінка вчителя матиме тоді, коли враховуються психолого-педагогічні умови її впливу: доброзичливе ставлення до дітей; оцінювання не лише результату, а й зусиль кожної дитини; мотивування та об'єктивність оцінки, індивідуальний підхід; ставлення учня до навчання, вчителя та ровесників; усвідомлення вимог учителя, реакція на оцінку, вплив її на діяльність, віра вчителя в сили і можливості школярів, створення реальних умов для досягнення успіхів у навчанні.

У роботі з учнями перших класів учителі, на нашу думку, повинні користуватися такими прийомами:

- уважно поглянути на дитину або покласти їй руку на плече, щоб вона знову почала напружено працювати;
- не підкреслювати успіхи одних і невдачі інших дітей;
- не протиставляти сильних школярів і слабших;
- не вичитувати учневі за його прорахунки перед усім класом, а частіше проводити бесіду особисто з кожною дитиною;
- помічати навіть маленькі успіхи слабо встигаючих учнів, але не наголошувати на цьому як на чомусь несподіваному;

- виховувати розуміння, що здібності до успішного навчання – лише одна з численних позитивних якостей особистості;
- уважно, вдумливо ставитися до всього, що відбувається з шестирічками;
- знайти і підтримати в кожній дитині функцією оцінки позитивні тенденції в учбовій діяльності.

Стосовно форм оцінювання, то домінуючим, на нашу думку, у першому класі повинно залишитися вербальне оцінювання, види якого проаналізовані в попередньому параграфі. Не варто використовувати оцінку у вигляді знаків-символів, бо вони вносять у життя дітей, ідентифікуючись з недиференційованим бальним оцінюванням, фактор тривожності, що негативно позначається на формуванні у цих школярів позитивного ставлення до навчання.

Використання заміників оцінки-балу :

- **вербальних.** До так званих вербальних заміників належать ті, що є «нематеріальними». Учень не може побачити таке оцінювання. Найчастіше воно відбувається у словесній формі. Прикладами такої оцінки можуть бути:

- словесне схвалення вчителем (похвала, направлена одному учневі чи групі учнів, досить сильно стимулює подальше їх навчання, виконує роль фільтрації результатів, направлення орієнтирів роботи школяра в бажане русло);
- словесне схвалення учнем-експертом (рецензентом) відбувається аналогічно до словесного схвалення вчителем, проте в даному випадку оцінювання (однолітком) набуває більш мотиваційного характеру;
- словесна самооцінка допомагає розкрити недоліки роботи самому учневі, при цьому усунення допущених помилок відбувається більш якісно саме через стійке їх розуміння школярем. Проте на перших порах і в подальшому вчителю варто допомагати робити самооцінку учня, щоб вона набула рис об'єктивності;
- виступ експерта щодо результатів роботи групи учнів;
- присвоєння почесного звання відбувається, наприклад, на підсумкових чи відкритих уроках, уроках-виступах, коли учень, що активний, творчий у певній галузі знань отримує найвищу оцінку своєї діяльності. По-перше, така робота – величезний стимул для подальшої діяльності цього учня, по-друге, стимул для навчання інших дітей;
- похвала у присутності батьків чи групи однокласників, інших педагогічних працівників.
- **невербальних.** Такі оціночні заміники тяжіють більше до ігрових форм, проте існують і досить практичні, обґрунтовані засоби невербального контролю:

фішки. Вчителем можуть використовуватись різноманітні види фішок контролю (найпоширенішою є класифікація за кольором), аналогічно можуть різнитись і кількість фішок (залежно від потреб самого вчителя). Наприклад, вчителем можуть використовуватись фішки за характером роботи на уроці

(зелена – в повну силу, синя – частково в повну силу і т.д.); медалі можуть видаватися за звичайну роботу на уроці, або лише учням, що плідно працюють у певній галузі знань (наприклад, медаль «Найкращому декламатору»). Така форма оцінювання перегукується з присвоєнням почесного звання.

листівки; використання оцінок-печаток;

пантомімічні форми оцінювання (потискання руки, схвальний погляд, умовні рухи із певним змістовим навантаженням – «добре», «почекай», «сумніваюсь», «подумай»),

використання **сигнальних карток** прямого призначення та кодованих за кольором або за формою;

записи у зошиті.

Одним з прикладів здійснення словесного оцінювання є оцінювання відповідно до рівнів навчальних досягнень учнів: низький, середній, достатній і високий.

- ✓ Старайся!
- ✓ Будь уважним!
- ✓ Говори чіткіше!
- ✓ Твоє письмо має бути кращим!
- ✓ Ти можеш більше!
- ✓ Ти здатна на краще!
- ✓ Відповідай конкретніше!
- ✓ Ти вже більше працюєш над собою!
- ✓ Не сумуй, у тебе все вийде!
- ✓ Доклади більше старань!
- ✓ У тебе все вийде, тільки зверни увагу на...!
- ✓ Добре! Дійсно, це так!
- ✓ Я рада, що ти правильно зрозумів!
- ✓ Вже краще!
- ✓ Досить добре!
- ✓ Значно краще!
- ✓ З успіхом тебе!
- ✓ Дуже добре!
- ✓ Досить вдало!
- ✓ Як гарно ти запитуєш!
- ✓ Я погоджуюсь з тобою!
- ✓ Ти вмієш правильно висловлюватися!
- ✓ Який ти дотепний!
- ✓ Ти багато вже вмієш!
- ✓ Як влучно!
- ✓ Чудово!
- ✓ Молодець!
- ✓ Ти можеш творити! Ти маєш власну думку!
- ✓ Блискуча відповідь!
- ✓ Пречудово!

- ✓ Відмінно!
- ✓ Прекрасно!
- ✓ Бездоганно!
- ✓ Ми пишаємося тобою!
- ✓ Ти маєш своє «я»!
- ✓ Ми гордимось твоїми досягненнями!

Приклади висловлень вербального оцінювання:

1. Успіхів у навчанні!
2. Бажаю успіхів!
3. Пиши старанно.
4. Робота сама за себе скаже.
5. Що посієш — то й пожнеш.
6. Книжку читай — розуму набирай.
7. Навчання — справа честі, будь завжди на місці першим.
8. Навчання любиш — людиною будеш.
9. Учися, мій Друже, відмінником будеш!
10. Кожна робота майстра величає!
11. Хто працює, той щасливий.
12. Без труда нема плода.
13. Слово — полова, а праця — диво.
14. Навчання і труд поруч ідуть.
15. Яка пташка, така й пісня.
16. Бджола мала, а й та працює.
17. З праці — радість, з ледарства — смуток.
18. Щастя і труд поруч ідуть.
19. Хочеш бути щасливим — не будь лінивим.
20. Роботящі руки гори вернуть.
21. Вміння і труд все перетруть.
22. Світло землі — сонце, світло людини — учення.
23. Не мудруй багато, а працею завзято.
24. Пташка красна своїм пір'ям, а людина — знанням.
25. Праця робить людину розумною.
26. Посій труд, а праця вродить.
27. Хто знання має, той і мур зламає.
28. Учися, дитино, хай розум не спить.
29. Не пером пишуть, а розумом.
30. Маєш голову, май же і розум.
31. Старанність — мати успіху.
32. Хто старанно працює, в того й зошит квітує.
33. Де грамотні люди, там біди не буде.
34. Вчення — світ, а невчення — тьма.
35. Старанність і труд до мети ведуть..
36. На уроці зайвого не говори, а роботу в зошиті покажи.

37. Добре, коли дитина все розуміє. А ще краще, коли і писати грамотно вміє.
38. У праці треба мати не тільки хотіння, а й старання.
39. Хто як дбає, так і має.
40. Менше обіцяй — більше працюй.
41. Спершу треба розсудити, а тоді — робити.
42. Поспішити — людей насмішити.
43. Добре роби — добре й буде.
44. Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.
45. Уперта праця все перемаже.
46. Око бачить далеко, розум ще даліше.
47. Мудрим ніхто не родився, а навчився.
48. Знайко біжить, а незнайко лежить.
49. Учитесь, брати мої, Думайте, " читайте... Т.Г. Шевченко
50. Мій школярику, спіши!
 Вчись у тата, вчись у мами.
 Треба встигнуть залишити
 По собі хорошу пам'ять.
51. Допитливим, цікавим будь,
 Та тільки не байдужим. —
52. В Країну Знань велику путь Долай уперто, друже!
53. Буду я навчатись мови золотої...
54. Як парость виноградної лози плекайте мову.
55. Від рідного слова ти сил набирайся.
56. Учися, серденько, Колись з нас будуть люди. Т.Г. Шевченко
57. Не хвались, а вчись!
58. Слухай, дивись, учись. Будь сьогоденним. М.Т. Рильський
59. Видно майстра по роботі.
60. Бажання плюс уміння — успіхи в умінні!
61. Від науки міцніють руки.
62. Чудово! Дуже добре попрацював
63. Задоволена твоєю роботою!
64. Добре!
65. Дуже добре!
66. Уже краще!
67. Так тримати!
68. Видно, що стараєшся!
69. Справився!
70. Добре справився!
71. Ти досяг успіху!
72. Спробуй не поспішати, уважно писати, доводити до ліній, писати менші (більші) букви (цифри), писати без виправлень
73. Думаю, що старався тільки при виконанні одного завдання.
74. А ти як думаєш, що в тебе не так, як на зразку?

75. З'єднання букв відсутні. Повправляйся у цих з'єднаннях.
76. Будь ласка, подружись з письмом цих букв!
77. А чи зможеш написати сторінку без виправлень?!
78. Думаю, ти і сам своєю роботою, не задоволений !
79. Знаю, що якщо захочеш, то зумієш і без помарок (виправлень), охайно писати.
80. Спасибі за охайну роботу.
81. Спасибі за насолоду від перевірки твоєї роботи!

Література

1. Близнюк С.Л. Роль оцінки у вдосконаленні знань, умінь і навичок учнів / С.Л. Близнюк. – К., 1990. – 48 с.
2. Зубалій Н.П. Вплив оцінки на ставлення шестирічних першокласників до навчання // Початкова школа, 1990. – № 5. - С.27-30.
3. Калініченко Н.І. Шлях до дитячих сердець // Українська мова і література в школі. – 1992.- № 1. - С.64-65.
4. Стефюк С.К. Деякі аспекти етнопедагогічної освіти як можливості духовно-творчого розвитку особистості // Педагогіка і психологія - 1998. - №2 - С.127.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5 т. - К., 1976. - Т. 2. - С. 466; - Т.4. - С. 31; Т.2 –С.465.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПИСЬМА ЛІВОРУКИХ ДІТЕЙ

Проблема ліворукості першокласників є однією із найменш досліджених, але й найбільш важливих проблем навчання у школі. Науковцями доведено, що ліворукість – це не примха дитини, а особливості її психіки. Тому насильне переучування і примушування ліворуких дітей писати правою рукою – це втручання у роботу складної функціональної системи організму, зміна специфічних якостей психіки дитини. Таке втручання у роботу головного мозку не проходить безслідно. У дітей, яких насильно перевчали використовувати праву руку, спостерігалися погіршення стану здоров'я, зокрема підвищена дратівливість, неспокійний сон, млявість, часті головні болі і болі в животі, страхи, енурез, заїкання, погіршення апетиту, тривожність, неврози, заколисування у транспорті тощо.

Завдання педагога – допомогти ліворукій дитині успішно адаптуватися до шкільного життя, подолати страхи, переконати рідних учня не травмувати своїми зауваженнями, а, навпаки, допомогти подолати труднощі у навчанні, зокрема в оволодінні навичкою письма.

У перші дні навчання в школі педагогу необхідно провести відповідну діагностику на виявлення провідної руки. Зазначимо, що існує ряд способів встановлення, яка рука є провідною, зокрема виконання кількох, запропонованих педагогом завдань, експериментального тестування, опитування, бесіди тощо. Результати проведеного дослідження потрібно занести до таблиці, проставляючи «+» у відповідну колонку. Більше 7 «+» у колонці свідчить про провідність відповідної руки.

Зауваження щодо проведення даного дослідження:

1. Дослідження слід проводити наодинці з дитиною. Краще, коли педагог сидить за столом навпроти учня.
2. Предмети, необхідні для проведення дослідження, повинні знаходитись так, щоб не відволікати увагу учня.
3. Для виконання завдання предмети розміщувати строго перед учнем на однаковій відстані від правої і лівої руки.
4. Всі завдання пропонувати в ігровій формі.
5. Атмосфера має бути спокійною, позитивною. Учитель має поводитися щиро, вільно, невимушено, доброзичливо.

Інструктаж до виконання завдань

1. Малюнок з вільної теми.

Кладемо перед дитиною аркуш паперу та кольорові олівці і пропонуємо намалювати що завгодно за бажанням. Коли дитина закінчить роботу, просимо зобразити теж саме, але іншою рукою. Спостерігаємо за ходом виконання малюнка, рухами рук і якістю виконаної роботи. Провідною рукою учень здійснює більш плавні рухи, штрихи – чіткіші і рівніші, правильне співвідношення елементів.

2. Гра з м'ячем.

Пропонуємо підкинути кілька разів вгору і впіймати однією рукою невеликий м'яч, наприклад, тенісний.

3. Аплодисменти.

Просимо дитину зааплодувати улюбленому герою мультфільма. Провідною вважається рука, яка ударяє зверху.

4. Відкривання коробочки.

Перед учнем кладемо 3-4 сірникові коробочки і просимо встановити, у якій з них є сірник. Провідною вважається рука, яка здійснює активні рухи – відкриває і закриває коробочку.

5. Виконання обертальних рухів.

Пропонуємо дитині відкрутити і закрутити кришки у 2-3-х невеликих пластикових пляшках. Провідною є рука, яка здійснює активний рух. Можлива ситуація, коли учень тримає пляшку за кришку, а крутить саму пляшку.

6. Побудова фігур із паличок.

Пропонуємо учням із кількох паличок побудувати певну геометричну фігуру або будиночок, скласти криничку тощо.

7. Вирізування ножицями за контуром малюнка.

Дитині даємо малюнок, листівку тощо і пропонуємо вирізати за контуром фігурку (листочок, квітку, тваринку). Форма і розмір ножиць має відповідати руці учня. Звертаємо увагу, що інколи дитина нерухомо тримає ножиці, а рухає малюнком. Провідною вважається та рука, яка здійснює активні рухи.

8. Розв'язування вузликів.

На мотузці середньої товщини нещільно зав'язуємо кілька вузликів і пропонуємо дитині їх розв'язати. Провідною є рука, яка розв'язує вузол.

9. Піднімання предметів.

Просимо дитини підняти по черзі кілька предметів, що лежать на підлозі. Спостерігаємо, якою рукою учень виконує це завдання.

Крім вищезазначених завдань, можна запропонувати такі:

- Нанизати на голку з ниткою бісер, намистинки чи гудзики;
- Побудувати з кубиків (деталей конструктора) будинок;
- Перелити воду з однієї склянки в іншу;
- Подзвонити дзвіночком;
- Закрити і відкрити застібку «блискавка»;
- Завести годинника;
- Пограти в гру-потішку «Сорока-білобока» (спостерігати пальцями якої руки дитина малює круги);
- Погладити м'яку іграшку, тримаючи її в руці;
- Перенести за допомогою піпетки воду з однієї посудини в іншу;
- Скласти пальці рук у «замок» (подивитися великий палець якої руки зверху);
- Взяти гребінець і розчесатися ним;
- Почистити взуття (або одяг) відповідною щіткою;
- Схрестити руки на грудях (спостерігати передпліччя якої руки зверху).

	Завдання	Ліва	Права	Обидві руки
1.	Малюнок на вільну тему			
2.	Гра з м'ячем			
3.	Аплодисменти			
4.	Відкривання коробочки			
5.	Виконання обертальних рухів			
6.	Побудова фігур із паличок			
7.	Вирізування ножицями			
8.	Розв'язування вузликів			
9.	Піднімання предметів			
10.	Сімейна ліво/праворукість			

Якщо більшість завдань дитина виконує лівою рукою, то можна стверджувати, що вона – ліворука. Якщо учень однаково добре володіє і правою, і лівою рукою, то він – амбідекстр.

Слід відмітити особливості функціонального розвитку ліворуких дітей, зокрема:

- недоліки розвитку тонко координованих рухів руки, пальців;
- недосконалість нервово-м'язової регуляції рухів;
- дефіцит зорово-просторового сприйняття і зорово-моторних інтеграцій.

Олександр Кочерга стверджує, що протягом навчання у першому класі із ліворукою дитиною необхідно проводити комплекс спеціальних занять і вправ, спрямованих на розвиток:

- зорово-моторної координації;
- зорової пам'яті;
- точності просторового сприйняття;
- моторики руки;

- наочно-образного мислення;
- здатності до цілісного перероблення інформації;
- фонематичного слуху;
- мовлення.

Методика навчання письма ліворуких учнів ґрунтується на усвідомленому формуванні зорового й кінетичного образу літери, фіксованій увазі до просторового розташування елементів літер, їх співвідношення, напрямку ліній і траєкторії рухів руки. При цьому особливе значення для дітей має цілісне сприйняття букви з визначенням окремих її елементів.

На початковому етапі навчання письма ліворуких дітей значну увагу слід приділити раціональній організації робочого місця, зокрема правильно сидіти, класти зошит, тримати ручку тощо. Для формування правильної пози під час письма необхідно навчити дитину:

- сидіти прямо, спираючись спиною на спинку стільця;
- не торкатися грудною кліткою стола;
- ноги ставити прямо (ступні – на підлогу або підставку);
- передпліччя обох рук сперти на край стола (локті виступають за край стола).

Особливе значення для ліворукої дитини має положення ручки й руки під час письма. Існує три способи тримання ручки ліворукою дитиною.

I спосіб – дзеркальне відображення положення праворукої дитини. Цей спосіб найчастіше використовують діти, які копіюють праворуких людей. Таке положення руки серйозно ускладнює процес навчання, оскільки дитина не має можливості орієнтуватись на зразок. Спостерігається зменшення чи збільшення розмірів літер у рядку і неправильне їх написання.

II спосіб – кисть лівої руки з ручкою розташовується над рядком. Цей спосіб дає дитині можливість орієнтуватися на зразок чи раніше написане і зменшує кількість помилок під час письма.

III спосіб – кисть лівої руки з ручкою знаходиться під рядком. Під час роботи рука повинна розташовуватися під лінією письма. Цей спосіб письма вважається найзручнішим, так як дитині не потрібно вивертати кисть руки, добре видно зразок, не змазується написане раніше. При цьому способі ручка має лежати на правій стороні середнього пальця. Вказівний палець притримує її зверху, а великий – з правої сторони. Всі три пальці максимально можливо витягнуті, а безіменний і мізинець знаходяться або в середині долоні, або вільно лежать біля основи великого пальця. Під час письма рука спирається на верхній суглоб зігнутого всередину мізинця. Відстань від кінця стрижня до вказівного пальця не більше 4 см. Вказівний палець при цьому не утворює кут з ручкою, а є свого роду її продовженням. Ручка має утворити одну лінію з рукою. Під час письма цим способом порушуються вимоги «праворукої» каліграфії: літери не мають нахилу праворуч. Зошит розташовується під нахилом праворуч приблизною 20° і бути зсунутим ліворуч від центра тіла до лівої руки. Права рука притримує зошит у потрібному положенні й пересуває

його за потреби вгору, при цьому нижній кут сторінки спрямований до середини грудей дитини.

При навчанні письма дитині потрібно не тільки пояснити, а й продемонструвати, знайти разом із нею найзручніший варіант правильної пози і положення руки. Під час письма рука має опиратися не на тильну частину кисті, а на мізинець. Інакше письмо стає незручним, затримується просування руки по рядку, неможливе правильне положення ручки тощо. Чіткий каліграфічний почерк у такому випадку просто неможливий. З дитиною необхідно відпрацювати вільні рухи руки, які є необхідністю для формування правильного швидкого каліграфічного письма. Тому під час письма потрібно, щоб пальці згиналися і розгиналися, а кисть руки одночасно пересувалася зліва направо від початку до кінця рядка. Усі ці рухи будуть обтяжені, якщо дитина занадто сильно стискає ручку, вигнувши вказівний палець, або утримує ручку вертикально чи інвертовано, при цьому вільний кінець ручки спрямований від того, хто пише.

Світло під час письма падає праворуч, а обладнання, книжки, зошити знаходяться ліворуч.

Навчити ліворуку дитину користуватися ручкою досить складно. Дуже важливо створювати спокійну доброзичливу атмосферу, не нервувати, не поспішати. Починати слід з кількох простих ліній. Якщо дитині важко визначити напрямок письма, можна кольором позначити лівий бік аркуша паперу.

Займаючись з ліворукою дитиною, потрібно пам'ятати і про розвиток правої руки. Для розвитку дрібної моторики рук можна рекомендувати заняття з ліплення, вишивання, в'язання, ігри з використанням конструктора, пазлів, мозаїки тощо. Такі заняття варто проводити систематично, але їх тривалість не повинна перевищувати 20 хвилин. Після активного відпочинку та відновлення сил можна продовжити заняття ще на 15-20 хвилин.

Щоб допомогти ліворукій дитині батькам необхідно:

1. Зробити так, щоб ваша ліворука дитина ніколи, ні при яких обставинах не відчувала ваше негативне ставлення до її ліворукості. Не думайте, що дитина не помітить вашого злого погляду, важкого зітхання тощо.

2. Не драматизувати ситуацію шкільних невдач. Ваша дитина повинна бути впевнена: всі помилки і недоопрацювання можна виправити; немає проблем, які не можна вирішити із вашою допомогою.

3. Якщо не вдається правильно писати літери, якщо вони не запам'ятовуються, якщо вони криві, різновеликі і скачуть у різні боки, – необхідно проводити заняття із розвитку моторики руки та координації руки і очей.

4. Якщо дитина пише із дзеркальним відображенням, переставляє літери, губить слова при читанні, плутає ліву і праву сторони, – спробуйте потренувати її зорово-просторове сприймання.

5. Чітко спланувати раціональний режим дня. Ліворука дитина, як правило, легко збуджується, швидко стомлюється, тривожна. Тому її життєдіяльність має бути спланована так, щоб не було перенавантаження та перевтомлення.

6. Уникати будь-яких суперечок, сварок, взаємної роздратованості, конфліктів щодо приготування уроків. Найкраще, якщо з першого дня дитина навчиться сама сідати за виконання уроків і буде звертатися до вас по допомогу тільки у крайніх випадках, коли певна допомога дійсно є необхідною.

7. Не дозволяти зароджуватись у серці вашої дитини почуттям невпевненості і страху перед невдачею.

8. Пам'ятати: дитина має зрозуміти, що вона має право на помилку. Але при цьому вона має бути впевненою, що її помилки не караються, а виправляються. У вихованні є таке гуманне правило: хвалити і ганьбити слід не дитину, а її вчинок!

9. Дайте вашій дитині більше самостійності у правилах користування ручкою та зошитом на письмі. Через деякий час ліворука дитина знайде оптимальне положення для зошита на парті. Досить різноманітним може бути і положення лівої руки із ручкою. Не вимагайте, щоб рука ліворукої дитини лежала на зошиті відповідно положення правої руки праворукої дитини. Писати в такому положенні ліворука дитина або зовсім не зможе, або ж письмо через короткий час викличе у дитини почуття втоми, відчуття роздратованості, страху, а інколи й істерики.

10. Пам'ятати, що під час письма та малювання у ліворукої дитини світло повинно падати із правого боку.

Дуже часто серед ліворуких дітей зустрічаються діти, які дуже гарно малюють. Певною мірою художні здібності ліворуких дітей пов'язані із образністю психічних пізнавальних процесів та достатнім розвитком дрібної моторики руки у шкільному віці. Крім того, у ліворуких дітей спостерігаються значні успіхи у математиці (особливо геометрії), музиці, шахах тощо.

Ваша ліворука дитина неповторна. Так, лівою рукою творили свої шедеври Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель і Пікассо, ліворукими були видатний фізіолог І.П.Павлов, письменник і вчений В.І. Даль, творець теорії відносності А.Ейнштейн, Чарлі Чаплін, Льюїс Керолл, Гарі Трумен, Бенджамін Франклін, Юлій Цезар, Пол Макартні, Мерлін Монро, Дж. Буш та багато інших видатних людей.

В.В. Шелудько,

учитель початкових класів

Балаклеївської загальноосвітньої школи I-II ступенів №3

Смілянської районної ради Черкаської області

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПИСЬМА ЛІВОРУКИХ ДІТЕЙ

Проблема навчання ліворуких дітей стала актуальною зовсім недавно, оскільки раніше вона розв'язувалась досить просто: ліворуких дітей

переучували, тобто змушували писати лише правою рукою. Але дослідження вчених довели, що переучувати ліворуку дитину означає змінювати специфічні якості її психіки, що негативно впливає на психічний стан дитини, емоційне благополуччя і здоров'я в цілому.

Згідно із статистикою, кожна третя дитина із заїканням – це переучений лівша. У такій ситуації ліворукі діти починають відставати в навчанні, втрачати віру у власні сили, не реалізують своїх можливостей і здібностей. Внаслідок цього в них формується стійкий комплекс неповноцінності.

Але ліворукість – це не патологія. Ліворука дитина – абсолютно нормальна й здорова. Однак вона відрізняється від своїх однолітків, у неї є своя особливість, яка визначається не «хотінням» дитини (писати лівою рукою), а специфікою організації її мозку, що визначає не лише ведучу руку, але й деякі особливості організації вищих психічних функцій. Особливі труднощі у ліворуких дітей викликає навчання письма. Основні труднощі, характерні для ліворуких дітей під час навчання письма, пов'язані з тим, що письмо засноване на звуко-буквенному аналізі, тоді як більшість лівшів більш схильні до формування цілісних образів слів і з труднощами проводять поскладовий і політерний аналіз слова.

Статистика свідчить, що з кожним роком кількість ліворуких людей на земній кулі збільшується. За даними різних авторів, на сьогодні їхня частка складає від 2 % до 8 %. Майже в кожному класі початкової школи є такі діти. Сучасні науковці та вчителі-практики розробляють методику навчання письма ліворуких з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей. Зокрема, методисти пропонують не навчати таких дітей письма до школи, оскільки в такому разі можна стикнутися з моментами, що знижують рівень самооцінки. Учитель повинен бути впевненим у тому, що дитина є ліворукою. Якщо учень однаково діє обома руками, то він обирає руку, якою йому зручніше писати. Особливої уваги потребує формування в ліворуких дітей технічної навички письма. Так, у класі ці діти мають сидіти ближче до вікна, щоб від руки на зошит падала світліша тінь. Якщо за партою сидять двоє дітей, то лікоть руки, якою пише лівша, має розташовуватися з краю стола, а не в середині. Так учні не будуть заважати писати одне одному. За наявності кількох ліворуких дітей у класі бажано саджати їх парами.

У ліворуких дітей здебільшого зустрічаються порушення моторного розвитку, координації рухів руки, кисті, пальців рук, а також недостатність розвитку зорово-просторового сприйняття, зорової пам'яті і зорово-моторної координації. Це спричиняє виникнення труднощів у процесі формування графічної навички школярів. Так, ліворукі першокласники погано сприймають і запам'ятовують літери складних конфігурацій, не уявляють зоровий образ букв у цілому. Це призводить до порушення співвідношення елементів, «дзеркального» написання букв. Дитина плутає схожі за зображенням букви, пише зайві елементи або не дописує їх. Ліворукі учні мають нестійкий почерк: нерівні штрихи, великі, розтягнуті букви різного нахилу. У таких дітей дуже повільний темп письма.

У першому класі, враховуючи підвищену емоційність і велику вразливість цих учнів, слід проводити навчання письма в доброзичливій атмосфері, чуйно ставитися до проблем лівшів, відзначати їхні найменші успіхи. Якщо під час виконання графічних вправ ліворукі діти проявляють агресивну впертість, то краще переключити їхню увагу на інший вид роботи, наприклад дидактичну гру, а не вимагати обов'язкового завершення письмового завдання.

Потребує особливої уваги формування в ліворуких дітей і технічної навички письма. Наприклад, освітлення під час письма має бути з правого боку. Зошит такі діти розташовують на столі з нахилом вправо, під кутом 20°. Тримавши ручку, ліворукі учні мають розгортати тильний бік долоні вгору-праворуч, щоб було видно написане.

Слід пам'ятати, що насильницьке переучування ліворуких дітей писати правою рукою спричиняє посилення в дітей роздратування, нестриманості, погіршення сну, в окремих випадках навіть спостерігається заїкання. У письмі ліворукі, що проходять «перекваліфікування», ніколи не досягають тієї досконалості, як під час письма домінуючою лівою рукою.

Під час **опрацювання** ліворукою дитиною **кожного графічного елемента** необхідно дотримуватися певної послідовності дій:

1. Пояснити, як пишеться графічний елемент (буква): з якої крапки починається рух, куди він спрямований, як змінюється траєкторія, де рух припиняється. У поясненні не має бути жодного незрозумілого або незнайомого слова.

2. Показати зразок виконання руху, написання графічного елемента.

3. Виконання руху під диктовку в уповільненому темпі. Під час роботи не відволікати увагу учня, а після її закінчення детально розібрати, чи все зроблено правильно.

4. Після пояснення і показу попросити дитину продиктувати дорослому, що і як потрібно робити, при цьому дорослий сам має виконати завдання.

5. Повторення інструкції. Учень може сам виконати дію або ця дія виконується дорослим «під контролем» та за інструкцією дитини.

6. Самостійне виконання дії дитиною. Рухи виконуються під контролем дорослого, але за умови самостійного оцінювання дитиною правильності написання.

Під час виконання завдань важливо постійно підкріплювати правильне виконання кожного елемента похвалою і, навпаки, не акцентувати увагу на неправильному написанні. У цьому випадку в дитини буде більше стимулів для досягнення результатів. Педагог повинен завжди пам'ятати: дитина має право на помилку, і при цьому вона має бути впевнена, що за неї не карають, а її можна виправити, і тоді дорослі не почують від учня слів «не можу», «не виходить», «ніколи не буду». Особливо це стосується ліворукої дитини, для якої є характерними певні особливості психомоторного розвитку.

Підготовка до оволодіння навичкою письма з урахуванням зазначених особливостей розвитку ліворуких учнів дасть змогу запобігти у них

виникненню труднощів під час навчання грамоти та розвитку дисграфії на подальших етапах навчання.

Як же допомогти ліворукій дитині оволодіти такою складною наукою, як побуквене письмо, зліва направо? Перш за все не варто вимагати від дитини, яка пише лівою рукою, безвідривного письма.

Дзеркальне письмо, що часто зустрічається і у праворуких, і у ліворуких дітей, зазвичай зникає до 8-10 років, коли остаточно формуються стабільні зв'язки між півкулями головного мозку. Однак, якщо ліворуку дитину насильно переучували, то процес віддзеркалювання букв при письмі, а також дзеркальне малювання може тривати довше, тому що «нова ведуча», але слабша, рука починає віддзеркалює руху руки, від природи більш сильної. Причому, дзеркально написаний текст без особливих зусиль читається дитиною. Багато переучених лівшів на все життя зберігають здатність писати дзеркальні тексти.

Однак, з якими б труднощами не зіткнувся ліворукий малюк і в дитячому садку, і в школі, він з успіхом подолає будь-які негаразди, якщо буде постійно відчувати батьківську підтримку, розуміння і любов, а також не буде відчувати негативного ставлення до ліворукості в людей, чия думка йому дорога.

Література

1. Безруких М.М. *Ліворука дитина в школі і удома*. – Єкатеринбург, 2004. – с. 300.
2. Волошенко О. *Ліворука дитина: яка вона ? : Сучасний погляд на проблему ліворукості // Психолог*. – 2003. - №39 (жовтень). – с.25-32.
3. Дідківська І. *Ліворукі діти потребують постійної уваги і підтримки // Освіта України*. – 2002. – 15 березня. – с.5.
4. Сиротюк А. *Адаптація ліворукої дитини в «праворукому» світі // Психолог*. – 2002. – травень. – с.23-25.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗОНИ ВІДПОЧИНКУ ДЛЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Під час організації навчально-виховного процесу у першому класі важливим є питання підготовки у школі відповідного середовища для першокласників: парт, класних кімнат, доповнених ігровими куточками, килимками для відпочинку тощо.

Згідно з Державними санітарними правилами і нормами влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01 (п.8.2.) навчальні класи обладнуються меблями згідно з діючими нормативними документами.

Меблі слід добирати відповідно до зросту дітей. Заборонено використання замість стільців, лав і табуретів.

Для учнів не допустима поза, при якій відстань від поверхні парти до очей менша 30 см. Фізіологічною є поза, при якій кут нахилу грудної частини тіла до поперекової дорівнює 145°.

Для забезпечення учнів меблями, у відповідності з довжиною тіла, необхідно мати б їх розмірів. Різниця між ростовими групами становить – 15 см. У кожному класі слід передбачати 2-3 розміри меблів з перевагою одного із них. Суттєву перевагу в сучасних умовах мають трансформуючі меблі. Правильне розміщення дітей за шкільними партами (столами) може бути за умови, коли в одному приміщенні навчаються діти з різницею у віці не більше як два роки. Допустима кількість меблів по класах і кабінетах середньої школи представлена в таблиці:

Ростова група	Група меблів і колір Маркування	Клас			
		1	2	3	4
До 115	1 оранжевий	+			
До 130	2 фіолетовий	+	+	+	
130-145	3 жовтий		+	+	+
146-160	4 червоний				+

Розміщувати меблі у класній кімнаті прямокутної конфігурації слід так, щоб відстань була:

- між зовнішньою стіною і першим рядом парт 0,6-0,7 м (в будівлях із цегли допускаються 0,5 м);
- між рядами двомісних парт (столів) - не менше 0,6 м;
- між III рядом парт (столів) і внутрішньою стіною або шафами, які стоять біля стіни, не менше 0,7 м;
- між передньою партою (столом) і демонстраційним столом не менше 0,8 м;
- від передньої стіни з класною дошкою до передніх столів не менше 2,4-2,6 м;
- від задніх столів до задньої стіни не менше 0,65 м (якщо задня стіна зовнішня - не менше 1,0 м);
- від задніх столів до шаф, які стоять вздовж заднього краю стіни - не менше 0,8 м;
- від демонстраційного столу до класної дошки - не менше 1,0 м;
- між столом викладача і переднім столом учнів - не менше 0,5 м;
- найбільша відстань останнього місця від класної дошки - 9 м;
- висота нижнього краю дошки над підлогою для учнів першого класу 0,7-0,8 м, 2-4 класів - 0,75-0,8 м.

У класних кімнатах поперечної і квадратної конфігурації, в якій меблі розміщуються у 4 ряди, повинна бути збільшена відстань від дошки до першого ряду парт (не менше 3 м), щоб забезпечити кут розглядання до 35°. Відстань від першого ряду парт до зовнішньої стіни повинна бути 0,8-1,0 м, між рядами парт, столів - 0,6, від задніх парт до шаф, розміщених біля внутрішньої стіни - 0,9-1,0 м.

Учні з пониженою гостротою зору повинні сидіти за першими партами в першому ряду (від світлонесучої стіни). Школярі з пониженим слухом розміщуються за першими і другими партами крайніх рядів. Учні, які часто

хворіють простудними захворюваннями, ревматизмом, ангінами, розміщуються у третьому ряду парт (біля внутрішньої стіни).

Для профілактики порушень постави не менше 2-х разів на рік школярів пересаджують з першого ряду в третій і навпаки, не порушуючи відповідності групи меблів їх зросту та з урахуванням гостроти зору і слуху.

Класну кімнату можна умовно розділити на різні зони:

- ✓ Громадянська – куточок із символами та текстом Гімну України;
- ✓ Соціальна – класний куточок, інформаційний куточок для батьків тощо;
- ✓ Навчальна – дидактичні матеріали для проведення уроків, схеми, таблиці, ілюстрації, посібники, довідкова література тощо;
- ✓ Інтелектуальна – завдання з логічним навантаженням, шашки, шахи, головоломки, ребуси, шаради тощо;
- ✓ Театральна – ширма, персонажі лялькового театру, маски, декорації тощо;
- ✓ Природнича – малюнковий або ілюстративний куточок природи, гірка з кімнатними рослинами, природничі енциклопедії тощо;
- ✓ Читацька – підбірка дитячих книг;
- ✓ Ігрова – атрибутика для сюжетно-рольових ігор, дитячі ігри;
- ✓ Відпочинкова – килимок, місце для усамітнення, олівці, розмальовки тощо;
- ✓ Спортивна – атрибути для проведення активного відпочинку учнів на шкільному майданчику (м'ячі, скакалки, кеглі тощо).

Особливо хочемо зазначити, що вся інформація, яка призначена для учнів має знаходитися на рівні їхнього зору, надрукована шрифтом, який легко і зрозуміло читається.

Для озеленення класної кімнати створити зелений куточок кімнатних рослин, які не тільки створюють затишок, але й виховують у підростаючого покоління бережне відношення до природи. Рослини очищають повітря в приміщенні від токсичних речовин, які виділяють пластиківі покриття, синтетичні смоли, підвищують вологість повітря, знешкоджують хвороботворні бактерії, знижують електромагнітне випромінювання.

Кімнатні рослини повинні мати естетичний вигляд, посаджені у горщики однієї колірної гами. Вазони не повинні стояти на підвіконні, щоб не зменшувати освітленість класної кімнати. Рекомендується використовувати різноманітні гірки, розміщені так, щоб діти могли без шкоди для власного здоров'я доглядати за рослинами.

Для озеленення класної кімнати рекомендується використовувати невибагливі тропічні рослини, зокрема, гібіскус (китайська троянда), хлорофітум, бегонія, пеларгонія, циперус, сансев'єра, аспарагус тощо. Такі рослини, як кактуси, традесканція, різні види пальм не тільки очищують повітря, а й виділяють фітонциди, здатні знищувати стафілококи і стрептококи.

Але слід пам'ятати, що серед кімнатних рослин є отруйні, точніше отруйним є їх сік, який виділяється при ушкодженні листка чи стебла. При

потраплянні у рот він здатний викликати набряк гортані і слизової оболонки рота, при потраплянні в очі - кон'юнктивіт і зміни роговиці.

З обережністю слід ставитися до використання таких рослин:

сімейство аралієвих: плющ, фатсія;

сімейство ароїдних: алокація, антуріум, диффенбахія, заміокулькас, каладіум, монстера, сингонія, спатифіллум, сциндапус, філодендрон;

сімейство амарилісових: амариліс беладона, гіпеаструм гібридний, клівія, кіноварний, еухаріс;

сімейство кутрових: аденіума, олеандр, пахіподіум;

сімейство пасльонових: бровалія, брунфельсія, паслін;

сімейство молочайних: молочай, кротон, пуансеттія, акаліфа.

Список отруйних рослин можна доповнити й іншими квітами, які відносяться до інших не перерахованих вище родин: азалія, аспарагус, глоріоза, жовтий жасмин, цикламен і фікус.

Дуже небезпечні олеандр, аденіум, мандевіла, катарантус і ін. Сік цих рослин містить велику кількість алкалоїдів і глікозидів. При потраплянні в організм він може викликати порушення серцевої діяльності, а в великих дозах може бути смертельно небезпечним.

Деякі кімнатні рослини (пеларгонія, олеандр, молочай, папоротеві рослини і інші) виділяють речовини, які можуть викликати алергію.

В.О. Безугла,

учитель початкових класів

Веселухутірського НВК

Чорнобаївського району Черкаської області

ОРГАНІЗАЦІЯ ІГРОВОГО ПРОСТОРУ І ЗОН ВІДПОЧИНКУ ДЛЯ УЧНІВ 1 КЛАСУ

Діти йдуть до школи з бажанням, з надією на цікаве й веселе життя. Що потрібно зробити педагогам, щоб вогник зацікавленості в їхніх очах не зник? Потрібно, щоб дорослі – педагоги та батьки – розуміли потребу учнів початкових класів у ігровій діяльності. Від раціональної організації ігрового простору залежить результат навчальної діяльності учнів.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. №1121 "Про затвердження Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу" та Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01) для першокласників, які відвідують групи продовженого дня, необхідно організувати щоденний 1,5-годинний денний відпочинок (сон), не менше, ніж 1,5-годинну прогулянку на свіжому повітрі, а також спортивно-оздоровчі заняття для учнів першого класу тривалістю не менш як 35 хвилин щоденно.

Найкращим поєднанням видів діяльності дітей у групах продовженого дня є рухлива активність на повітрі до початку самопідготовки (прогулянки, рухливі і спортивні ігри, суспільно корисна праця на пришкольній ділянці тощо), а по завершенні самопідготовки – участь у заходах емоційно-розвиваючого характеру (робота в гуртках, ігри, підготовка і проведення концертів самодіяльності тощо).

Своєрідність психологічного та фізіологічного розвитку молодших школярів спонукає педагогів початкових класів і вихователів групи продовженого дня шукати відповідні шляхи організації навчально-виховного процесу. Як би не змінювалися форми навчальної діяльності, для дитини це залишається навчанням – регламентованою діяльністю під керівництвом учителя. За результат навчання як за суспільно значущу діяльність дитина нестиме відповідальність перед учителем і батьками. Ігрова діяльність – це вільна, самостійна діяльність, що здійснюється за власної ініціативи дитини, вона вільна від обов'язків перед дорослими. [1,с.30]

Класно-урочна система навчання не може повністю задовольнити потреби шестирічних дітей у розвагах та іграх. Підвищена рухова активність — це біологічна потреба росту й розвитку молодших школярів. Педагоги нашої школи розуміють, що у процесі навчання учнів початкових класів у частини з них порушується зір, постава (викривлення хребта), діяльність нервової та серцево-судинної систем. А створення ігрового простору сприяє задоволенню цих потреб, розвитку фізичних, емоційних і психічних процесів, розвитку пізнавальної активності. Ігрова діяльність дає можливість вступати дітям у вільні контакти із друзями. Гра дає змогу дітям об'єднуватись у групи за інтересами, а спілкування з учителем набуває невимушеного характеру. Діти граються разом, а відтак – розподіляють обов'язки, приймають спільні рішення, відстоюють свою думку, отримують свій перший досвід співіснування у суспільстві. Гра є найприроднішою та найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Різноманітні вияви дитячих емоцій позначаються на позитивному тлі ігрової діяльності, підтримують дитину в різних ситуаціях, зокрема й у навчальній діяльності.

В нашому НВК для учнів створені класні кімнати, ігрова кімната і спальна кімната для денного відпочинку. Цьому сприяє наявність необхідної матеріальної бази, передусім – відповідних приміщень, зі спеціально обладнаними кімнатами: в одній діти навчаються, а в іншій – граються і відпочивають.

В класних кімнатах шестирічкам створені необхідні умови для успішного і комфортного навчання з дотриманням усіх санітарно-гігієнічних умов. В класах створені куточки психологічного розвантаження – куточки відпочинку, усамітнення та зелені куточки. Нервова система дітей молодшого шкільного віку вразлива, і тому для подальшого встановлення та закріплення врівноваженої взаємодії процесів збудження та гальмування потрібно подбати про раціональну взаємодію навантаження та спокою у процесі організації

життєдіяльності. Цьому й сприяє організація центру психологічного розвантаження в класних кімнатах.

У куточку відпочинку є м'які низькі меблі та килим. Це місце для усамітнення, де дитину ніхто не потурбує доти (звісно, у поза урочний час), доки вона сама не захоче спілкуватись із колективом. У дітей молодшого шкільного віку психічні процеси не довготривалі тому часу, як правило, на такі «усамітнення» не потрібно багато. Але це дасть змогу вчителю і вихователю помітити стан дитини і подолати деякі проблеми. Створення зеленого куточка сприяє озонуванню повітря у кімнаті, створює позитивний мікроклімат. Учні можуть допомагати дорослим доглядати кімнатні рослини, поступово вивчаючи їх особливості.

Серед розмаїття ігор значне місце посідають дидактичні ігри. Особливістю цих ігор є те, що вони створюються дорослими для дітей із певною метою, мають конкретний зміст і правила. Дидактичні ігри – навчально-ігрові, позаяк вони поєднують у собі ігровий задум із дидактичною метою.

У дидактичні ігри діти можуть грати самостійно. Вони сприяють розвиткові ініціативи, розширенню уявлень дітей про предмети вжитку, об'єкти та явища природи, про якості та властивості різних предметів; ознайомлюють із різними формами, кольорами, величинами, удосконалюють координацію рухів, розвивають у дітей спритність та окомір. [1, с. 43]

Популярністю в учнів користується куточок читача, де зібрані цікава література на різну тематику для дітей молодшого шкільного віку. Діти у вільний час мають можливість прочитати книгу, обговорити її з товаришами.

У класах відведені місця для предметів, що висвітлюють національні, культурні особливості українського народу, його символи, звичаї і традиції. Також створені куточки спостережень за природою, постійно діючі змінні виставки дитячих робіт.

Зоною відпочинку для першокласників, які відвідують групу продовженого дня є **спальна кімната**, яка теж відповідає санітарно – гігієнічним вимогам. Дане приміщення умебльоване дитячими ліжками. Для дітей є зручний відокремлений туалет.

В **ігровій кімнаті** створені центри сюжетно – рольових ігор, рухливих ігор, будівельно – конструктивних ігор, куточки театралізованої діяльності.

Рухливі ігри розвивають спритність, окомір, зосередженість, винахідливість, вивищують моторну активність. Ці ігри емоційно насичені завдяки наявності в них елементів несподіванки і змагання, сприяють роботі великих і дрібних м'язів, запобігають швидкому втомленню. Граючи в рухливі ігри, дитина має можливість самостійно регулювати темп, тривалість рухів, але прагнення до активних рухів та дій має обмежуватися певними правилами. Потрібно розвивати вміння регулювати свою поведінку, гальмувати дії при потребі. Діти навчаються виявляти бурхливу рухову активність у іграх, змаганнях, на уроках фізкультури. [1, с. 42]

Такі ігри можуть проводитися з розподілом на команди або без – кожна дитина самостійно бере участь у грі. Під час гри педагог може виступати у ролі організатора гри (якщо правила гри невідомі школярам) або спостерігача. Обов'язково вихователь наголошує, що гра має проходити у відповідному місці, щоб не заважати іншим дітям, а також усі гравці повинні дотримуватись правил техніки безпеки.

У куточку для рухливих ігор в ігровій кімнаті є мішені та м'які м'ячики для метання; кеглі, пірамідки, м'ячі; настільний футбол і хокей; дитячий більярд; шведська стінка та ін. Оснащення куточку обов'язково має бути безпечним та зручним. Вихователі обов'язково проводять інструктажі з техніки безпеки.

Поняття сюжетно-рольова гра трактується так: «сюжет» – це створення ситуації за певний проміжок часу, а «роль» – дитина приймає на себе певну роль. Вчителі і вихователі розуміють, що самодіяльна сюжетно-рольова гра – не лише ефективний засіб всебічного розвитку дитини, а й можливість психологічного розвантаження. Програючи певні ситуації, пов'язані з відчуттям напруження, невпевненості, страху, агресивності, збентеження, діти позбавляються негативних емоцій, набувають психологічної стабільності. Залежно від сюжету діти грають в сімейні, побутові, суспільні сюжетно-рольові ігри. У таких іграх дитина створює умовне уявне оточення і виконує символічні дії, замінюючи реальні предмети. Діти віддають перевагу сімейним, побутовим, суспільним сюжетно-рольовим іграм. У таких іграх (аптека, перукарня, лікарня, кухня, магазин, гараж) дитина створює умовне уявне оточення і виконує символічні дії, замінюючи реальні предмети іграшками або певними предметами. У цих куточках знаходяться ігрові тематичні матеріали: ляльки, рольові атрибути людей різних професій, інструменти, засоби людської діяльності, набори посуду, транспортні засоби та інше.

Особливістю будівельно-конструктивних ігор є те, що дитина у процесі гри не використовує готову модель (іграшку), а має її змайструвати, звести споруду, тобто сконструювати об'єкт для можливої подальшої гри. Такий вид ігор тісно пов'язаний із сюжетно-рольовими іграми та близький до трудової діяльності.

У процесі будівельно-конструктивних ігор розвиваються вміння цілеспрямовано розглядати й аналізувати предмети, порівнювати їх між собою, визначати спільне й відмінне; навички планування, соціальні компетенції, просторове мислення, творча уява, моторика, вольова сфера.

Діючи з конструкторами, учні ознайомлюються з окремими властивостями геометричних тіл і просторових відносин; учаться спільно формувати мету, організувати та планувати роботу, добирати та використовувати різні блоки для створення об'єктів, самостійно конструювати об'єкт за власним задумом або схемою, досягати результату, бути винахідниками.

У куточку будівельно-конструктивних діти використовують набори конструкторів різних видів (будівельні, технічні), з різних матеріалів (дерев'яні,

металеві, пластмасові); великі й малі шматки тканини різного кольору і фактури, різні ємкості.

В ігровій кімнаті створений ляльковий театр і настільний театр іграшок. Ці куточки театралізованої діяльності учнів сприяють усвідомленню власного «Я», надають можливість для пізнання та самовираження особистості через розуміння персонажа та вироблення ставлення до нього, передбачають формування вміння «входити в образ» та «утримувати» його впродовж вистави, розвивають літературне мовлення, прищеплюють інтерес до театру як виду мистецтва. Театралізована діяльність учнів ґрунтується на безпосередньому сприйманні або знанні літературних творів під час уроків, у позаурочний час, у процесі самостійного читання та відтворенні їх змісту на виконавському та творчо-імпровізаційному рівнях.

Самостійність театралізованої діяльності першокласників залежить від знання твору, тому учителі ознайомлюють дітей із творами, персонажі яких представлені у куточку, надають допомогу в їх вивченні, повторенні окремих фрагментів текстів.

Ігровий простір організований у кімнаті таким чином, щоб вихователь міг спостерігати за діяльністю всіх дітей.

Під час спостереження вихователь відмічає:

- у якому центрі, куточку найчастіше працюють діти;
- які центри залишаються нереалізованими, не викликають зацікавленості в дітей;
- як діти працюють у центрах; хто з них не знаходить себе у діяльності; якій діяльності діти віддають перевагу;
- як складаються стосунки між учнями; чи виникають конфліктні ситуації, які їх причини; які способи розв'язання конфліктних ситуацій обирають діти.

Ця інформація дасть можливість вихователю скоригувати діяльність учнів у ігровій кімнаті, усвідомити інтереси, потреби та пріоритети дітей для подальшої організації навчально-виховного процесу.

Література

1. *Большакова І. Організація ігрової кімнати в умовах ГПД // Абетка вихователя ГПД / Упоряд. М. Голубенко. – 2-ге вид. стереотипне. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005.*
2. *Організація навчально-виховного процесу в ГПД / автор-упоряд. О.Є. Гордійчук. – К. : Шкільний світ, 2010. – 120 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).*

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Для дітей молодшого шкільного віку основним видом діяльності стає навчання. Але на початковому етапі воно не може замінити гру – природну, самостійну, яскраву, звичну для дитини форму роботи.

Дослідження педагогів і психологів, зокрема **А.С. Макаренка**, **В.О. Сухомлинського**, **О.Я. Савченко**, **Д.Б. Эльконіна** та ін., дають можливість стверджувати, що гра є провідним видом діяльності молодших школярів і хоч її

активність знижується, вона залишається необхідним компонентом для підтримки емоційної рівноваги, отримання соціального досвіду дитини.

На превеликий жаль, сьогодні в школах частина вчителів недооцінює роль ігор (і особливо сюжетно-рольових) у роботі з молодшими школярами.

Сюжетно-рольова гра є основою формування соціального досвіду учня, а, отже, і набуття соціальної компетентності. Під час такого виду ігор формується і розвивається комунікативна і мовленнєва компетентності учнів. Поряд з цим у дітей виховуються особистісні якості – сила волі, наполегливість, толерантність, чесність, духовність, співчуття, справедливість тощо.

Сюжетно-рольова гра є однією із найбільш доступних моделей спілкування молодших школярів. В її основу покладено процес рольового спілкування учнів у відповідності до обраних ролей та певного сюжету – ігрової ситуації. Під час сюжетно-рольової гри в учнів формуються навички діалогічного мовлення, засвоюються засоби вербального і невербального спілкування, розвиваються уміння узгоджувати свої дії, думки з потребами товаришів, удосконалюються особистісні якості, виховується ціннісне ставлення до себе і навколишнього світу. При цьому дитина має можливість реалізувати себе, як активного учасника події чи діяльності, приміряти ролі дорослих людей, проявити власні здібності, особливості мислення і уяви тощо. Як будь-яка творча діяльність, сюжетно-рольова гра – емоційно багата і дарує школяру радість і задоволення від самого процесу її виконання.

У сюжетно-рольовій грі можна виділити такі структурні компоненти, як сюжет, зміст і роль. Звичайно, головним є – сюжет – це своєрідна сфера діяльності, яка відтворюється дітьми. При цьому знання, уміння, навички і враження учнів постійно поповнюються, збагачуються і удосконалюються. Такі ігри можна вважати однією з форм практичного пізнання навколишньої дійсності. Сюжети можна використовувати різноманітні:

- побутові («У гостях», «Готуємо обід» і т. д.);
- виробничі («На заводі», «У лікарні» тощо);
- соціальні («У театрі», «У бібліотеці» та ін.).

Через сюжетно-рольову гру учні мають можливість випробувати себе у різних ролях, оволодіти правилами і прийомами спілкування, проявляти свої творчі здібності і розвивати їх.

Враховуючи вищевказане, зазначаємо, що сюжетно-рольові ігри мають обов'язково використовуватися у навчально-виховному процесі початкової ланки і особливо у роботі з першокласниками як один із засобів всебічного виховання і розвитку дитини.

С.А. Бодрова,

учитель початкових класів

Уманського навчально-виховного комплексу

«загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7-колегіум»

Уманської міської ради Черкаської області

ТВОРЧА ГРА В ЖИТТІ ДИТИНИ

Виховання майбутнього діяча повинне полягати не в усуненні гри, а в такій організації її, коли гра залишається грою, адже в грі виховуються якості майбутнього працівника і громадянина.

А. С. Макаренко

Велике значення в молодшому шкільному віці мають колективні ігри. Гра незамінна як засіб виховання правильних взаємин між дітьми. У процесі гри виявляється чуйне ставлення до товариша, справедливість, уміння поступитися в разі потреби, допомагати в біді і тощо. Тому усі види правильно організованих ігор є прекрасним засобом виховання добрих взаємин у дитячому колективі і надають велику допомогу у вихованні дітей.

До творчих (сюжетно-рольових) ігор відносяться ті ігри, що виникають за задумом самих дітей. Зміст цих ігор обумовлено враженнями, які діти одержують, спостерігаючи за навколишньою дійсністю і беручи участь в ній.

Спостерігаючи за дітьми під час гри, ми ближче пізнаємо їх, це допомагає краще керувати вихованням, використовувати гру з метою всебічного впливу на дитячий колектив.

Зміст дитячих ігор глибоко соціальний.

Найулюбленіші, найпотрібніші дітям ігри - це ті, де вони самі визначають мету, ставлять завдання. Процес гри полягає в здійсненні цієї мети: дитина будує плани, вибирає засоби здійснення.

Готових правил у цих іграх немає; правила випливають зі змісту гри, з тих взаємин, що встановлюються між дітьми в залежності від обраних ролей (капітан, матроси і пасажири в грі «Пароплав», продавці і покупці в грі «Магазин», артисти і глядачі в грі «Театр», банкіри, вкладники в грі «Банк», лікарі, медсестри, хворі в грі «Лікарня», модельєри, кутюр'є, замовники в грі «Модельне агентство» і тощо. Крім того, під час гри відбувається поповнення словникового запасу і знайомство зі значенням сучасних слів.

Протягом багатьох років ми мали можливість спостерігати за іграми першокласників, коли дитина приходить у перший клас, школа стає основним змістом дитячого життя, отже, новим і великим змістом дитячих ігор.

Тому не дивно, що одна з улюблених ігор першокласників – це гра у школу. Найбажаніша роль - роль учителя. Через неї часто виникають у дітей гарячі суперечки. Ігри в школу гарний учитель використовує так, що діти під час гри з задоволенням і читають, і розповідають, і вирішують задачі.

Спостерігаєш таку гру і думаєш: учитель повинен невпинно стежити за собою. Адже його поведінка так точно відбивається в іграх маленьких вихованців!

Ігри сприяють і художньому вихованню: красі і грації рухів, виразності мови, творчої фантазії, яскравої передачі образу. У дитячих іграх виявляється іноді і майбутнє дарування.

Для педагога є засобом вивчення дітей. К.Д.Ушинський говорить, що дитя у своїх іграх виявляє без притворів усе своє щиросердне життя.

Твердження деяких педагогів і психологів, що ігрова діяльність для першокласників - пройдений етап, не відповідає дійсному стану речей, суперечить усьому тому, що педагогіці відомо про дітей цього віку, про їхню самостійну діяльність.

Першокласники після повернення зі школи, якщо тільки їм не перешкоджають, віддаються грі. Деякі батьки відзначають у школярів навіть більше прагнення до гри, ніж у попередньому році, коли діти поверталися з дитячого саду.

«Ігнорувати ігри не слід, а потрібно подумати, як поставити справу, щоб гра допомогла вихованню дітей».

А.С.Макаренко вважав: яка дитина в грі, така вона буде в роботі, тому що в грі виховуються навички і риси характеру, необхідні в роботі: подолання труднощів, активна діяльність, радість творчості, окрилення думки, захопленість своєю справою, гордість успіхами колективу, уява.

Гра «Гості»(1-2 класи)

Виховні завдання. Формувати загальнокультурну компетентність учнів. Закріпити культурні навички, ознайомити дітей з деякими знаннями з домоводства (прибирання кімнати, сервірування столу).

Підготовка до гри. Вчитель проводить естетичні бесіди: «Чекаємо гостей», «Йдемо в гості».

Створення уявної ситуації. Для неї необхідно ігровий реквізит: ляльковий посуд, уявне частування (так граються і дошкільнята). Такі ігри сприймаються першокласниками з дитячою безпосередністю, діти по справжньому захоплюються ними. Гра «Гості» в будь-якому варіанті містить в собі можливість для закріплення культурних навичок: внутрішні права гри вимагають, щоб господарі були ввічливими до гостей, зважливі, вживали культурні вислови: «Будьте добрими», «Будь ласка», «Їжте на здоров'я», «Приємного» і т. ін.

Ці ігри доцільно проводити всередині поділених на групи дітей, а ігри, що наближають їх до реальних ситуацій - в тих випадках, коли групи запрошують в гості один одного чи своїх шефів. В іншому випадку це скоріше ігри-заняття, що вимагають реального оснащення: столи із скатертинами, чайні прибори, вази, чай, пиріжки, тістечка.

Ігрові ролі. Господарі і гості.

Початок гри і її хід. Всі ігрові дії розгортаються навкруги підготовки до зустрічі гостей, турбота про них. Господарі, готуючись до зустрічі гостей, прибирають квартиру, прикрашають її квітами (а взимку гілочками хвої), накривають на стіл, правильно розставляючи прибори, домовляються, як і чим їх зацікавлять. Вчитель може розучити з дітьми куплет з відомої пісні з плесканням:

До нас гості прийшли,

*Ой, хороші прийшли,
Адже ми кисіль варили,
Пирогів напекли.
Із капустою пиріг,
Із картоплею пиріг.
А який там без начинки -
Найсмачніший з усіх.*

Господарі правильно розсаджують гостей, пропонуючи їм найзручніші місця. Під час чаювання гостей розважають цікавою бесідою, привітно пригощають: «Їжте, будь ласка», «Спробуйте цей пиріг», «Ще чаю?». Однак під час пригощання діти повинні дотримуватись почуття міри, не бути настирливими - про це вчитель розповідає під час етичної бесіди до початку гри-заняття.

Після чаювання господарі пропонують гостям колективні пісні, загадки, рухливі чи спокійні ігри. Для того, щоб гра «Гості» проходила жваво і невимушено, дітям пропонується самостійно скласти план гри. Вчитель може подати деякі ідеї більш цікавого розвитку сюжету, не вмішуючись в хід гри. Всі помилки, які діти допустили як господарі чи гості, краще обговорити колективно після закінчення гри. Добре, щоб домовитись з дітьми про наступне проведення гри через один-два тижні.

Гра «Магазин» (1 клас)

Мета. Формування соціальної компетентності – уміння взаємодіяти з різними партнерами і виконувати різні функції. Закріплення навичок культурної поведінки, усного рахунку, розвиток математичних уявлень.

Підготовка до гри. Естетична бесіда про поведінку школяра в громадських місцях, в магазині зокрема; екскурсія до магазину, адміністрацію якого завчасно попереджено про мету відвідування дітьми їхньої установи.

Створення уявної ситуації. Плакат «Магазин» біля входу, імітація прилавків (поставлені на бік столи), кас (це можуть бути ящики, накриті папером).

Реквізити гри. Папір, олівці, декілька іграшкових ваг, рахівниці, банки місткістю 0,5 л., 1 л., 2 л.

Підготовка ігрових реквізитів. Приблизно за день-два до відкриття магазину почали роботу декілька фабрик: швейна, іграшкова, писемних атрибутів, а також хлібобулочний комбінат. Учні під керівництвом майстрів дітей-шефів - вирізають із паперу і розмальовують одяг для ляльок, виготовляють маленькі зошити (вони згодяться для гри «Школа»), роблять із пластиліну і природного матеріалу - шишок, гілочок, листя - іграшки, різні доробки, печуть хліб, булки, тістечка і т.ін. Потім гра «Фабрика» може бути

об'єднана з грою «Магазин». Тоді всі діти задіяні в колективній грі, а товари - невпинно виготовляються.

Ігрові ролі. Директор магазину, продавці, касири, покупці, працівники фабрики, водії (хлопчики, що доставляють на іграшкових автомобілях товари до магазину).

Початок гри і її хід. Перед початком гри, після розподілу ролей і обговорення плану гри, вчитель ще раз нагадує як повинен покупець розмовляти з продавцем, а продавець - з покупцем, і пропонує одну з основних умов гри: без слів «Будьте добрі», «Будь ласка», «Дякую» товари відпускатися не будуть.

Далі розпочинається творча гра. Директор оголошує про відкриття нового магазину, привітно зустрічає покупців. Іде жвава торгівля. Всі товари мають ціни, але округлені, щоб першокласникам було легко рахувати в рамках вивченого в школі програмового матеріалу. Непогано в грі використати маленьку вагу для зважування продуктів (пісок, дрібні камінчики, інший природний матеріал). Бажане продавати молоко, щоб діти ознайомились з ємностями: 0,5л. 1л, 2л. І те і друге буде сприяти розвиткові математичних уявлень.

Приблизно через півгодини потрібно запропонувати дітям помінятися ролями.

Гру «Магазин» доцільно проводити декілька раз з інтервалами один-два тижні. Ціни на товари визначає вчитель, враховуючи рівень підготовки учнів.

Ти прийшов у театр

Театралізована діяльність користується у школярів незмінною популярністю та суттєво впливає на всебічний розвиток дитини.

I. На початку гри учні з'ясовують, які ***правила культури поведінки*** вони повинні знати.

1. Збираючись у театр, потрібно вдягатись особливо охайно, святково.
2. Не можна запізнюватись до початку вистави.
3. При вході у театр, потрібно зняти верхній одяг, підправити плаття, зачіску. Хлопчики обов'язково знімають головний убір.
4. Не можна у театрі займати чужі місця.
5. Проходячи на своє місце, потрібно йти між рядами обличчям до людей, які сидять.
6. Не можна заважати оточуючим: вертїтись. Вставати з місця під час вистави, свистіти і тупати, розмовляти.
7. При виході із залу проходити спокійно, не штовхатись.
8. Будь охайним, не сміти! Не їж під час дії!

II. Словничок театральної термінології:

Актори; зал; завіса; вистава; фойє; дзвінок; театр та його оформлення; глядачі; сцена; касир; програма; ложа; працівники театру; партер; атрибути; контролер; бенуар; декорації; оплески; балкон; костюмер; куліса.

III. На III етапі вчитель майже не втручається в процес, а лише стежить за правильністю виконання завдань дітьми: створення декорацій, підбір атрибутів, малювання афіші, виготовлення квитків.

На цьому етапі використовується гра «*Будівельники*».

IV етап гри - розподілення ролей між учнями класу, перетворення класу у театральний зал, а місця біля дошки - у сцену за кулісами.

V етап - відтворення сюжетно-рольової гри «*У театрі*». Діти заходять у «театр» (клас). У «театрі» є касир, контролер, білетери. Купують білети, проходять у зал, займають свої місця і т. д.

Починається вистава. Група «артистів2 (учні класу) інсценізують уривок із любої казки. Глядачі поводять себе, як вважають за потрібне.

Після гри обговорюють свої дії, діляться своїми враженнями від відтвореного епізоду із сучасного життя, роблять висновки.

Заключне слово вчителя.

- Мені хочеться, діти, щоб ви зрозуміли: бути глядачем — це майже мистецтво. Особливе мистецтво, складне, вчитись якому потрібно з ваших років. Я вірю, що ви навчитеся.

Гра «У транспорті»

МЕТА: формувати соціальну компетентність: активізувати слова ввічливості, формувати вміння вести діалог; виховувати доброту, повагу; ознайомити дітей з професією контролера, водія.

Підготовка до гри.

1. Екскурсія на автобусну зупинку.
2. Проїзд автобусом по місту.

Хід гри

Розмова учителя з учнями про те, які види транспорту діти знають, на яких частіше їм приходиться їздити.

- Які ситуації ви спостерігали?

- Про що іноді забували люди при користуванні міським транспортом?

- Що завжди повинні пам'ятати учні? (Поступатися місцем старшим.)

- Як звернутися до людини, старшої за віком? (Діти пригадують слова ввічливості.)

Обладнання: квитки, «салон автобуса», «метро», «трамвай». Розподіл ролей: бабуся, дідусь, жінка з дитиною, дівчинка, хлопчик, водій, контролер.

Розігрування ситуацій.

1. У вагоні метро сидять пасажери, на передньому сидінні - дівчинка (школярка). На зупинці зайшла жінка з маленькою дитиною...

2. Одного разу Андрійко їхав в автобусі і з цікавістю розглядав вулиці рідного міста. Раптом у автобус увійшла дівчинка його віку...

3. У трамваї їхало декілька хлопчиків. Раптом трамвай зупинився - один з хлопчиків не втримався і сильно штовхнув якогось чоловіка.

Незнайомий чоловік хотів розсердитися, але хлопчик одразу ж сказав (діти хором: „Пробачте, будь ласка“)...

4. На зупинці у автобус заходить контролер...

5. Старенький дідусь не може самостійно вийти з автобуса...

6. Як потрібно звернутися до людини, якщо вона зайнята розмовою, а тобі потрібно вийти із автобуса (трамвая)?....

Діти розігрують сценки, в котрих показують, як потрібно допомагати людям похилого віку, маленьким дітям...

Звертається увага на те, як діти розмовляють, вживаючи ввічливі слова: ввічливо, привітно, дивлячись на того, до кого звертаються, чи різким тоном, відвернувшись в сторону.

Такі та інші ситуації дають учням зрозуміти, що сила «чарівних слів» залежить ще й від того, як ти їх говориш.

«У літаку» учні знайомляться з професією стюардеси, штурмана, радиста. Перед початком гри розглядають малюнок салону літака з пасажирами. Діти вибирають «екіпаж» літака: командира, пілотів, штурмана, радиста. Правила культурної поведінки учнів є одним із шляхів, при допомозі яких вирішуються проблеми, пов'язані із спілкуванням.

Гра «Кондитерська фабрика»

Мета. Ознайомлення із складом числа 10. Розширення уявлень про майстерність кондитерів, про необхідність їхньої праці. Розвиток уяви дітей.

Підготовка до гри. Учитель знайомить дітей із працею кондитерів: на кондитерській фабриці працюють люди різних професій (кондитери, пекарі, пакувальники, художники та ін.), завдяки яким випускається широкий асортимент кондитерських виробів. Але перш, ніж вони потраплять в магазин, а потім на наш стіл, необхідно чимало попрацювати. Праця кондитерів полегшується завдяки спеціальним машинам. Учитель показує колекцію етикеток з цукерок і використовує їх для незвичайної подорожі по кондитерських фабриках нашої країни. Під час цієї подорожі він удосконалює уявлення дітей про працю кондитерів і знайомить їх з обсягом роботи, яку виконують художники-оформлювачі. Перегляд діафільму «Як виготовляють цукерки». Особлива увага звертається на розрахункові операції, якими обов'язково користуються в своїй діяльності кондитери: бригада за зміну випускає визначену кількість кондитерських виробів; цукерки фасуються в коробки також у визначеній кількості.

Матеріал. Виготовлені дітьми з пластиліну і картону кондитерські вироби: цукерки, печиво різної форми; коробки з-під цукерок, зефіру. Пакети для розфасування готової продукції; набір карток та ін..

Ігрові ролі та правила. У грі розподіляються ролі сортувальників, бригадирів, контролера, вахтера, воді та ін.

Сортувальник повинен розфасувати визначену кількість цукерок (печива, зефіру) по сортах в пакети або коробки, а кількість предметів позначить відповідними цифрами.

Бригадир нагадує обов'язки всім робітникам на фабриці, розподіляє замовлення між сортувальниками (наприклад, покласти в пакет 5 цукерок різних сортів) і перевіряє правильність їх виконання.

Контролер, який приймає готову продукцію, повинен визначити не тільки якість, а й її кількість.

Водій визначає кількість продукції, яку перевозить, нумерує товари.

Хід гри. Діти розставляють столи, встановлюють транспортер, із стільців будують прохідну. Це - фабрика.

Вахтер пропустив одну частину робітників, іншим пропонує прийти в другу зміну.

До сортувальників підходить бригадир (учитель) і пропонує декілька пакетів.

Бригадир. Дає завдання сортувальникам пакувати печиво чи цукерки.

Отримавши завдання від бригадира покласти в пакет по 5 цукерок двох видів, діти починають фасувати. Пакет з цукерками готовий.

Необхідно приклеїти цифри. Діти підходять до столу і беруть картонки з цифрами, наклеюють їх на пакети,

Запитання: Скільки всього цукерок?

Скільки цукерок одного виду?

Іншого виду?

Яких більше і на скільки?

Література

1. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я. Савченко. К. : „Майстр-8“, 1997р.

І. П. Петренко,

учитель початкових класів

Уманського навчально-виховного комплексу

«загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7 - колегіум»

Уманської міської ради Черкаської області

АВТОРСЬКІ РОЗРОБКИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР

*Гра – це велике світле вікно, через
яке в духовний світ дитини вливається
живлющий потік уявлень,
понять про навколишній світ.*

В.О. Сухомлинський

Сюжетно – рольова гра посідає особливе місце в житті дитини, оскільки придумується ними самими і є невід'ємним атрибутом дитинства. В ній дитина відтворює різні події, за якими вона спостерігає, про які їй читають або розповідають дорослі.

Для того, щоб збагатити зміст дитячих ігор, слід ознайомити дітей з роботою працівників різних професій, показати їхню користь та відповідальне

ставлення до праці, а також вдячність інших людей за добре зроблену ними справу.

«У МУЗЕЇ»

Мета: ознайомити дітей з професійною лексикою: екскурсовод, співробітник музею, екскурсія, екскурсанти, експонат, експозиція; ознайомити з музеями міста; засвоїти правила поведінки у громадських місцях.

Обладнання: ілюстрації, експонати класного музею «Світлиця».

I. Підготовчий етап

1. Вступна бесіда:

- Діти, будь ласка, поясніть значення слова музей.

(Діти пояснюють своє розуміння даного слова)

Музей – установа, заклад що займається збором, зберіганням, вивченням пам'яток культури та мистецтва, виставками колекцій старовинних речей, предметів, що являють собою історичний інтерес.

- Чи знаєте ви, хто працює в музеї?

(Співробітники музею, екскурсоводи)

- Що ви знаєте про професію екскурсовод?

2. Словникова робота

Екскурсовод – спеціаліст, що дає пояснення про експонати у музеї.

Експонат – предмет, рідкісна цінна річ, що виставлена у музеї.

Експозиція – розміщення будь – яких предметів, що виставлені для огляду.

Екскурсанти – учасники екскурсії.

Екскурсія – поїздка куди-небудь, відвідування чого - небудь з метою навчання або відпочинку.

3. Вивчення правил поведінки у музеї.

- Дотримуватись тиші
- Уважно слухати екскурсовода
- Нікому не заважати
- Не чіпати експонати руками
- Не заходити з тваринами
- Не смітити

4. Відвідування музеїв міста:

- Художній музей
- Краєзнавчий музей
- Музей народного побуту
- Музей літератури та мистецтва

II. Основний етап

Хід гри

1. Розподіл ролей: екскурсоводи, екскурсанти.

2. Ігрові ситуації

Ситуація 1

- Ви прийшли до Музею народного побуту. Зараз екскурсоводи проведуть для вас екскурсію. *(Діти у ролі екскурсоводів проводять екскурсію у класному музеї , решта – екскурсанти.)*

III. Завершальний етап

1. Відзначення найкращого екскурсовода та екскурсанта.

2. Підсумки гри.

- Чого корисного ви почерпнули для себе, коли пограли в цю гру?

3. Заключне слово вчителя.

- Діти, всі музеї належать до культурної спадщини нашого народу. Отже, культурна спадщина народу це: архітектурні споруди, пам'ятники, монументи, музеї, сади та парки. Все що створено народом для народу.

«У БІБЛІОТЕЦІ»

Мета: ознайомити дітей з професією бібліотекаря; формувати вміння вести діалог, правильно використовувати слова; активізувати слова привітання і ввічливості; виховувати бережливе ставлення до навчальної книги (підручників) та художньої літератури, прищеплювати інтерес до читання.

Обладнання: комп'ютер, проектор, екран, книги, картотека та формуляри для кожного учня.

I. Підготовчий етап

1. Екскурсія до шкільної бібліотеки. Знайомство із приміщенням бібліотеки.

Розповідь бібліотекаря про значимість книг в житті людини, про необхідність дотримання певних правил поведінки, правила читача, правила збереження навчальної книги (підручників) та художньої літератури.

2. Бесіда за малюнком на моніторі:

- Діти, ми відвідали шкільну бібліотеку. Подивіться на цей малюнок. Що ви бачите? (*Діти прийшли до бібліотеки*).

- Про що на вашу думку розмовляє хлопчик із бібліотекарем? (*Відповіді дітей*)

- Давайте спробуємо озвучити малюнок. Пригадайте вашу екскурсію до бібліотеки. Хто вас зустрічав? Як слід звертатись до бібліотекаря? Як потрібно поводитись, залишаючи бібліотеку?

3. Організація виставки «хворих» книжок.

- Які «ліки» необхідно мати, щоб надати першу допомогу «хворій» книзі?

4. Словникова робота.

Бібліотека - установа, культосвітній заклад де зберігаються і видаються читачам книжки, журнали і т. ін.

Бібліотека-читальня — бібліотека, в приміщенні якої є зал або кімната, де можна одержувати й читати книжки, журнали, газети тощо.

Картотека – місце зберігання впорядкованих карток – формулярів.

Формуляр - картка маленького розміру, що вміщує дані про читача та інформацію про книги, що він взяв для читання.

Стелаж – ряд полиць, розташованих одна над одною і призначених для розкладання книжок.

Читач – відвідувач бібліотеки, читального залу.

Довідкова література – енциклопедії, словники, довідники.

II. Основний етап

Хід гри

1. Розподіл ролей : бібліотекар, читач.

2. Ігрові ситуації

Ситуація 1.

Читач прийшов до бібліотеки, щоб обрати книгу для читання.

Ситуація 2.

Учень прийшов до бібліотеки, щоб повернути книжку, в якій менша сестричка вирвала сторінку.

Ситуація 3.

Учень пообіцяв принести книжку у певний день, але не встиг її дочитати.

Ситуація 4.

У бібліотеці учениця узяла подивитися журнал та побачила, що там вирвано декілька сторінок.

Ситуація 2.

Розкажи своєму однокласнику про книжку, яку ти прочитав і яка тобі дуже сподобалась. Порадь йому прочитати цю книжку.

III. Завершальний етап

1. Висновки:

- у бібліотеці не можна: шуміти, сміятися, голосно розмовляти;
- у бібліотеці можна: читати книги, журнали;
- повертати книгу слід вчасно (протягом 10 днів);
- обережно поводитися з книгою.

2. Відзначення найкращого бібліотекаря та читача.

3. Підсумки гри.

- Є народна мудрість «Книга – ключ до знань». Для того щоб багато знати, потрібно багато читати, відвідувати бібліотеку. Ви всі є читачами шкільної бібліотеки. Отже, пропоную скласти обіцянку читача.

Обіцянка юного читача

- Цінувати книгу – джерело знань.
- Намагатися завжди і в усьому бути схожими на кращих героїв книг.
- Все життя не розлучатися з дорогим другом – книгою.
- Берегти книги, обережно з ними поводитись.
- Бути активним читачем.

« У П О Л І К Л І Н І Ц І »

Мета: ознайомити дітей з роботою лікарів; дати знання про працю людей медичних професій; збагачувати словниковий запас новими словами; спонукати самостійно розвивати нескладні сюжети; розвивати вміння висловлювати власну думку; виховувати навички організованої гри, повагу до праці медпрацівників, культуру спілкування.

Обладнання: картотека з медичними картками для кожного учня, талони, спецодяг (халат, чепчик); бейджики з інформацією про лікаря, набір для гри «Лікарня», іграшковий телефон.

I. Підготовчий етап

1. – Куди звертаються люди, коли захворіють? (*До поліклініки, до лікарні*)

Бесіда за малюнком.

- Де відбувається дія? (*В поліклініці*)
- Хто з вас був у поліклініці?
- В якому випадку туди звертаються?
- Яких лікарів ви знаєте?
- Для чого нам потрібні медсестри, лікарі?

2. Словникова робота:

Лікар - спеціаліст з медичною освітою, який лікує хворих.

Медсестра – допомагає лікарю у прийомі хворих.

Педіатр – дитячий лікар.

Терапевт – лікує внутрішні органи: серце, печінку, шлунок, нирки, легені.

Травматолог - до нього звертаються у тих випадках, коли людина одержала травму.

Стоматолог – лікує зуби.

Отоларинголог (лор) – лікує вуха, горло, ніс.

Окуліст (офтальмолог) – лікує хвороби очей.

Поліклініка – установа, де надається медична допомога.

Реєстратура - відділ в медичній установі, в якому реєструють пацієнтів.

Пацієнт – хворий, який звернувся до лікаря.

II. Основний етап

Хід гри

1. Розподіл ролей: лікар, медсестра, батьки, хворий.

2. Ігрові ситуації.

- Ви захворіли і батьки привели вас у поліклініку. Там медсестра запитує прізвище, ім'я, по батькові хворого, рік народження, домашню адресу та до якого лікаря ви прийшли на прийом. Потім видає талон де вказано № кабінету, час прийому та прізвище лікаря.

Ситуація 1.

- Куди потрібно звернутися хворому, перш ніж відвідати лікаря? (*До реєстратури*)

Хворий прийшов у реєстратуру, щоб записатися на прийом до лікаря.

Ситуація 2.

Хворий на прийомі у лікаря. (*За вибором дітей*)

Ситуація 3.

- Якщо людина не може прийти на прийом у поліклініку, тоді лікаря викликають додому.

Зробіть виклик лікаря додому по телефону. (*Діалог по телефону*)

Ситуація 4.

Лікар завітав на виклик додому. Він оглянув хворого, та призначив курс лікування.

III. Завершальний етап

2. Висновки:

- Слідкувати за своїм здоров'ям! Дотримуватись правил особистої гігієни.
- У випадку хвороби негайно звертатися до лікаря!
- Не вживати ліків без призначення лікаря .
- Дітям слід приймати ліки під наглядом дорослих.

3. Підсумки гри.

- Чи сподобалась вам гра?
- Хто з вас хоче обрати професію лікаря у майбутньому?

«М И - П І Ш О Х О Д И»

Мета: вчити дотримуватись правил поведінки під час переходу проїжджої частини вулиці, ознайомити з новими словами, пов'язаними із вивченням правил дорожнього руху; вивчати правила дорожнього руху; виховувати уважність, обережність, дисциплінованість пішохода.

Обладнання: комп'ютер, проектор, екран, відеоролики «Веселі правила дорожнього руху»

I. Підготовчий етап

1. Прогулянка вулицями, перехід через дорогу в мікрорайоні школи.

Розповідь з елементами бесіди:

- Діти, для того, щоб не сталося біди, вам потрібно знати і дотримуватись правил дорожнього руху. Ми з вами – пішоходи, тому нам потрібно пересуватися по *тротуарах*. А транспорт рухається по *проїжджій частині*.
- Зараз ми будемо переходити через дорогу. Чи знаєте ви де і як правильно перейти на іншу сторону вулиці? (*На пішохідному переході «зібрі».* Подивитися ліворуч, дійти до середини, подивитися праворуч і перейти).
- Ми живемо у невеликому місті і не маємо широких доріг, тому всі переходи у нас *надземні*. А коли ви з батьками відвідаєте Київ або Черкаси, ви зможете перейти дорогу і побачити *підземний перехід*. Зверніть увагу, зараз ми дійшли до перетину доріг, що має назву – *перехрестя*.
- На центральній площі нашого міста, є невеличке місце на проїжджій частині, яке цілком безпечно для пішоходів, це – *«острівець безпеки»*.
- Як ми дізнаємося, що нам можна переходити дорогу? (*Нам підказує світлофор*).
- Правильно. А якщо на певному проміжку дороги немає світлофора, тоді керує рухом транспорту і пішоходів *регулювальник*.

2. Перегляд відеороликів про правила дорожнього руху.

Закріплення матеріалу після перегляду відеоролику:

- Які сигнали подає світлофор? (*Червоний – «Стій!». Жовтий – «Приготуйся!». Зелений – «Руш!»*).

- Для чого служать дорожні знаки? (*Допомагають керувати рухом транспорту і пішоходів*).

- Ви уважно дивилися ролик ? Де гралися діти? (*Біля дороги*)

- Де можна гратися дітям, щоб уникнути небезпеки? (*Подалі від дороги*)

II. Основний етап

Хід гри

1. Розподіл ролей: пішоходи, регулювальник, водії, світлофор.

2. Ігрові ситуації, запропоновані вчителем.

Ситуація 1

- Уявіть, що потрібно перейти вулицю, на якій немає світлофора і пішохідного переходу.

Ситуація 2

- Уявіть, що вам потрібно перейти вулицю, де є світлофор і пішохідний перехід.

Ситуація 3

- Загорілось червоне світло світлофора, машин немає, твій друг пропонує: «Ми встигнемо перебігти». Які твої дії?

III. Завершальний етап

1. Висновки:

- правила дорожнього руху – закон для пішоходів і водіїв;

- увага на дорозі – гарантія нашої безпеки;

- ніколи не переходь перехрестя навпростець, йди тільки по «зебрі» на переході, слідкуй за сигналами світлофора;

- на перехрестях значно більше машин, ніж на одній дорозі. Пішоходи тут мусять бути дуже уважними.

2. Підсумки гри:

- Діти, щоб не сталося біди, слід знати та завжди дотримуватись правил дорожнього руху.

ОРГАНІЗАЦІЯ СВЯТКОВОГО ПЕРШОГО ШКІЛЬНОГО ДНЯ ДЛЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У школі

Для першокласників перший день перебування в школі – важлива в житті подія. Тому особливо цінно, щоб він запам'ятався дітям як хвилюючий, яскравий, неординарний день. Слід не забувати, що для дорослих День Знань – свято, а для 6-річної дитини – і радість, і сум, і тривога, і хвилювання; потяг до нового і страх перед невідомим.

Діти, які вперше переступають поріг школи, чекають довгожданої зустрічі з першою вчителькою, бажають, щоб їх помітили та почули, менш за все вони хочуть бути в цей день пасивними глядачами. Учителеві необхідно так організувати роботу, щоб першокласники відчували свою значимість, те, що в

школі на них чекає багато несподіваних відкриттів, захоплюючих зустрічей, цікавих вражень.

Для того, щоб художнє оформлення школи створило урочистий настрій, варто прикрасити подвір'я малюнками на асфальті, приміщення – святковими лозунгами, фігурками героїв улюблених казок, мультфільмів, іграшками, квітами, гірляндами, кульками.

Вихід першокласників на урочисту лінійку доцільно організувати коридором вишитих рушників, різнокольорових стрічок та кульок. Під час урочистостей можна прочитати вітальні телеграми, адресовані школярам, вручити символічний ключ до знань, подарувати повітряні кульки з різними побажаннями чи пам'ятні сувеніри.

Після лінійки на перший урок дітям бажано іти разом з батьками.

Орієнтовна тема першого уроку для першокласників «Моя рідна школа».

Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, увагу першокласників слід зацентрувати на тому, що школа – це велика і дружна родина, у якій діти не лише здобувають знання, а й вчаться дружити, спілкуватися між собою, вирішувати проблеми, допомагати один одному, виконувати внутрішній розпорядок, зберігати традиції, гідно нести звання учня.

Структура та план проведення уроку – це творчий доробок кожного вчителя, враховуючи індивідуальні особливості учнів. Це може бути урок-знайомство, урок-мандрівка, урок-казка, урок-подорож, урок-сюрприз, урок-вистава тощо.

Для проведення першого уроку бажано залучити учнів старших класів, батьків, заздалегідь підготувати майбутніх першокласників.

За участь у святі (конкурсах, змаганнях тощо) потрібно кожному учневі вручити нагороду (медалі, ордени, сувеніри, книги). Жодна дитина не повинна залишитись поза увагою, адже враження, які отримують першокласники від першого дня перебування у школі будуть визначати їх подальше ставлення і до школи, і до навчання в ній.

Приготуйте і роздайте учням шаблони квітів із написаними усередині іменами. Надайте можливість першокласникам розфарбувати свої квітки, а потім разом сплетіть віночок класу.

Подані в посібнику матеріали учитель може використати для проведення першого уроку та організації позакласних заходів.

Вдома

До того, як дитина розплющить очі, прикрасьте її кімнату повітряними кульками, яскравим плакатом із веселим написом.

Покладіть поруч з подушкою яскравий пакуночок з подарунком, який дещо розвіє дитячі хвилювання і, разом з тим, підкреслить важливість події.

Усміхайтесь.

Не повчайте дітей, не хмуртеся, не гнівайтесь, не підвищуйте голос, не залякуйте дитину.

Відкладіть усі свої справи.

Не забудьте сказати своєму малюку, який він має чудовий вигляд і як ви його любите.

Коли дитина прийде зі школи, влаштуйте святковий обід.

ПОРАДИ БАТЬКАМ. ГОТУЄМОСЯ ДО ШКОЛИ

Коли потрібно починати готувати дитину до школи? Чи потрібно взагалі це робити? Чому навчати дитину до школи і хто цим повинен займатись?

Пам'ятайте, що все дошкільне життя дитини – це і є підготовка дитини до школи. Найважливіше – не впадайте у крайнощі: не перестарайтеся із заняттями, щоб не викликати у дитини відразу до навчання, але й не пускайте все на самоплив, надіючись, наприклад, лише на вихователя дитячого садка.

Важливо, щоб до школи у дитини був різноманітний досвід спілкування з незнайомими людьми – і дорослими, і дітьми. Давайте малюку можливість встановити нові контакти. Це може відбуватися у поліклініці, крамниці, на дитячому майданчику тощо.

Деякі діти розгублюються, не маючи навички «виживання у натовпі», тому мають проблеми під час перерви у школі. Для тренування час від часу беріть доньку чи сина на великі розважальні заходи, вокзал, базар, прокататися у громадському транспорті.

Навчіть дитину не розгублюватися, коли її критикують чи дражнять. Готуйте до того, що у школі вона може зіткнутися з негативними оцінками своєї роботи. Тому вдома доречно мати досвід і похвали і огуди. Головне, щоб малюк розумів, що критикуючи, ви оцінюєте не його особистість у цілому, а конкретний вчинок. Чудово, якщо у дитини сформована достатньо стійка позитивна самооцінка. Тоді на зауваження чи невисоку оцінку вчителя вона не образиться, а постарается щось змінити.

Важливо навчити дитину виражати свої потреби словами. Вдома часто рідні розуміють її з півслова або за виразом обличчя. Просіть малюка повідомляти про свої бажання словами, організуйте такі ситуації, коли йому потрібно попросити про допомогу когось незнайомого.

У школі дитина досить часто буде попадати у ситуації порівняння з однолітками, тому прослідкуйте як під час гри вона реагує на успіх інших та свої невдачі.

Намагайтесь, щоб майбутній першокласник привчався працювати самостійно, не потребував постійної уваги та заохочення з боку дорослих. Адже на уроці вчитель не зможе достатньо уваги приділити кожному учневі. Поступово переставайте хвалити дитину за окремий крок у роботі, а хваліть за готовий результат.

Учіть малюка спокійно сидіти і працювати протягом певного відрізка часу. Включайте у режим дня різноманітні заняття, чергуючи спокійну роботу із рухливими іграми. Це особливо важливо для непосидючої, збудженої дитини.

Поступово вона звикне до того, що бігати і шуміти можна лише у певний час на перерві.

Заохочуйте творчу ініціативу малюка. Не сваріть його за помилки і не насміхайтесь навіть із найбезглуздіших спроб виконати завдання. Варто хоча б один раз насварити дитину за неправильні дії, і вона може більше не захотіти грати у цю гру.

Особливо якщо дії малюка невдалі, обов'язково знайдіть щось таке, за що можна було б похвалити, наприклад, за цікавий спосіб вирішення, за почуття гумору, за сміливість чи винахідливість, за старанність чи акуратність тощо. Не забувайте говорити йому, що він розумний і здібний!

Велике значення для дитини має форма, в якій ви оцінюєте результати її діяльності. В основі будь-якої оцінки має бути загальне позитивне ставлення до дитини. Тому у всіх випадках першим і основним принципом оцінки повинна бути похвала. А як, у такому разі, вказувати дитині на допущені нею помилки? Бажано, щоб загальна думка висловлювання з оцінкою була приблизно така: **«Ти діяв дуже добре, але поки що тобі не все вдалося зробити правильно. Та наступного разу ти зможеш виконати завдання ще краще ніж тепер.»** Після цього важливо вказати дитині, як саме можна ліквідувати помилки. Така оцінка дуже багато важить навіть тоді, коли результат роботи повністю негативний.

5-річна дитина ще не в змозі відокремити оцінку виконання нею якогось завдання від оцінки себе в цілому. Тому, слова «Ти зробив це погано» вони сприймають як «Ти –поганий» і розуміє їх як вияв негативного ставлення збоку дорослих.

Детально проаналізуйте разом з малюком усі його помилки. Намагайтеся, щоб правильно відповідь дитина знаходила, хоч і з вашою допомогою, але самостійно. Не поспішайте підказувати хід розв'язку завдання. Спершу перевірте, чи малюк зрозумів, що від нього вимагається. Потім запропонуйте виконати завдання ще раз. Правильну відповідь повідомляйте лише тоді, коли усі інші можливості уже вичерпані.

З перших днів першокласник буде почувати себе впевнено, якщо привити йому елементарні навички роботи на уроці: навчити правильно тримати олівець і ручку; орієнтуватися на сторінках книги і зошита; уважно слухати інструктаж та виконувати його тощо. Попрацюйте над формуванням у дитини просторових уявлень. Для цього періодично пропонуйте їй виконати завдання на встановлення взаємного розміщення предметів (вище, нижче, поряд, між), уміння орієнтуватися на площині (вліво, вправо, вверх, вниз, усередині, зовні). Пограйте з малюком у «Хованки». Для цього заздалегідь сховайте іграшку, яку дитина, виконуючи послідовні інструкції, знаходить її: «Стань спиною до дверей, зроби 3 кроки вперед, повернись наліво, зроби 2 кроки назад, повернись направо, лівою рукою доторкнись до полиці, нижче, відкрий коробку. Що ти там бачиш?».

Розкладіть на столі ряд предметів (олівець, пензлик, гумку, лінійку) і запитайте: «Що знаходиться зліва від пензлика? Який предмет між пензликом і

лінійкою? Між якими предметами знаходиться пензлик? Що потрібно зробити, щоб зліва лежав пензлик, а справа олівець? тощо». Запропонуйте дитині виконати завдання на знаходження заданої фігури у фігурах складнішої конфігурації, удосконалення уміння передавати форму фігури, порівняння предметів за їх властивостями (більший – менший, вужчий – ширший, вищий – нижчий, коротший – довший, важчий – легший і т. д.)

Якомога більше розмовляйте з дитиною. Спонукайте її до запитань, стимулюйте допитливість і цікавість. Відповіді на запитання намагайтеся знайти разом: «А як ти думаєш?», «Давай поміркуємо, чому так сталося». Пояснюйте всі незрозумілі слова, звертайтеся у присутності дитини до словника.

Систематично проводьте з малюком різні словесні ігри: «Назви, що це?», «Опиши предмет (розмір, форма, колір, матеріал, дотикові відчуття, призначення)», «Порівняй (наприклад: лимон і апельсин, цукор і сіль тощо)», «Хто більше знає слів (назв квітів, іграшок, дерев тощо)», «Впізнай предмет за описом».

Гра «Тема» допоможе поповнити словниковий запас, навчить швидко думати, утримувати у пам'яті задану тему. Запропонуйте гравцям вибрати певну тему, наприклад «Школа» чи «Ліс». Після цього кожен з учасників повинен називати слова, що мають відношення до даної теми. Так до теми «Школа» можуть відноситися слова «ручка», «лінійка», «портфель», «зошит», «учитель» тощо. У темі «Ліс» можна назвати слова «дерева», «білка», «гриби», «вовк», «сова» тощо. Виграє той, хто останнім назве слово або хто більше назве слів, що відносяться до заданої теми.

Учіть дитину фантазувати, придумувати історії. Не забувайте доречно вжити прислів'я, приказку, загадати загадку, запропонувати дитині скласти свою загадку. Вчіть з нею нескладні вірші, пісні, скоромовки, потішки, чистомовки.

Зверніть увагу, чи всі звуки дитина вимовляє правильно. Допомогу дітям із серйозними вадами мовлення надають спеціалісти-логопеди. Недоліки звуковимови бажано виправити до початку навчання у школі.

Важливо підготувати руку дитини до письма. Для цього потрібно забезпечити розвиток кисті руки і дрібних м'язів пальців, окоміру (вміння визначати центр, середину, підпорядковувати рухи зору, контролю свідомості), плавності, точності і ритму рухів; уміння діяти за зразком, проводити безвідривні рухи олівцем на папері протягом 0,5 – 1 хвилини. Корисними вправами є малювання, зафарбовування, креслення геометричних фігур різної конфігурації та їх заштриховування, конструювання, ліплення, викладання мозаїки, робота з пазлами, аплікація, вишивання тощо.

Перед тим як що-небудь малювати чи писати, проведіть пальчикову гімнастику, щоб підготувати руку до роботи. Запропонуйте разом з вами виконати такі вправи:

«Вітання»

По черзі з'єднуйте з великим інші пальці, починаючи з вказівного. Потім з'єднайте всі пальці у пучку (пальчики одночасно здороваються з великим).

«Деревце»

Притисніть долоні тильною стороною одна до одної, пальчики підніміть догори і розчепірте. Ворухіть кистями та пальцями.

«Восьминіжка»

Притисніть долоньки одна до одної, піднятими угору пальчиками імітуйте щупальці восьминога.

«Равлики»

Стисніть пальчики рук у кулаки і покладіть їх на стіл. Підніміть угору і розведіть вказівний і середній, поворухіть ними, імітуючи равликів.

«На морі»

За допомогою рухів рук зобразіть хвилі. Потім схрестіть кисті рук і помахайте ними, імітуючи змахи крил чайки.

«Потягусі»

Зчепіть пальці у замок, розверніть руки і витягніть їх уперед потім розслабте.

„Розминка”

Пальцями однієї руки по черзі розминати ділянки між пальцями другої руки., Те саме зробіть з іншою рукою.

“Кицька”

Різко зігніть напружені пальці, як розлючена кицька, потім плавно їх розправте

“Рахівничка”

Руки поставте перед собою, пальці напружені. По черзі згинайте пальці, починаючи з великого, і рахуйте: “Один, два, три...” Розгинайте і рахуйте у зворотному порядку. Те саме зробіть, починаючи з мізинця. Розслабте руки.

“Тюльпан”

Зімкніть долоні у форму бутона тюльпана. Повільно розправляйте напружені пальці. Закінчіть енергійним розкриттям “пелюсток тюльпана” і розслабте руки.

“Метелик”

Складіть напружені кисті рук разом зворотним боком. Швидкими різкими рухами махайте ними, як метелик крилами.

“Птах”

Складіть кисті рук разом зворотним боком. Повільними плавними рухами махайте розслабленими руками, як птах крилами.

“Віяло”

Зігніть руки в ліктях перед собою. Кисті рук розслаблені. Обмахуйтеся руками широкими рухами, як віялом.

“Орел”

Розведіть розслаблені руки в сторони. Помахайте вгору-вниз широкими плавними рухами, імітуючи політ орла.

Слід пам'ятати про те, що при вступі у загальноосвітню школу дитина не зобов'язана уміти читати і писати. Але новий важливий період свого життя краще починати з відчуття «Я можу зробити це», ніж «Я не вмію нічого, що вміють інші діти».

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОШОПП
Зам. №1238 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1